

Det Niende Capitel.

Om fireføddede Dyr i Dannemark, baade Tamme Og Wilde.

Næst Jord-Arternes, Vandenes og Væxternes Opregnelse, følger i naturlig Orden, noget angaaende Dyrene, eller hvad som i hine Elementer lever og nærer sig. Dog tør jeg herved ikke være vidtløftig, efterdi Dyr-Riget i Dannemark ikke haver meget saadant som afviger fra det almindelige og i andre Europæiske Lande bekiendte (*) Imidlertid er det udgiort, at ligesom Mennisker, hvilke alle vegne ere Mennisker, dog alligevel adskille sig indbyrdes, ved Statur, Lineamenter, Humeur, Tilbøyelighed eller detslige, alt ifølge af deres Føde, Luft og Levemaade, saa giør og denne naturlige Aarsag, i adskillige Lande, nogen Adskillighed paa Dyr, i det mindste paa visse Dyr, som ellers ere af samme Slegt.

(*) Udi Fuglenes og end meere i Insecternes Classe, ville Liebhaberne dog finde en Deel saadanne, som en SVAMMERDAM, Rössel, Brisson, Edward, je den store Hr. LINNÆUS selv, hidintil ikke haver kiendt.

Danske Heste. Et Eksempel til Bestyrkelse herpaa, forefalder strax i de Danske Heste, som allerførst fortiene at nævnes blant Landets tamme og tjenestfærdige Dyr. Udi Joh. Sam. Hallers Natur-Gischichte der Thiere cap. II. Pag. 230. beskrives og adskilles de saaledes: Die Dånischen Pferde find von schöner vólligen Taille, saa datz man sie zum Gefpanne, allen andern vorziehet; von dicken Halse und (594) starken Schultern, zum Kriege und den Kutschen geschickt. Sie find geschickt, besonders zu Schul-Pferden. Om deres Udførsel til fremmede, hedder det siden p. 238. Holstein, Jutland, Danmark, Øst-Friesland, Oldenburg und Bremem, verforgen Teutschland, Frankreich und Italien mit Pferden.

Endskiønt Danske Folk bedst kiende deres Lands Heste, skader dog ey, at de vide Fremmedes omdømme. I den Henseende vil jeg endnu anføre M. Savary hans Ord i *Dictonnaire de Commerce Tit. Chevaux*. Saa lydende: Les chevaux Danois font de fi bellke taille & fietoffes, qu on les chevaux Danois font de fi belle taille & fi étoffes, qu on les préfere á tous les autres, pour l'attelage; il y en a de parfaitement bien moules; Mais ils font rares, & ont ordinairement la conformation irreguiliere, l'encolure epaiffle, les epaules groffles, les reins un peu longs & bas, la croupe trop étroite pour l'épaiffeur du devant: Mais ils ont les mouvemens beaux: Ils font de tout poiuls, pic, tigre & c ils font auffi bons pour l'appareil & la guerre.

K;ongVist nok er det, at vore Danske Heste, af Arilds Tiid have haft et Fortrin, frem for mange andre, og I de Vendiske Kriges Historie, melde Scriptorum medii ævi om de danske Soldater, saasom et Folk, der søgte deres største Ære I Sømandskab og Rytterie, hvortil deres Lands gode Græsgang gav Anledning. Den Roes af et ypperligt Cavallerie tilstaaes os ogsaa endnu, og naar de Danske (595) have tabt noget Feld-Slag, da veed man, at Skylden ikke lettelig er tillagt Cavalleriet, deels for Hestenes Skyld, deels maaskee ogsaa, fordi næsten alle vore Ryttere ere Landets egne Folk, ligesom Matroserne.

Stutterie. Saa mange samlede og ordentlig indrettede Stutterie findes her ikke nu, som i gamle Dage; efterdi en nøyere Beregning haver viis Proprietairerne, at de samme vare dem mindre fordeelagtige, end Oxen-Handel og Hollænderier. Herom kand eftersees de Priis-Skrifter, som der on handle i de Oeconomiske Magazin: Tom. III.

Imidlertid tør man ikke heller tænke, at alle saadanne Stutterier have ophørt. Foruden det store Kongelige Stutterie ved Friderichsborg, som tog sin Begyndelse under høylovlig Kong Friderich den anden, Aar 1580 og måske haver i heele Europa faa eller ingen lige, samt det som nyeligen er anlagt af vores nu regierende Allernaadigste Konge ved Jægers-Priis, da findes samme ogsaa anseelige nok, ved adskillige Herregaarde, item paa visse Øer, saasom Hielm, Hesseløen og andre, hvor de saa kaldte Vildmakker raade sig selv, og besøges alene, naar man paa visse Tider, setter Staa-Hesten til dem, eller og man borttager Føllene. Men foruden disse Stutterie-Heste, hvis Race kand holdes ordentligst og best, opføres den største Mængde af det slags, i private Husholdninger paa Landet, allermeest i Jylland, saasom de fleeste Danske Hestes Fødeland, særdeles i Vendsyssel, Thyre, Mors og Salling, saa og i Lundenes og Bøvling

Amter. Der falde Hestene allerstørst, endogså paa Bondens Stald, og han løser gode Penge deraf, naar Prangerne fra Husum og andre Holsteenske Steder, begierligen søge dem til Udførsel, da denne er en Hoved-Branche i Landets Kiøbmandskab. I Siælland og Fyen falde Hestene hos (596) private Folk ikke slet saa store, dog stærke, raske og velskabte. Her i Siælland, hvor alt Creaturet er noget mindre, fordi Græsning gen besættes med alt for mange Stykker, have Bønderne foruden 2 eller 4 gode Vogn-Heste, fordi de gaae ude og nære sig selv, baade Vinter og Sommer, ligesom de ikke heller bruges meget, undtagen for Ploven, som ofte sees forspendt med 6 á 8. saadanne smaae Heste: en Oeconomie, som formodentlig ikke er til Fordeel, helst da man i det Sted, kunde bruge Oxene.

Paa Farve ere de Danske Heste vel adskillige, dog for den største Deel, enten Castanie-brune eller sorte, saa og en god Deel abel-graae, men ikke mange guule, blakkede eller hvide. Hos de sorte Heste hav e nogle i agttaget, at de om Sommeren frem for andre, plages af Fluor og Myg, hvo raf man slutter, at deres Hud er tyndest, eller og Svede-Hullerne meest aabne, hvilket staar derhen. Hr. VERNON siger paa anførte Sted, at én af de Ting, som giver de Danske Heste god Anseelse, er deres lange og fuldstændige Hale, hvilken paa gode Stalde ey kiæmmes og ingen Haar afrykkes, med ved en ulden Klud aftørres Sveden, paa én Lokke efter den anden. Han meener og, de blive haardføre deraf, at man lader dem ligge paa bare Planker foruden Strøelse, men ogsaa at Senerne tage nogen Skade deraf, saa de desto snarere faae Spat. Udi Lovens femte Bogs Cap. 12. Art. 13. forpligtes hver Landsbye til at holde én eller flere vrinske Heste, dog ingen lavere end som fiorten Palmer, eller ni og et halv Qvarteer Siælandsk Maal. Alene Vallaker eller skaarne Heste, men hverken vrinske eller Hopper, ere tilladte at føres af Landet. Til Racens fornyelse (597) skeer det undertiden, at man lader indføre vrinske Heste fra Spanien, Naar en Dansk Hoppe bedækkes af dem, holde man Ynglen allerhyppigst (*).

(*) Paa Kong Friderich den Tredies Stald fandtes en Hest, som i sin Art havde noget særdeles, nemlig et Par Horn, som stode ud af begge Ører og aarligen faldt af, men ogsaa voxte igien. Oi. WORMIUSD, som har haft et af disse Horn mælder derom i sit Museo p. 341. saaledes: Hæc cornua pendujla & mobilia ex auricularum parte externa enata propendent, & flatis temporibus decidunt, fen potius exteriorem tiniucam aur laminam exuunt per vices, præfortium fi morbo aliquo infettetorvus. Rema, net vero corpus ipfum, fed diminutum, quod fenfim rufus augetur, & c.

Danske Øxen og Kløer. Næst Hestene ere Danske Øxen og Køer en god deel af Landets Riigdom. Af de første udføres aarligen mange Tusinde til Tydskland, Holland og Brabant, hvorfra Øxendriverne om Kyndelmisse indfinde sig paa Herregaardene, og efter sluttet Contract, modtage paa hver Stald-Gaard, eet eller to Hundrede Stykker. Undertiden indskibes de ved Ringkiøbing, Hiertting og Ribe for at føres til Nederlandene, ved en kortere Vey, men gemeenligen drives de fleste igiennem Holsteen og Vestphalen. Mange feedes ved Sommer-Græs i Marsklandene, og drives saa til Elben. Den Negoce siges allerførst at være paafulden og indrettet ved Jens Beldenack Biskop i Odense. Hollænderne have ofte gjort sig Umage for at kunde undvære det Danske Oxe-Kiød. De tage ikke heller saa meget deraf nu omstunder, som tilforn, hvorimod Hamborg og Altona udkræver langt meere. Men over alt kunde Hollænderne ikke undvære dette slags Kiød, særdeles til Indsaltning for deres Ostindiske og andre Skibe, efterdi Traaden i det (598) Danske Oxe-Kiød er fiinest, og best giennemtrænges af Saltet. Saa at det kand holde sig. Sorte og graae Øxen tage de helst, ligesom disse ere fleere end de røde. Undertiden, dog ikkuns i Nødsfald, bruger man her til Lands Øxen spændt for Ploven; da man dog i et Land, som handler med dem, allerfordeelagtigst kunde anvende dem dertil, ja endogsaa at spænde dem for en Arbeyds-Vogn med er Aag, ikke over Boverne, men for Panden, som brugeligt er i en Deel andre Lande, og nogle faae haver her begyndt at forsøge: Thi Øxen haver sin Styrke fornemmelig i Halsen og Hornene. Den koster mindre at føde, og naar den er udslebt, kand den, det sidste Aar, feedes og sælges, da en udslebt Hest bliver gandske unyttig.

Hollænderier. I vore Tider have nogle Herregaards-Eyere lagt mindre Vind paa Øxen og meere paa Køer, nemlig de, som have fundet deres Græsning bekvemmest til Mejerier, eller de saa kaldte Hollænderier, findende deres Regning bedre ved de sidste end de første, ligesom Vahrenes Afsettelse er dem vissere; og da saaledes Stald-Gaardenes Tal er blevet mindre, haver dette tient til at vedligeholde Prisen paa Øxne. (*)

(*) At Oxen-Handlen forudm har været en god Deel større end nu omstujnder, sluttet blant andet af. HENR. FRanzovii Ord i Descript. Jutiæ hos Hr. V. Westphal, in monum ineditis Tom I. p. 60. saa lydende: Conftat ex Ju. Tia ac reliqujis Daniae partibus, uno aliquando anno, ultra quinquaginta boum milia, in germaniam effe acta.

I Eidersted og andre Marschlande er det intet usædvanligt, at en Koe giver dagligen 12 á 15 Kander Melk; ja undertiden 18. Andre Danske Køer, særdeles de Fynske, holdes for ulastelige, naar de give 5 á 6 Kander, nogle ogsaa derover, alt eftersom Græsningen er (599) til. Gode Oste gøres af den Danske Melk, og blant dem bære Thyboe-Ostene Priis frem for andre, saa at de endogsaa sendes til Engelland, for deres picquante Smags Skyld. Oxe- og Koe-Huder sendes i temmelig stor Mængde af Landet, dog ikke saa mane nu, som tilforn, siden vore indenlandske Garverier ere komne i nogenledes bedre Stand: Hornene som forudm brugtes til Drikke-Kar, ligesom nu Sølv-Kar, begynder man vel og at forarbeyde her, dog ikkun den mindste Deel deraf. Den alt for bekiendte store Fæe-Død, som i dette Seculi Begyndelse først yttrede sig i Italien, og siden udbredtes næsten over gandske Europa, maatte endelig foraarsage største Tab og Skade her til Lands, hvor Horn-Qvæget findes i største Mængde, og altsaa kunde være meest deraf af tilsette. Det er og vist, at Land-Mændene toge derved en Skade, som efter første Anseelse, syntes ubodelig. En vis Greve har sagt mig, at alleene paa hans og hans Bønders Gaarde, bortfaldt i et par Aars Tiid, ikke mindre end 12000 Stykker, det var nogle Tønder Gulds Værdi. Men da Guds Forsyns Veye ere ikke som vore, og hans Tanker anderledes, saa har man hjer i seet, at end ogsaa dette Onde haver ikke haft den

befrygtede Virkning i Almindelighed, men endogsaa draget noget ventet Got efter sig. Et mindre Tal af Horn-Qvæg blev desto bedre græsset og foeret, saa det gav dobbelt af sig. Man aad mindre Kalve, og gjorde større Tillæg: man opdrog ogsaa fleere Faar og Svin, og inden faae Aar, var det store (600) Saar saa fuldkommelige læget, at man end ikke havde hørt Eksempel paa nogen Proprietairs Ruin, eller hans Herregaards Fravigelse af den Aarsag. Visselig en Ting, som er værd at erindre til Guds Priis, for de følgende Tider. (*)

(*) I dette Aar 1763. haver det atter behaget Gud at hiemsøge alle Danske Provintzer med selv samme haarde Plage. Imidlertid er hans hielpende Haand nu ligesom tilforn, uforkortet.

Faar. Faare-Avlingen er her som andensteds, én af Landmændenes vigtige Fordeele, ikke formedelst samlede Schæfferier, saasom i Meklenborg og fleere Stæder, men alleene ved hver Bondes eget Tillæg. Imidlertid ere de Danske Faar ikke saa store, ey heller deres Uld saa lang som paa én Deel andre Stæder, undtagen ellene den Eyderstedske, som næst den Spanske og Engelske Uld, er den bedste i Europa. At den Art ikke forplantes i de øvrige Provintzer, er et gammelt Klagemaal, og i fald Marsk-Grundens Ulighed ikke tillader der, ønskede man, at fra Spanien eller Engelland hentedes fremmede Vædre, Til racens Forbedring, her ligesom hos vore Svenske Naboer, hvor Grunden ikke er saa god. Man siger, de arte ud, efter adskillig Forfaring af dem, som længe siden have forfaring af dem, som længe siden have forsøgt det. Vel mueligt: Endogsaa i Engeland skeer dette, og det betænke man sig ikke paa, at give 100 Rdlr. For en Spansk Væder af beste Slag, naar man trænger dertil. Paa vore almindelige Fællede og Overdrev, hvor alle Slags Faar gaee blandede med hverandre, er Artens Forbedring vanskelig. Paa nogle Herre-Gaarders Marker og i Enemærker, særdeles i Vester-Jylland, er giort en god Begyndelse med Engelske og (601) Eyderstedske Faare-Yngel. Efter det Forslag, som Velarværdige Herr. P. VOLQVARTZ i det Oeconomiske Magazin Tom- I. haver giort, om at sette Engelske Faar paa de mange Norske Udøer, var det venteligt, at samme lod sig gjøre her, og at man siden af denne fremmede og udsøgte Faare-Yngel, kunde efterhaanden besætte nogle Eenemærker paa det faste Land, indtil den sidste Race fik Overhaand. Alle muelige Midler vare værd at anvende, i én Sag af saa stor Betydenhed. Et Eyderstedske Faar giver vel fire eller fem Gange saa megen Uld, som eet af de almindelige, og dertil er Ulden langt længere, finere og kostbarere, hvorfor Hollænderne, med Begierlighed købe den Deel deraf, som ikke i Friderichs Stad forarbejdes til fine Stoffer, særdeles Kallemanke, eller og købes af vore andre Fabriqveurs, hvis meste Uld til Klæde, endnu kommer enten fra Polen, Pommeren, Meklenborg, eller og fra Marocco. Derimod udføres nogle tusende Skippund dansk uld til Hamborg, Bremen og Holland, hvor man bruger dem frem for anden Uld, til Hatte-Mager-Arbejd. Midt i Jylland forarbejdes meget deraf til Strømper, Vanter, Nat-Trøyer ec. Men allervigtigst er den Deel af vor danske Uld, som forarbejdes i hvert Bonde-Huus til Vadmæl, og adskillige andre sribede eller slette Stoffer. Disse Fabriqver gjøre ingen Opsigt i Landet, men vist nok er ingen anden at sette i Ligning mod dem, hvad Nationens Fordeel angaaer; thi naar den udenlandske Bonde gemeenligen køber sine Klæder. IO Vester-Jylland bruges baade Skiorter og Senge-Lagen af Uld. Som Bonden er vant til kop finder sundere end Linnet. (602)

Gedder. Gedder holdes vel nogle i de Jydske Lyng-Heeder, men i Skov-Egnen at holde dem løse, forbyder Lands-Loven Lib. VB. Cap. 12; efterdi ingen ung Skov kand opelskes, hvor disse raade sig selv.

Sviin. Af Svin, findes her tvende Slags, Landet tilhørende, og det tredje Slags indført paa nogen Tiid fra China. Den langstrækkede Sviine-Art, er uden Modsigelse, den bedste og største, ,men

ogsaa den kostbareste i Henseende til sin Føde, da den ikke vel vil trives alene ved Græs paa Fælleden, saaledes som den mindre Art. Af begge Slags begyndte man at gjøre større Tillæg, da Horn-Fæets Sygdom grasserede. Af Jylland drives aarligen mange tusende Sviin i store Flokke til Eyderen og Elben. Saa udskibes ogsaa en Mængde Flesk til Norge og Holland, allermest naar gode Olden-Aar indfalde, hvilket Bonden kiender i Foraaret paa Træernes Knopper, og derfor trekker desto fleere Griise til; saadant er let, efterdi den Art er meget yngelsom. Paa Skoven blive de, særdeles efter Bøge-Olden, ligesom drukne og meget hidsige, saa de maae svale sig ved Græsset og dets Rod. Om deres Fleks haver Tinte, og altsaa er ubehageligt, skiønt efter Hr. LINNÆI Meening, ikke just usundt, det pleyer man at probere derved, at man trekke nogle Børster ag deres Ryg, da de som findes blodige i den tykke Ende, spaae om, bemeldte Tinte. Siden China-Farten her til Lands er opkommen, og Skibs-Folket, til deres Provision undervejs, mjaever ført fleere Chinesiske-Sviin med sig end de behøvede, er den Svine-Art her indkommen, Som en fremmed Colonie, og haver fra Kiøbenhavn af, udbredet sig i Provintzerne, dog meere af Begyndelsen end som nu, siden man haver fundet deres Flesk mindre fast end det Danske. Derimod ere de mindre skadelige i den (603) henseende, at de ikke saa meget vrede eller ilde tilreede Bondens Ager, som vore egne. Paa Skabning ere de mindre, med lavere Beene og meere slidlivede: yngelsomme ere de i høyeste Grad, saa at en Soe kand faae 12 á 16 Griise.

Vild-Sviin. Vild-Sviin haves her vel i de Kongelige Vild-Baner, særdeles i Skanderborg og Silkeborg Amter, saa et en Soe kand faae 12 á 16 Griise.

Hunde. Blandt alle Dyrenes Slegter er ingen saa adskillige eller indbyrdes afvigende fra hverandre, ved Skabning, Farve og Storhed, som Hunde-Slegten, og af den ere er Par særdeles ASrter dette Land tilhørende, hvilke i foranførte Hr. HALLERS Natur-Geschichte Hund der Thiere cap. 2. p. 482. beskrives saaledes: "Der grosze dånische Hund ist in allen Theilen, ein stack begliderter Bauer-Hund, mit klurzem Haar. Die meisten find falbe, sonst grau, schwartz und geslekt. Man nennet sie dånische Kutschen-Hunde, weil sie gern hinter dem Wagen herlauffen." Siden hedder det sammesteds p. 486. "Der kleine dånische Hund, deffen Schwantz ist klein, spitz, uinter der Stirn ausgebogen. Die Augen find grosz, und dieses gibt ihm bey dem kurzen und dimmen Schwanze, einiges Ansehen der Dumheit. Er gleicht dem groszen Dånischen an der Länge den Haars. Seine Farbeist gewöhnlicher Messen schwartz mit weissen Flekken: das Fell siehet daher hescheckty aus, und man nennet sic Harleqvine." Hundene af denne sidste Slags holdes udenlands rare, og sendes herfra til Tydskland og Frankerig, ligesom vore Fruentimmer lade, til deres Fornøjelse, komme Bolognesiske, Spanske og Engelske Hunde. Men hvad den første Art (604) angaaer, nemlig de største danske Hunde, da bruges de med god Fordeel af Jægerne naar de ere vel afrettede, og Kiendere holder dem meget rare. Ellers ere her af Støvere, Mynder, Ager-Høns og Vand-Hunde gode Arter. For Navnenes Skyld, saavelsom for den adskillige Priis, hvilken man her til Lands, i de gamle Love haver sat paa Hundene, vil jeg tilføye følgende Ord af CHRISTEN OSTERSEN WEILE hans *Glossario Jurid Dan*, p. 134, dræber man Rakke (Køter eller mindre Hund) derfor bødes 6 Øre: dræber man Mynde eller Støvern, derfor bødes en halv Mark. End dræber man Tiig (Bonde-Hund) da bødes tvende Øre.

Katte. Paa Kattenes Slægt vides her ingen synderlig Forskiel, undtagen, at nogle falde usædvanlig store og dertil flammende, saa de meere nærme sig til Vild-Kattenes Art, hvilke ogsaa findes i tykke Skove, dog ikkuns sielden. Deres Føde er der ligesom de tammes i Husene, Muus, Rotter,

Muldvarper, Fugle, ja ogsaa undertiden unge Lam. Hr. LINNÆI Meening, at Huus-Kattene have ingen Lapper, vil nogle tage i Tvivl, men jeg giver ham Biefald.

Hiorte, Raae- og Daae-Dyr. Af det nyttige Vildt, som ved Lovene freddes, baade paa Kongelig Vild-Baner og Proprietariernes Jorde-Gods, findes her Adel-Hiorte, Raa-Dyr, Vild-Sviin og Harer (*) Disse Dyr ere her de samme, som andensteds, undtagen at et Slags (605) hvide

(*) At vildtet, af Arilds-Tid, har været her til Lands i stor Overflødighed, bevidner HENR. Ranzow i sin descript. Jutiæ hos Hr. V. WESTPHAL in *Monum. Ineditis* p. 60, sigende, at Kongen I en Maanets Tiid 1593 (NB. Det var i Kong CHRISDTIANI IV. Umyndige Aar, og altsaa efter Formyndernes Anstalt) lod fange 1600 Stykker. Fortsætter på Latin..... Den gang har man uden al tvivl fundet, hvor billigt og fornødent det var, at svække denne Bondens Arve-Fiende.

Hiorte, som, ellers ikke ere Landet tilhørende, under Høysalig Kong Christian VI. Regering, bleve indførte fra det Vyrtenbergske, hvilke have forplantet deres Afkom. Jagt-Rettighed. Saa længe, som enhver Proprietair var berettiget til at skyde og jage paa den Mark, hvor han eyede et par Tønder Hart-Korn, fordervede disse Naboer deres Jagt, ved indbyrdes Efterstræbelse, og ønskede det maatte skee, som nu endelig er skeet, ved Kongelig Allernaadigste Forordning, om Fælleskabs Afstraffelse i Jagd-Frihed, paa de Stæder, hvor man ikke eyer i det mindste 10 Tønder Hart-Korn. I hvor det Vilde vist nok ødelegger det Tamme, Og Bondens Lyst til Agerdyrkning ikke lider svækkes, ved det privilegeret Vildtes Overmagt. I Vildbanen maa hver Bonde-Bye holde sin Hyrde, ikke til at vogte det tamme Creatur, saasom andensteds, men til at vogte de besaaede Agre, for Hiorte, Raae- og Daae-Dyr. Adskillige Græver og andre af Adelstand, have til det store (606) Vildts Handthævelse, indhegnet Dyre-Hauger ved deres Herregaarde. Den aarlige Tid, i hvilken ikke maa skydes eller jages, paa det Vildtet kand yngle i Fred, er fra 1 Martii til 1 Augusti. En Here-Gaards Skytte, som overtræder den <lov. Dømmes til Fæstnings-Arbeyd paa 3 Aar, og dersom hans Herre haver givet ham den Tilladelse, taber han sin Jagt-Rettighed.

Harer. De danske Harer (*Lepores timidi* Linn. Syfr. 23.1) som falde temmelig store, roses af Ros. Molesworth i hans *Account of Denm*, p. 65. da ellers det meeste af vor danske Mad, ikke var efter hans Smag.

Harer paa Cronborg-Amt falde om Vinteren meere graae end andensteds, men som en Raritet anfører O. WORMIUS i sit Museo p. 321, at han haft en gandske sort Hare, som var funden paa Bornholm, og holdtes, efter de Tidens Overtroe, for et ondt Omen, der skulle betyde de Svenskes Indfald i Jylland. (*)

(*) *Leporis plane nigri pellem farctam acepi a Nobiliff, D. Holigero ROSECRANTZ, Bornholmiæ Præfide Regio, qvi An 1644, qvo Sveci in Cimbriam irruperunt, eum in Borringholmo cepit, ac qvia rarum & ominis haud boni effe putavit, mihi dono dedit.* Han taler og sammested om et Hare-Hoved med tvende Horn, som ham var foræret af EBBE ULFELD. Her til Lands sette Harene gemeenligen 6 Unger af adskillige Orden, de 2 første som strax ere færdige at fødes og tillegges, 2 andre, som ikke ere saa gandske færdige og oftest inkomme, men de 2 sidste ikkuns kiendeligen skabte.

Caniner. Caniner (*Lepores cuniculi* L. S. 24.2) findes paa nogle faae Steder, ikke saasom Landets egne, men indførte og forplantede af Liebhabere. I Hr. Geheime-Raad RABES Samling er én af blaae Farve, funden i Laaland (607)

Rov-Dyr. Vilde Dyr af det skadelige Slags, sees her ikke saa mange, som i andre nordiske Lande. At Bjørne fordem maae have været her, da Landet overalt var bevoxet med Skov, sluttet af det, som SAXO GRAMMATIC. *Lib. I.* fortæller om Kong SKIOLD, der blandt en Bjørn med sit Belte; item *Lib II.* om BIAKE, der sønderhuggede en Bjørn, og lod sin Stalbroder Hialte sue Blodet af dens Saar, for at blive desto mandigere. Men om her har været Tigerdyr, som samme Autor synes at tilkiendegive, er meer at tvile paa, med mindre de andensteds fra har været indførte, saaledes, som de fandtes An. 1630 i Vendsyssel, efter N. SLANGES Beretning, i Kong CHRIST. IV. Historie Tom II. p. 695. En Kayserl. Oberst havde i den forgangne Krigs-Tid, haft et par unge Tigerdyr med sig, gjort dem tamme og brugt dem, som sine Jægere, der vare afrettede til at gaae ud og bringe ham deres Rov til Steeg. Obersten døde i Sæbye. Dyrene gik paa deres egen Haand og gjorde stor Skade, men forarsagede end da langt større Skræk, da det var han og hum. Endelig fandtes denne sidste frossen ihjel udi Hammel-Mose. Men hannen traf Junker Jacob Kruse i Dronning-Lunds Skov, og værgede sit Liv, ved at skyde den ihjel.

Ulve. Ulve (*Canes lupi L. S. II. 2.*) findes ikke paa de Danske Øer, hvor de efter Hr. Etats-Raad SUHMS Anmærkning, in *ACTIS SOCIETAT. HAFN*, Tom. VIII. Pag. 37 vel kunde sluttet at have været i ældre Tider, men længe siden ere udryddede. Derimod findes alt for mange af dem paa det faste Land, særdeles i de Jydske Heede-Egne. Ved de nyeligen anlagte Colonier, haaber man og, at de snart kunde udryddes; ligesom i Engeland, hvor man, ved en almindelig Klap-Jagt (608) dræbte paa engang 3000 Stykker. (*) Om Ulve og Hunde, som syntes nær beslægtede, kunde foreene deres Kiøn, ville Monfr. BPFFON forsøge og Hr. HALLEN beklager i sin *Natur-Geschicht* p. 497. at Forsøget mislyngede. Men derom man kand fæste Troe til det, som er fortalt Hr. VERNON, og han igien beretter i sin *Voyage en Dannem.* P. 576, da har det haft bedre Udfald ved Gottorf-Slot, hvor man viiste ham Jagt-Hunde af saadan blandet Art. (**)

(*) Kong Waldemar III. Giorde sig umag for i sin Tiid, at ødelegge disse skadelige Dyr. Kong Christ. IV. Befalede hver Herremand, som havde Jagt-Rettighed i Jylland, aarligen at levere 3 Ulve-Skind paa Tøys-Huuset.

(**) Ils ont le poil heriffe, & viennent d'une chienne, qui a été vonverte par un Loup. Ils font de la derniere vitesse, mais on dit, que quelque fois ils font fort mecchaus, tenant en cela la nature du pere.

Reve. Revene (*Canes vulpes L. S. II. 4.*) ere, afrivende Dyr, hos os de, som Landmanden meest haver at besvære sig over, og Skytterne hade dem ikke nok, ikke heller deres Under, men lade dem, undertiden med Forset løbe, indtil de blive store og deres Skind gielder noget. Man holder for det var godt, om disse Skytter fik af Amtet, en liden Belønning for hver Ræv, som de skiød, paa den Tiid, naar Skindet ikke duer; ligeledes en Præmie for hver skadelig Rov-Fugl, de ødelagde; ligesom paa Ulvenes Drab en saadan Belønning i Jylland. Mærkeligt er det, at ligesom got Folk finde nogle Bagtalere, og de Udydigste nogle Forsvarere: saa forfegtes ogsaa Revens Sag, af visse Jægere, med et Argument: At om den Slægt ødelagdes, ville Mark- og Skov-Rotter, Muus og deslige tage Overhaand og blive skadeligere end Reven selv. Om saa er, kand jeg ikke udgiøre: men i det fald kiendes (609) ogsaa her af, det naturlige Ondes Fornødenhed, i den beste Verden; følgerig en Prøve paa Guds viise og gode Oeconomie in Regno aniomali. At Firbeen er én af Revens Delicatesser, beretter mig Hr. Capitaine Teilman, som selv haver fundet den Bug opfyldt med Fiirbeene. Saa kiær haver Ræven sit Lig og sin Frihed, at, naar han i den opstillede Ræv-Sax, henger alleene fast ved eet

af sine Been, da bider han det oftest af, for at salvere Resten. En hvid Rev er meget rar, dog findes saadan én i hans Excell. Hr. Geheime-Raad RABES Samling, der er skudt her i Siælland.

Brokke. Brok eller Grævling (Urfus meles L. S. XV. 5.) findes næsten over alt, dog ikke én eeneste i Laaland, maaskee fordi den lave og tillige stive Leer-Grund ikke saa vel skikker sig for dens Art, hvilken er at grave sig i Jorden. (*) Brokken gjør ingen Skade, men renser Jorden fra Orme og Insecters Yngel, som er hans Føde, særdeles da fa kaldte Skarnbasser, med hvilken Kaast Brokken nærer sig saa vel, at den kand tære paa sin Fedme, Vinteren igiennem, da den, heldst mod en forestaaende haard Frost, legger sig i et bestandigt Vinterley, og stopper Hullet til efter sig med Muld, Løv og Riis, ikke anderledes end Biørnen, med hvilken den haver i Skabning og andet, nogle Ting tilfelles. Den eftertragtes af Jægerne alene for sit Skinds og sin Isters Skyld, hvilken sidste holdes for en Lægedom. (610)

(*) Jeg begynder at tvivle om denne Skitzning haver Grund, siden jeg seer i en Beretning fra Fyen, at det i Landet ikke heller findes Grævlinger, skjønt den Fyenske Jord er af almindelig Art, og altsaa vel kunde tage mod dem.

Pindsvin. Pindsvin (ernaceus Europæus, L. S. XVIII. I.), som Naturen haver forsynet med saa mange defensive Vaaben, da Hundene ellers snart ville udrydde den, finder nogle Liebhaveere, som lade kaage Suppe derpaa, og den siges at være velsmagende. Pindsvin lever om Sommeren fornemmelig af Inxecter, i sær Ørentviste, som er befunden ved deres Aabning.

Odder. Odderen (Muftela Lutra L. S. XIV. 2.) som en stor Fiske-Røver, gjør megen Skade, særdeles i smaa Fiske-Damme og Hytte-Fade, hvilke nogle lade beklæde med Bretter, paa det han ikke skal komme op igien. Odderen efterstræbes derfor meget, saa vel som for sit Skind (*).

Bever (*) Bever (caftor), som ogsaa er en Fiske-Røver, skal Hertzog HANS ADOLPH til Gottorf, i forrige Seculo, for en Raritæts Skyld, have lader hente andensteds fra, og plante i Amtet Hytten, hvor de yngede, men om den Yngel er bleven ved Magt, har jeg ikke hørt, og finder denne Beretning alene hos STEPHAN SCHÖNEVELDE i hans *Ichthyogia* p. 34. Den største Fiske-Røver er Sælhunden Phoca Vitulina (LINN. S. X. 4.) hvor den gives Sted blant fireføddede Dyr. I varme Sommerdage søgen den Strandbredden for at slikke Soelskin, allerhelst paa saadanne Steene, som rage frem af Vandet, hvor den undertiden sovende overfaldes og dræbes. Monfr. S. Abildgaard giver i sit Forslag til Fiskeriernes Forbedring, nogle Raad til at fange og ødelegger dette skadelige Rov-Dyr, som feedes meest af Sild og forjager deres Stiim, men maa igien, paa flad Grund, lade sig forjage af Strandmaagernes Mængde.

Maar. Det samme skeer i Skov-Egnene ved Maaren (Muftela Martes L. S. XIV. 5.) hvis Skind, særdeles det mørke, er meget værd. Den springer med stor Behendighed af én Green paa den anden, for at jage efter Egernet, indtil det omsider trettes, og maa blive til Rov for sin (611) Fiende. Denne er 2 slags, Espe og Birke-Maaren, men hvori Forskiellen bestaaer er mig ubekiendt.

Egerne. Af Egerne (Sciurus vulgaris L. S. XXVII. 1.) findes her baade brune og sorte, hvilket sidste slags holdes for de rareste, og sees meest i Vendsyssel, saa vel som paa nogle Stæder i Fyen, dog ingensteds saa mange, at man af Egernets Skind kunde gjøre nogen saadan Profit, som i Norge.

Lækatten. Lækatten, eller Væselen, (Muftela Erminea Linn. Syft. XIV. 9.) som er brun om Sommeren og hvid om Vinteren, bider alene Muus.

Ilder. Ilderen (Muftela Putorius L. S. XIV. 6.) som bider Høns, Giæs og Ænder, er ligesom andre Rov-Dyr, Landmandens Plage.

Mulvarp (Talpa Europæa L. S. XIX, I.) saasom hemmelige Fiender, gjøre ikke liden Skade ved deres Skud, særdeles i Haver og paa Engene. Hvor disse sidste ligge saaledes, at man paa kort Tiid kand sette dem under Vand, befries de derved vissst for Muldvarpen.

Rotter. Om Rotter (Mus Rattus L. S. XXVI. 9.) saasom et skadeligt og af hver Mand forhadet Creatur, vil jeg alleene anføre dette, at da de fleeste Lands-Egne af dem ere plagede, særdeles paa Korn-Lofterne. Saa maatte man spørge: hvad Slags Privilegium det kunde være, som synes tillagt andre nærliggende Stæder, hvilke for dette Utøy aldeles ere befriede? Saasom her i Siælland Odds-Herred, under Fyens Land da liden Øe Strynø og i Jylland den veste Side af Landet fra Riibe til Lemvig exclusive; thi begge disse Steder kiende dem alt for vel: men i Egnen ved Holstbroe, Ringkiøbing, Varde og Hietting (612) sees de aldrig, uden de føres til Landet, og at søge Skibene igien, som de svømme til, efter troeværdige Correspondenters Beretning. Taasing siges forud at have haft samme Fritagelse, og da hentede man Jord derfra, tagen i en Høy ved Bierrebye, til at forsrive dem med paa andre Steder, hvilket den Tiid skal have hiulpet, men u ikke meere, siden Taasing selv er besværet af dem. Derimod er bemeldte Strynø, som ligger nær hos, Rotterne en Afskye, saa de svømme derfra, om nogle komme der ved en Hændelse. Venteligt er det, at den Kord, som de ikke kunde fordrage, maa frem for anden steds, indeholde et slags Minirale, som ved Lugt, bestrider deres Natur, men hvad det egentlig er, Arfenicum eller andet detslige, var værd at undersøge noget nøyere.

Flagermuus. Flagermuus (Vefpertilio murinus L. S. IV. 7.) findes overalt, dog flyver kuns om Aftenen og Natten, og lever af Insecter, sær de saa kladede Phalæner. Foruden den almindelige findes og den dobbelte Øren (Auritus L. S. IV. 6.)

Fritten. Fritten, (Muftela Furo L. S. XIV. 7.) den skal boe i Dannemark omendskiønt LINNÆUS meener at den opholder sig ikkuns i Afrioca.

Muus. Muss af disse findes adskillige her i Landet.

Mark-Muus (Mus terrestris L. S. XXVI. 7.)

(agreftris F. S. n. 30.)

Lille-Muus, (Mus Mufculus L. S. XXVI. 10.)

Skov-Muus. Musfylvaticus L. S. XXVI. 12)

Vand Rotter, (Mus amphibius L. S. XXVI. 8.) (613)

Hvide Muus findes ofte; alleene Muus kunde blive tamme. Man har haft dem, som har gaaet i Stuen og spiist paa Gulvet med tamme Fugle: Nordkroz havde i sit Fængsel en Deel, der indfandt sig ved Spisetid, og fik deres daglige Føde.

Om et slags Muus, som i utallig Mængde, under Kong WALDEMARI I. Regiering, skulle have samlet sig fra Land-Siden, for at løbe tilsamme, og paa eengang kaste sig med ynkelig Piben og

Skrigen i Slie-Strømmen, frotæller SAXO GRAMMATIC. Lib XV. Noget underligt og her til Lands gandske uhørligt, da det ellers kommer overens med et, som ofte og uhørligt berettes om de fra Fieldene til Havet nedførte Norske Muus (*latin). Paa nogle Steder, særdeles i Viborg Stift findes et slags Muus kaldet Angel-Muus (Sorex araneus L. S. 10.) med en længere Tryne og brunere Skind. De agtes skadelige for Hæste og andet Qvæg, som af deres Nærmeste blive afmægtige. (615)

Det Tiende Capitel.

Om Land- og Vand-Fuglene i Dannemark.

En Efterretning om vore Danske Fugle udkræves her næst i den almindelige Betragtning over de Ting, som henhøre til Landets Natur-Historie. Denne Artikel ville blive vidtløftig, dersom jeg indlod mig i nogen nøye Beskrivelse over disse Fugle adskillige Arter og Egenskaber; thi deres Ta er hos os ikke lidet, særdeles naar man dertil henregner, først de utallige saa kaldte Træk-Fugle, som aarligen drage igiennem vort Land og Luft, baade om Foraaret fra Sønden mod Norden, saa og om Efteråret, fra Norden mod Sønden, opholdende sig her ikkuns faae Uger eller Dage, til Forfriskning paa en længere Reyse (*) Dernæst de mange og meget adskillige Strand-Fugle, som baade Sommer og Vinter, have deres Tilhold paa vore Kyster, allermeest paa de mange smaae Øer og Holme i Beltet. Endelig ogsaa de sædvanlige Huus-Mark- og Skov-Fugle, hvilke enten alle, eller dog for den største Deel, ere os tilfældeds med vore Naboer, og af de nyere Tiders Natur-Lærere, temmelig udførligen beskrevne. I den Betragtning er det nok, at jeg alleene opregner vore Danske Fugle. (615)

(*) En ven erindrer, at man bør gjøre Forskiel paa de Træk-støtte Fugle her tales om, hvilke bedre kunde kaldes Færreds-Fugle, ligesom man i Norge siger Ferreds-Fiske, ogsaa paa Stryg-Fugle, eller bedre Kippe-Fugle, som alleene ere ustadige. Disse kalde Latinerne. Aves erratica, men de første migratorias.

At denne Opregnelse er gandske fuldstændig, tør jeg ikke forsikre; thi hvilken Haand haver grebet alle Fugle om Halen: dog er den saadan, som jeg haver kundet sanke den, af nogle gode Venners troværdige Beretninger. Blandt disse bør jeg meest takke Høyædle Hr. Etatz-Raad og Ober-Auditeur FLEISCHER, saasom den Mand, der frem for nogen mig bekiendt Patriot, haver Lyst til at legge sig med særdeles Fliid, efter denne Deel af Natur-Historien, og til den Ende gjort en anseelig, ja hidintil hos os mageløs Samling, af Danske Fugle, samt ladet dem udstoppe, til desto vissere Eftersyn, og sin egen saa vel som andre Liebhaveere Forlystelse, over denne Classe af Guds Skabninger, hvilken visselig ikke er den mindste i Natur-Rigets vidtløftige Huusholdning. Bemeldte Samling strækker sig til Fugle-Arterne i alle Hans Kongelig Majestets Lande, af hvilke jeg alleene

anfører de, som egentligen ere Danske. En større Samling afmalede og med deres naturlige Farver forestilte Fugle, findes tillige med utallige Insecter in natura, hos deres Excellence Høy og Velbaarne Hr. Geheime-Raad von RABEN, som ligeledes haver haft den Godhed, at understøtte mit Forsæt, men det er en Samling, som strækker vider, nemlig til alle bekiendte Landes Fugle.

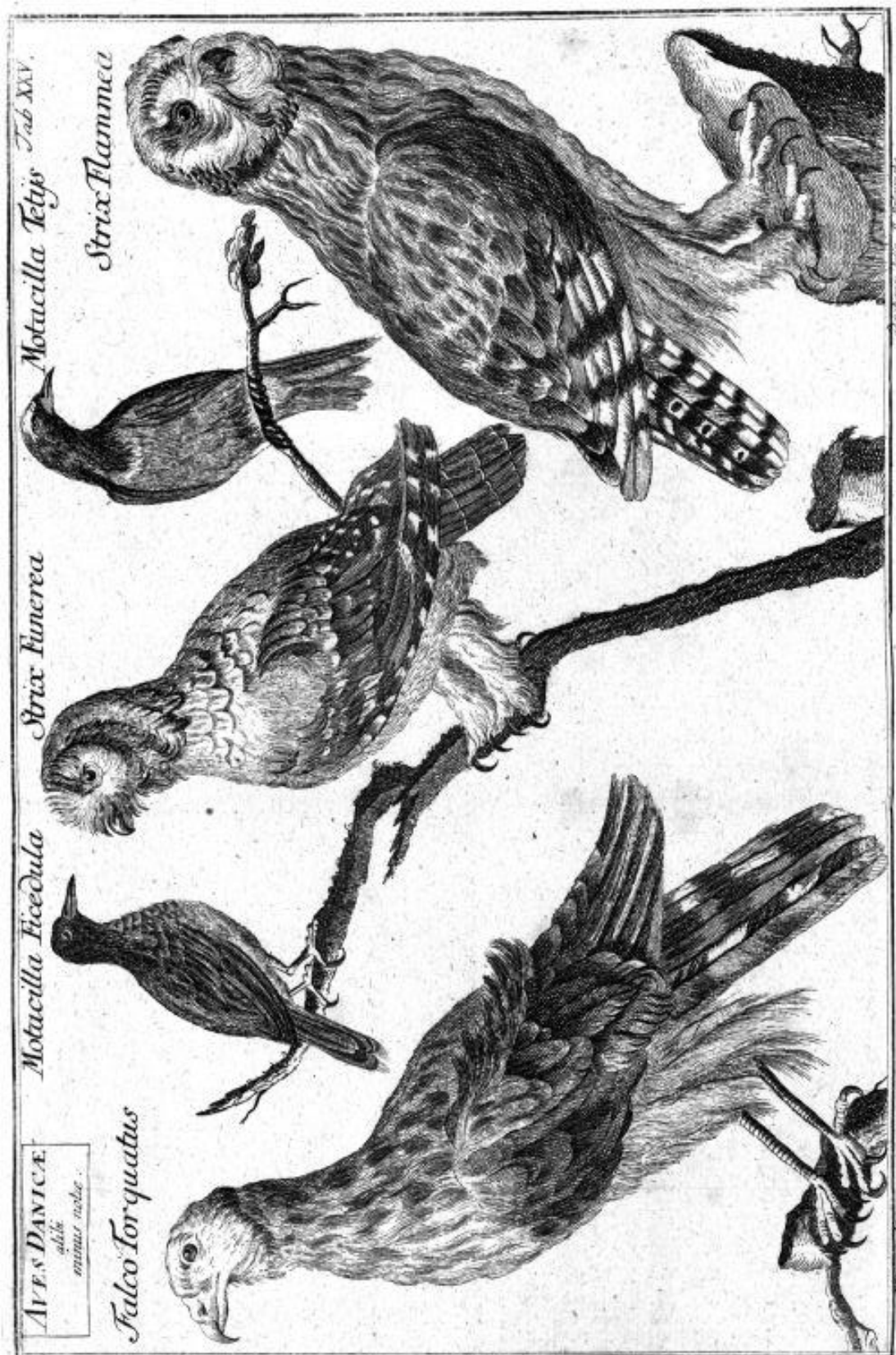
Jeg loved da intet meere, end hvad jeg har kundet bringe i Erfaring, som er en kort Opregnelse af vore danske Fugle, dog ere de inddeelte i Classer, efter Hr. LINNÆI Maade udi hans Systemate og hans no. De ham og andre Autoribus hidintil ubekiendte, dog her fundne Fugle have intet uden det løbende no: og kand maaskee, inden kort Tid være beskrevne ogh udgivne, tilligemed fleere ubekiendte Nordiske, af Monfr. Mort. THRANE BRÜICHE, en Candidatus som med stor (616) Fliid haver lagt sig efter Natur-Historien, særdeles in Regno, animali. De Fugle som hos andre Auctores ikke findes aftegnede, haver jeg her forestillet ved Kaaberstikninger, og det efter saadanne Originaler, som kunde forevises i Hr. Stats-Raad FLEISCHERS ovenbemeldte rare Samling.

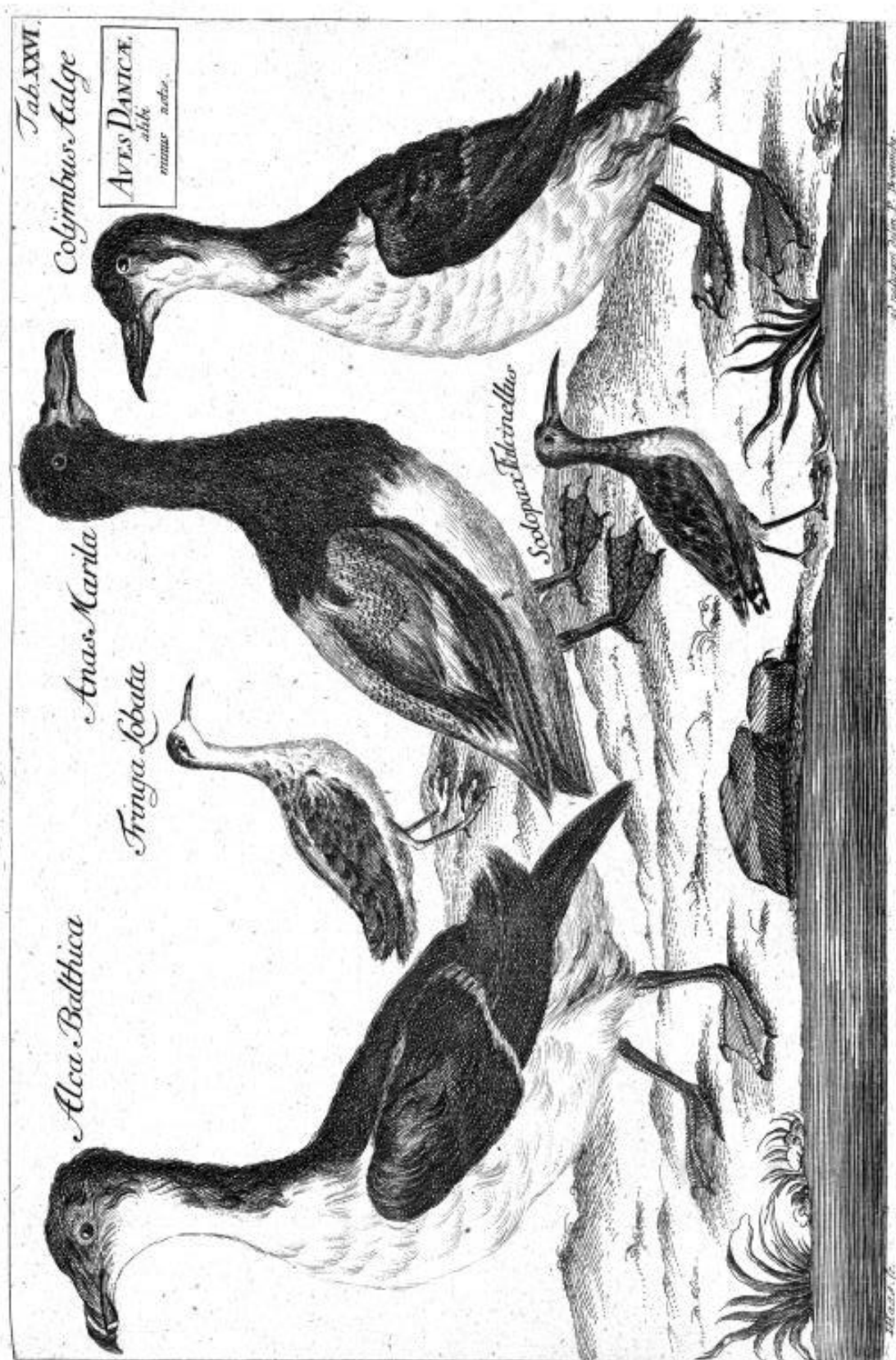
ACCIPITER.

I. *Falco* L. S. 41.

1	Chryfactos 2	Landørn.
2	Albicilla 8.	Fiske-Ørn
3	Pygargus 9.	Fiske-Ørn
4	Milvus 10.	Glænte.
5	Subbuteo 13.	Lærke-Falk
6	Buteo 14.	Skiør-Vænge. Ørne-Falk.
7	Tinnunculus 15.	Kirke-Falk, af nogle kaldes Spurv-Høg.
8	Haliætus 21.	
9	Apivorus 23.	Muse-Høg, Mus-Vaage
10	Æruginofus 24.	Hønse-Høg, Dverg-Glente.
11	Palumbarius 25.	Duen-Falk.
12	Nifus 26.	Spurv-Høg (*)
13	Lagopus med laadne Fødder.	Styre-Fiæreene ere til halvdeelen hvide, den øvrige Deel sort med hvide Spidser.
14	Torqvatus, Briffonii.	<i>See Figur. Tab. XXV. (617)</i>

(*) Hr Capitaine TEILMAN forsvare den mod det Vanrygte at den skulle bide Høns

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

15 Gentilis Slæt-Falk

16 Osifraga Briffonii

2. *Strix* L. S. 42. Ugle.

1 Bubo 1. Steen-Ugle

2 Otus 4 Horn-Ugle

3 Aluco 6. Nat-Ugle

4 Funerea 7. Krak-Ugle. See *Figur.* Tab. XXV.

5 Nyctea 8. Den hvide Ugle.

6 Ulula 10

7 Pafferine II. Kat-Ugle

8 Flammea Fn. Sv. N. 73 See *Figur.* Tab. XXV.

3 *Lanius* L. S. 43 Buske-Høg

1 Excubitor 2. Hapax

2 Collurio 3. Torn-Skade

3 Garrulus 10. Siden-Svantz, Skittern

4 Biarmicus efter Fn. Sv. N, 84. (*)

(*) Før var den af Hr. LINNÆUS clasificeret mellem Paros 8. Den blev bragt herfra til Engelland, 1743 af Fyrstinden af Albemarke, og er der beskrevet af Edward.

PICÆ.

5. *Corvus* L. S. 48.

1 Corax 1. Ravn

2 Corone Blaae Raage

3 Frugilegus 3. Raage. (318)

4 Cornix 4. Krage, en troe Skilt-Vagt for Duerne, da den ved sit Skrig, advarer om Høgens Ankomst, og forfølger den ved sit Raab.

5 Monedula 5. Kaae, Alleke.

6 Glandarius 7. Skov-Skade

7 Caryocatactes 9. Nødde-Krige

8 Pica 10. Skade, Huus-Skade. Man finder og hvide.

9 Infauftus 12. Ulykkes-Fugl, Giertruds-Fugl

5 *Coracias* L. S. 52.

1 Garrulus 1. Elle-Krage.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

6 *Cuculus* L. S. 52

1 Canorus 1. Giøgen, Kukmand.

7 *Jynx* L. S. 53.

1 Torqvilla 1. Vende-hals, Drey-hals, Giøgtyte.

8 *Picus* L. S. 54.

1 Martitus 1. Hakke-Spett.

2 Viridis 7. Grøn-Spett

3 Major 10.)

4 Medius 11.) Flag-Spette

5 Minor)

9 *Sitta* L. S. 55.

1 Europæa 1. Spettmeyse

10 *Upupa* L. S. 58.

1 Epops 1. S. 59.

11 *Certhia* L. S. 59.

1 Familiaris 1. Træ-Pikker (619)

ANSERES.

12 *Anas* L. S. 61.

1 Cygnus 1. a) Svane b) Snabel-Svane (*)

2 Tadorna 3. Fager-Gaas, Grav-Gaas, Riung-Gaas.

3 Marila Fn. Sv. N. 111. Polsk Edelmand, boer ellers i Lapland; men er skudt i Jylland og paa Christians-Øe. See Figur Tab. XXVI.

4 Anfer 7. a) Vild-Gaas, Graa-Gaas b) Tam-Gaas. (**)

5 Bernicla 11. Rad-Gaas, Rag-Gaas.

6 Mollisfima 12. Edder-Gaas (***)

7 Clypeata 16. Leffel, Krop-And. El. Stok-And.

8 Strepera 18. Knar-And.

9. Clangula 20. Hvin-And, Blanke-Kniv.

10 laucion 23. Krukkop, Dyker.

11 Penelope 24. Brunnakke

12 Acutas 25. Vinter-And'

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

13 Hiemalis 26.

Gadisse, Klashan, Ungle, Dykere, Angeltaste er noget adskillig fra Islændernes Havelde. (620)

(*) Om den Høytidelige Svane-Jagt, som blev holdt paa Amager aarlig: Se VERNONS *Voyage en Dan.* P. 438. Den er nok ikke frie for at forderve Fiske-Yngelen. I Kiøge-Bugt, hvor den paa en lang Distant skiuler Haver, er ikke saa mange Aal, som i forrige Seculo, da man fra Amager førde Skibs-Ladninger saltet Aal til Holland og Engelland.

(**) Graa Gaasen skal være 2de Slags, den store og den mindre. De gjør ofte i Laaland stor Skade paa Sæden, og maa med Magt bortjages.

(***) See om den M. TH. BRÛNNICHES Afhandling med Kaaberstykker.

14 Ferina 27.

Brunnakkae.

15 Qverqvedula 28.

Krikand.

16 Crecca 29.

Krikand, Attelingand.

17 Circia 32.

Krekand, an Hestelort-And?

18 Bofeas 34

a) Vildand, b) Tamand

19 Fuliga 39.

Trolsand.

20 Obfeura F. S. n. 133. Dykere. Maaske et Hie4malis

21 Latiroftra Sortagtig med breed Næb og en hvid Linie over Vingen.

22 Graminea Græsand, er nok en Variant af No. 11.

23 Platytynehos 17.

13 *Mergus* L. S. 62.

1 Merganfer 2. Skiørand.

2 Serrator 3. Topand, Skrække.

3

3 Albelus 4. (*) Hvidsiden.

4 Tinus med rødbrun Isse og Bag-Hoved, er nok en Variatæt af abellus.

5 Rubricapilla Skalle-Sluger med brunrød Hoved og Hals, paa Størrelse med Skiør-Anden.

6 Glacialis Søe-Stierne beskrives af Willughby i hans Ornith. P. 245.

13 *Alca* L. S. 63. (621)

(*) Den falder ikke uden i meget haarde Vintre.

1 balthia Mule, ligner Alea Torda

L. S. 63. Men er neden under fra Struben til Rumpen heel hvid. See Figur. Tab XXVI.

15 *Pelecanus* L. S. 66.

1 Carbo 3

Aalekrage, paa Norsk Skarv.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

2 Ariftotelis FN. Sv. 146. Fiskeren, Aalekrage.

3 bimaculatus med 2de hvide Plætter er ved hvert Laar, og derfor kaldes Hvidaaring, Betlaar, Blik-Skarv

16 *Colymbus* L. S. 68.

1 Arcticus 1 Lomme (*)

2 Cristatus 2. Havskiærn.

3. Auritus 3.

4 Grylloides Silde-Perris, ligner meget *Colymbus Grylle* Fn. Sv. 148. men er neden under hvid, og paa Hoved, hals og Bryst sortstribet.

5 Stellatus Hav-Casse, Søe-Hane, Forskiellig fra Lommen No. 1. i sær at struben er hvid (**) WEillughb. Ornith. T. 62. *Colymbus maximus* ftellatus.

6 Auritus mimnor. Flaveskitt.

7 Aalge, som og falder i Iisland, og der har det Navn. See Figur Tab. XXVI. (622)

(*) Den falder ikke uden i Jylland og det i denne haarde Vinter, maaskee fordreven ved Storm.

(**) Den falder ofte i Siælland.

17 *Larus* L. S. 69- Maage (*)

1 Canus Graanakke.

2 Marinus 3. Svartbag, Blaamaage

3 Fufcus 4. Sildemaage

4 Glaucus Perlemaage Briff Ornitholog. Gen 102. 10. t. 16. f. 2.

5 Varius den store graae Maage Brifgf. Ornitholog. Gen 102. 5. t. 15.

6 Maculatus af Størrelse med graae Maagen (*)L. canmus) sort og graae plættet.

7 Argentatus Ligg Perlemaagen (L. glaucus) men har mod Enden af de yderste Vingefiære en sort Plæt og paa Undernæbet en rød Plæt.

8 Riffa. Lille Sølvvet. Adskillige i visse Kiendetegn fra Linnæi tridactylo, eens med den Islandske Risse. Røttre.

189 *Sterna* L. S. 70. Kirre, Tærne.

1 Hirundo 2. Tærne, Kropkitte.

2 Nigra 3. Søesvale, Sortkirre.

3 Paradifæa. Kirre, Hættingtærne (**)

GRALLÆ.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

19 *Ardea* L. S. 76.

Heyre. (623)

(*) Denne Slægt er meget talrig ved Kysterne, hvor den forfølger Fiskene, hvis Træk røbes ved dem. Deres Æg ædes undertiden af Fattige Folk.

(**) Den har 2 lange Styre-Fiere er er heel sort paa Hovedet.

1 Grus 4.	Trane, falder i Lolland
2 Cocinia 7.	Stork (*).
3 Nigra 8.	Den sorte Stork, falder i Holsteen
4 Cinerea 10.	Skid- eller Skrid-Heyre, Fiskeheyer.
5 Stellaris 16.	Rørdrom (**)

20 *Scolopax* L. S. 77. Sneppe.

1 Totanus 4.	Sneppe
2 Artquata 5.	Heelspove.
3 Phæopus 6.	Mellemspove
4 Rufticola 7.	Blomrøkke, Rutte, Holtzsneppe.
5 Gallinago 11.	Myrsneppe, Horsegjøg.
6 Gallinago alias.	
7 Falcinmellus	Ryle eller Domsneppe med et flad og mod Enden nedbøyet Næb. See Figur. Tab. XXVI.

21. *Tringa* L. S. 78.

1 Pugnax 1.	Brushane (***).
2 Vanellus 2.	Vibe (****) (624)

(*) Dannemark og Skaane ere de sidste Landstrækninger, hvis Luft den kand fordrage. Den kommer her sidst i april, og reyser først i September. Dog er den eengang fanget Syndenfields i Norge.

(**) Den ansees af de fleeste for liden, da den er stor næsten som en Stork.

(***) Naar den har kastet sin Bruus, kaldes den Bruus Kopsneppe, ogh er næsten saa delicat som Pommerantz-Fuglen.

(****) De gaae bort i Frost, og komme i Tøe-Veyr; hvor skiule sig?

3 Interpres 4.	Veydetite.
4 Lobata 5.	men adskillig i Farven; fra Christiansøe. See Figur. Tab XXVI.
5 Ocrophus 8.	Horsegjøg.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

- 6 Hypoleucos 9. Bekkasin, Birlen, den lille Myrstikkel, Strand-Sneppe
7 Canutus 10.
8 Sqvatarola 13. Fløytetyten, Dolken.
9 Torqvatus Strandsneppe, Briff. Tringa Cinclus torqvatus Gen. 75. Fp.
1. Tab. 19. F. 2. Kommer meget overeens med Linnæi
Beskrivelse paa Tringa alpine.
10 Littorea 12. Strand-Bekkasin.
11 Hypopleuroides ligner Birlen i mange Ting.
Ferrugineus neden under heel rustfartved.
Eqves, Rytteren, har sorte Styre-Fiære, de fire yderste med hvid Brædde.
Perfpicillata, med sort Hoved, Hals og Bryst, ved Mundvierne en stor hvid Plæt.

22 *Charadrius* L. S. 79.

- 1 Hiaticula 1. Præstekrave, Sandvrister
2 Morinellus 6. Pommerantz-Fugl, (*) Citron-Fugl.
3 Pluvialis 8. Brok-Fugl, Hjeiler. (625)

(*) Den kaldes saa af sin gule Plet paa Brystet, er Frantzoserne Pluvier d'ore, her rar, uden paa Nørre-Jyllands vestre Kant i May og September, dog der kuns i et par Ugers Tid; holdes for den delicateste af alle Fugle, og er dens Bryst overdraget med en usædvanlig Fedme.

- 4 Flaviroftris Fitsmule.
5 Torqvatus Briffonii Gen. 69.7.

23 *Recurvirostra* L. S. 81.

- 1 Oftraleguis 1 Strandskade

25. *Fulica* L. S. 82

- 1 Atra 1. Blishøne
2 Chloropus 2 Vandhøne

26 *Rallus* L. S. 83.

- 1 Crex 1. Skovsnarre
2 Aquaticus 2 Vagtel-Konge

27 *Otis* L. S. 85

- 1 Tetrax 3. Trappe-Gaas, i Jylland

GALLINÆ

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

28 *Meleagris* L. S. 88

1 Gallopavo 1	Kalkon (*)
---------------	------------

29 *Phasianus* L. S. 90.

1 Gallus 1.	Hane (**)
-------------	-----------

2 Colchiecus 3.	Fasan (***)
-----------------	-------------

30 *Tetrao* L. S. 91. (626)

(*) Egentlig Calecutiske Hane; hvis Yngel har været her I 200 Aar.

(**) Der ere adskillige Slags, Purrhøns Frislandicus. Tophøns Cristatus, Gomphøns Ecaudatus, Skrtnt, Høns Pufillus.

(***) Findes vilde og at yngle paa Jægerspriis og paa Taasinge efter Beretning.

1 Tetrax 2	Urhane (*)
------------	------------

2 Perdix 9.	Agerhøne (**)
-------------	---------------

Coturnix 13	Vagtel.
-------------	---------

Passeres.

31 *Columba* L. S. 92 (***)

1 Oenas 1	a) Skovdue b) Maanetsdue.
-----------	---------------------------

2 Gutturufa 2.	Kropdue
----------------	---------

3 Cucullata 3.	Parykdue
----------------	----------

4 Turbita 4	Mesike
-------------	--------

5 Tremula 5.	Høystjert,
--------------	------------

6 Tabellatia 6.	Pavedette.
-----------------	------------

7 Palumbus 11.	Ringeldue.
----------------	------------

8 Turtur 20.	Turteldue
--------------	-----------

32 *Alauda* L. S. 93 (****)

1 Arvenfis 1.	Sanglerke
---------------	-----------

2 Pratenfis 2.	Englerke. (627)
----------------	-----------------

(*) Falde meest paa det Jydske Heedemarker.

(**) Efter en vis forstandig Landmands Erindring, kunde denne delicate Fugls Yngel være her til Lands overflødige, hvis man, som i Frankrig, nøyedes med at skyde de gamle, i Stæden for at fange baade unge og gamle med Garn og føde dem paa Loftet. En hvid sees i Geheime-Raad Rabes Cabinet

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

3 Arborea 3.	Heedelerke, Lynglerke, Pibelerke.
4 Campestris 4.	Merklerke.
5 Trivialis 5.	Havelerke
6 Crifata	Topleerke
7 Alba	Hvidgraa.
33 <i>Sturnus</i> L. S. 94. (*)	
1 Vilgaris 1.	Stær
2 Cinclus 2.	Strømstær, Bækkefugl
34 <i>Turdus</i> L. S. 95. (**)	
1 Vivicivorus 1.	Simmer Snære.
2 Pilaris 2	Krmasfugl
3 Mificus 4.	Taletrost
4 Merula 12.	Selfort
5 Torquatus 13.	Ringtrost.
6 Cantor.	Sangtrost, Kakatrost fra Christiansøe.
35 <i>Loxia</i> L. S. 96.	
1 Curvirofra 1.	Korsnæb (***)
2 Coccythraufres 2.	Kirsebær-Fugl. (628)

(*) Kommer tidlig om Foraaret; naar Ungerne kunde flyve forsvinder den gandske Flok, men komme om en Maanedes Tiid igien, og blive indtil de gaae i Vinterdvale, dog ikke her.

(**) Her findes nogle under Navn af Smersler, Blaaehæter, Skaaninger røde under vingerne, dem jeg ikke veed at henhøre til Linnæi Systema.

(***) De re tvende Salgs, nogle have Overnæbet til den høyre Side, og andre til den venstre. En i Buur temmed fældede de yderste Spidser af sit Næb som bleve meget lange, det eene Aar, men det andet Aar, havde den ingen Kræfter dertil, og sultede ihjel.

3 Pyrrhula 4.	Dompape
4 Chloris 20.	Svenske.
36 <i>Emberiza</i> L. S. 97.	
1 Nivalis 1	Sneefugl, Sneekok (*)
2 Calandria 2.	Kornlærke, Knøtter.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

3 Hortulana 3.	Ortulan.
4 Citrinnella 4	Guldverling, Gulspurv.
5 Scæniclus, Fn. Sv, 213.	

37 *Fringilla* L. S. 98.

1 Cælebs 2	Bogfinke
2 Montifringilla 3	Qveker, Biefinkens Hoerunge
3 Carduelis 9.	Stieglitz.
4 Canaria 18.	Kanarifugl
5 Cannabina 22.	Tornirisk, Sidserønnike.
6 Linaria 23.	Moirisk, Graasiken.
7 Domestica 17	Spurv. (**)
8 Montana 28.	Skovspurv.

38 *Motacilla* L. S. 99.

1 Luscinia 1.	Nattergall.
2 Modularis 3.	Graairisk. (629)

(*) er Forbud for Frost.

(**) Den gjør det modne Korn stor Skade paa Marken, ved at pille, men meest ved at spille; nogle har bragt i Forslag, at sætte Belønning for den, som ødelagde er anseeligt Taal af disse nærige Giester. Men de ere nok for Yngelsomme. I visse tydske Provintzer paalægges Bønder at levere et vist Antal Spurve-Hoveder tillige med deres Skatt.

3 Curruca 6.	Græssmutte.
4 Hippolais 7.	
5 Philomela 10.	Nattegalens Horeunge.
6 Ficedula 11.	Spitslerke, See Figur Tab. XXV.
7 Alba 12.	Vipstiert, Havresæer, Steenåikker.
8 Flava 13.	Gulspink.
9 Oenanthe 17.	Steendolp, Steensprette, Steengylp.
10 Rubetra 18.	
11 Atricapilla 19.	Spikke, Havskade.
12 Phoenicurus 21.	Blodfugl, Blodstiert.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

13 Titys 23.	See Figur. Tab XXV.
14 Rubecula 28.	Rødfinke, Rødkielke
15 Troglodytes 29.	Thomas I Gierdet, Nelle-Konge, Tommeliden.
16 Regulus 30.	Fugle-Konge.
17 Trochilus 31.	Spurre-Konge, Fagerfis.
18 Rubricapilla,	Brunskalle fra Christiansøe

39 *Parus* L. S. 100 Meise, Titing, Talgoxe.

1 Christatus 1.	Topmeise
2 Major 2	Musvit
3 Coeruleus 4.	Blaaemeise.
4 Palustris 6.	Graameise.

40 *Hirundo* L. S. 101.

1 Rustica 1	Marksvale, Forstuesvale.
2 Urbica 3	Byesvale, Tagskiægsvale, den hvide Svale.
3. Riparia 4.	Dige svale, Jordsvale, Salbakke.
4 Åpus 5.	Steen-, Kirke-Svale.

41 *Caprimulgud* L. S. 102.

1 Europæus 1.	Natravn, Natskade (*) cimbris Aften- Bakke. (**)
End videre Plautus Moeringii, en Søfugl.	
Rotter, Autorum. Pedrikken. Norv. Perdrikke, Persupr.	

(*) Den legger sin eÆgg, hvor den kand komme til, eget skiødesløs, ofte paa alfare Veye, den hører egentlig til Svalesslaget, og har saadant Næb, men er stor, og har meget herlig marmorede Fiære.

(**) Kaldes ellers i Sædland Flaggermuse.

Som et Tilhæng ved dette Capitel om Fuglene, og for at gjøre deres Slegt-Register desto fuldstændigere, vil jeg her tilføye nogle Ord af oftbemeldte Hr. Capitaine TEILMANS meddeelte Fauna Cimbrica, angaaende trende slags Vild-ænder, som saa vidt man veed, ellers ere ubekiendte, med af ham selv i sin Egn fundene nøye examinerte og med de i Ornithologien brugelige Talemaader, saaledes beskrevne.

Her kopieret på Latin (oversætter søges).

No. I. *ANAS rostro plumbeo ungue & margine nigro, occipite nigro, linea alba cincto.* Descr. Magnitudo Anatis Bosc. 34. Rostrum plumbeum in medio & ad margines nigrum, mandibula inferior ut & ungvis nigra. Lingva duplici ordine & ad latera ciliata. Caput fuscum, macula alba sub oculis. Occiput nigrum, cinctum linea alba, quæ jungitur collo & pectori albo. Venter albidus fusco undulatus. Cauda acuta subtus nigerrima. Rectrices 5-5. cinereæ, margo interior pallidior, reliquæ margine exteriori nigra. Remiges 1-7. cinereo-fuscæ, marginibus & apicibus nigrioribus, 8-10. apicibus albis, reliquæ nigro violaceæ niteres, apicibus albis sinuatis. Urrhopygium supra ad latera fla-

(631)

vescens. Dorsum cinereo & albo elegantissime undulatum. Tectrices alarum apicibus rufo-ferrugineis, axillarum longissimæ, acuminatæ, nigerrimæ, marginibus pallidis undulatis.

Ao. II. *ANAS rostro plumbeo apice & ungue nigro, vertice albo-flavescente.* Descr. Rostrum plumbeum, apice & ungue nigro, mandibula inferior nigra. Vertex albo-flavescent. Caput ad latera rufo-ferrugineum, maculis nigris, ad basin rostri pallidius. Lingva ad latera ciliata. Venter albus. Rectrices fuscæ, marginibus exterioribus pallidis. Dorsum fuscum albido undulatum. Remiges 1-10. cinereo-fuscæ, apicibus nigricantibus 11-18. apicibus albis 15-18., nigro-sericeis 19-21. marginibus albis. Tectrices alarum primariæ apicibus ocellatis s. nigris albo terminatis. Linea albescens sub oculis.

Ao. III. *Anas rostro plumbeo, ad basin cincto macula alba, capite nigro-fusco.* Descr. Caput nigro-fuscum, supra ferrugineum, ad latera leviter virefcens, maculis ferrugineis rarioribus. Sternum supra ferrugineum, apicibus pallidioribus undulatum, subtus ex albo & fusco variegatum. Iris flava, pupilla magna. Dorsum & Tectrices axillarum fuscæ, punctis albis undulatæ. Pectus album. Venter albo & fusco undulatus, regio ani ferruginea. Tectrices inferiores caudæ nigro-fuscæ, albo undulatæ, cauda brevis vix pollicem superans. Urrhopygium nigro-fuscum. Rectrices fuscæ. Remiges 1-4. fuscæ 5-11. & 20. margine exteriori albefcente, apice & margine interiore pallido fusca, 12-19. albæ apicibus fuscis, reliquæ fuscæ. Digni plumbei, membrana nigra. Magnitudo vix Anatis Boscas.

(632)

Det Ellevte Capitel.

Om Dannemarks Fiskerier og de adskillige Fisk-Arter,
Som forefalde i ferske og salte Vande.

Danmarks Lægde beqvem til Fiskerie. Fra de allerældste Tider af, haver Fiskerie og Fæe-Drift været regnet blant Dannemarks vigtigste Nærings-Midler; thi da vore Provintzer, saasom Øer og Halv-Øer, næsten allevegne ere omgivne med Havets Vande: saa synes det, at Agerdyrkningen selv, skjønt samme er den allervisseste og uskyldigste Næring, i land Tiid er bleven forsømmet og tilsidesat, for Fiskeriets og Fribytteriets Skyld; eftersom denne dobbelte Fangst, formedelst mindre Arbeyd og Umage, lovede en rigere Belønning, helst i Betragtning af de Danske Øers Lægde imellem Øster- og Vester-Havet, saa at Fiskenes aarlige Træk og Vandring skeer just der forbi, og igiennem det dobbelte Belt, saavel som Øre-Sund. En Sag som var værd at efterspore noget nøyere, maaskee til stort Gavn i Fremtiden, naar disse Vandre-Skarer, paa rette Tiid og Sted, saaledes bleve paapassede, at de maatte give Told og Tiende.

Adskillige slags Fisk, men særdeles Sild og Torsk, som gierne følges ad, fanges her næsten overalt, fornemmelig om Høst og Vaar i god mængde, men fleere kunde fanges, dersom Agerdyrkningen og anden Gierning tillod de nærmest ved Stranden boende Bønder, at anvende meere Tiid og Fliid derpaa, hvilket vore Svenske Naboers Eksempel noksom haver lagt for Dagen, i disse sidste Aaringer, særdeles paa Viig-Siden, eller i Bahuus-Lehn, hvor den opmuntrede (633) Stræbsomhed i Silde-Fangsten har gjort saadan priselig Forandring at de, som nyeligen købte Sild i Tusinde Tønders Tal af os, nu ere o stand til at sælge fleere, end de før købte. **Dette haver fordum været langt overflødigere.** Ikke desto mindre er det ogsaa vist, at disse og andre Fisk fordum have gaaet til, og søgt vore Søe-Kyster i større Overflødighed, end som nu omstunder, efter Saxonis Grammatici Vidnesbyrd herom, hvilken i Fortalen til vort Lands Historie, siger, man kunde i hans Tiid, tage Fiskene med blotte Hænder, og knap roe Baaden frem, naar den var omgiven med Fiskenes Mangfoldighed. (*)

Denne Sag, som efter første Anseelse kunde synes utroelig, og maaskee af nogle henregnes til de Ting, hvori vores gode Saxo bekyldes for at fabulere, har dog ingen Modsigelse i sig selv, ja den bestyrkes ved Forfarenhed, paa Norges vester Side, hvor særdeles Sildens og Graasejens Mængde undertiden er ligesaa stor i visse Viger eller trange Sund, da de, ved et foretrækket Gran, indsluttes saaledes, at man, paa nogle Ugers Tiid, kand tage deraf mange heele Skibs-Ladninger, øsende dem med Spande. Udi Sundet ved Constantinopel, som meget ligner Øre-Sund, erlige saadan en overflødig Fiske-Vandring, eller har dog været der, i Petri Gulii Tider, hvis Ord S. J. STEPHANIUS anføre i sine Anmærkninger over bemældte Saxonis Beretninger (**). (634)

(*) (**) Latin

Naar JOH. ISAAC PONTANUS i sin Danske Corographie pag. 650, saa korteligen berører denne Materie, om Fiske-Mængden ved de Danske Søe-Kyster; fortæller han tillige, dog uden af mælde

Tiid eller Sted, dette, at da alle Europæiske Herrers Legater eengang vare forsammelte, og ikke kunde foreenes om den Rang og Ære-Sæde, enhver ville tilægne sig, i Betragtning af sin Principals Magt og Rigdom; efterdi enhver rosende sit Lands Herligheder: sagde den Danske Legat, at naar den rigeste Herre i Europa solgte alle sine Eyendomme paa det dyreste, og man for de Penge-Summer købte paa det letteste, lutter Træe Kar: da bleve disse aldrig saa mange, at jo hans Herre, Kongen af Dannemark, kunde fulde dem med tre slags saadanne Fisk, som vare fangede i hans Farvande. Dette Svar gav Sagen saadan Udslag, at den Danske Legat fik det næste Sted efter den Franske, som sad næst Keyseren (*Latin)

Men ogsaa Sundheden skadeligere. Blant fleere Ting af det Slags, som kunde bestyrke den Formodning, at Fiskerierne her til Lands fordm have været langt overflødige, (635) ligesom Agerdyrkningen mindre, regner jer dette, at den saa kaldte Spedalskhed, eller egentlig spitalske Sygdom, hvilken endnu findes i Lisland og paa nogle Steder i Norge mod Vester Havet, (nemlig just der, hvor de overflødigste Fiskerier falde, og Bonden æder meest af den feede Fisk, men mindst af Korn-Vahre i Brød og Grød) vides ogsaa at have for 2 á 300 Aar siden været gængs nok i Dannemark, hvor den nu omstunder, Gudske Lof, ikke er. (*)

(*) I Bergen og Molde ere endnu tvende Hospitaler aleene for saadanne spedalske Folk, om hvis Sygdom er handlet noget udførligere i Norges naturlige Historie.

Dette sees blant andet tydelig nok af Kong Christian III. Kirke-Ordinantz eller egentligen af de 26 Artikler, som Aar 1553 bleve lagde til Recessen og kaldes Articuli Ripenses, fordi de bleve giorte i et Kirke-Mode til Ribe: der hedder det Artic. XIX saaledes: "Efterdi, den almægtigste GUD være lovet og benediget, at den spitalske Siuge, ikke er her i Landet saa almindelig, som hun var NB. I gammel Tiid: da ville Vi at alle S. Jørgens Gaarde og andre smaa Hospitaler, som ere funderede til spitalske Folk, skulle legges til de almindelige store Hospitaler i hvert Land og Stict ec. Artic. XX. I hvilke samme S. Jørgens Hospitaler, som endnu findes spitalske Folk, da skulle de føres til næste almindelige Hospital; og skal hos samme almindelige Hospital, opbygges et beqvemt Huus, enten i Abildgaarden eller paa en anden beqvem Sted, der noget ud fra, hvilket Huus samme spitalske Folk skulle legges i, og der af det almindelige Hospital, have deres Rycet og Varetægt, Spiisning og Underholdning af en Gryde, paa det at der intet (636) skal blive fortæret og spilt til Unytte, og ikke holdes dobbelt Omkostning." Spørges nu om en naturlig Aarsag til den fordm i Danmark gængse, men nu aldeles ophørende Spedalskhed, da veyledes vi af det, som allerede er sagt, om nogle Islands og Norges Bønder, til at antage, saasom gandske rimeligt, at Føden og Leve-Maaden fordm haver her, ligesom endnu der, været Grund der til, nemlig, man aad, efter Proportion mindre Korn-Vahre, som absorbere Blodets alt for feede og slimede Vædsker, men meer Fisk og feed Fiske-Lever, som setter hiin pituitam og scabiem scorbuticam i Blodet, hvilken, naar den haver taget Overhaand, ikke staar til at udrydde, efter al den Forfaring, som endnu haves i de Norske Hospitaler. Saaledes haver enhver Verdens Alder sine naturlige, saavelsom sædelige Forandringer, men atter igien enhver Forandring noget til Skade og noget til Gavn alt efter Guds forunderlige Huusholdning, hvilken vi Mennisker ikke strax indsee i sin fulde Sammenhæng, men ikkuns saa vidt vi, efter Haanden kunde slutte af Tidernes og Tingenes Sammenligning, og da maa bekiende: Gud gjør alle Ting viiselig og vel, enten han giver eller tager, borttagende tillige med et naturlige Gode, noget naturligt Ondt, og med det naturlige Onde noget naturlig Godt, alt efter den Jevnvægt, som hans viise Oeconomie vil have holdet i heele Verdens, heele Nationers og enkelte Menniskers Velstand, hvorfor altiid kand siges med Sandhed:

Omnis commoditas sua fert incommoda secum. (Hver bekvemmelighed bringer sine egne gener sammen med det)

Spørgsmaal om Canon-Skud skrækker Fisken bort. De Danske Vande, særdeles de salte Sø-Vande, om hvilke her egentligen tales, have da nu omstunder ikke nær saa stor Mængde og Overflødighed af Fisk, som dem man kand spore at have været i fordum Tider. (637) Om Skyde-Geværets-Brug, særdeles det stærke Knall af Canoner, som i det fiortende Seculo, først bleve brugte i Øster-Søen, da Kong Waldemar III. Førde Kriig med Hanse-Stæderne, kand have skrækket og forjaget Fiske-Sværmen, og altsaa i denne Henseende tilføyet en Slags Skade, som mindst tænkes paa, det tøv jeg ikke bekræfte, skjønt jeg vel veed, at mange ere af den Meening. Hvad Erfarenhed synes at sette herimod er dette, at bemeldte Skyde-Gevær knap nogenstedes løsnes flittigere under vore Kyster, end som paa de fem Miiles Distance, imellem Kiøbenhavn og Helsingør, hvor næsten daglig Canonerers, og altsaa Fiskenes allermeest maatte bortjages. Ikke destomindre viide vi, at just der, nære sig mange hundrede Mennisker af Fiskerie alleene, og at den store Mængde af levende Strand-Fisk, som begge bemældte Stæders Indbyggere bespises med, hart ad aleene fanges paa det lidet District, og udgiøre vist nok aarligen mange Tusinde Tønder, men ikke endda saa mange, som fanges kunde, i fald det Fiskerie, efter Fortieneste og til Hoved-Stadens store Nytte, noget meere blev opmuntret, samt dets Fortieneste og til Hoved-Stadens store Nytte, noget meere blev opmuntret, samt dets Forhindringer ryddede af Veyen, særdeles denne, at ikke de mange Sælhunde, saasom Fiskens Ødeleggere, under Paaskud af en slags Jagt-Herlighed, fik fire Brev, men snarere deres Udryddelse ved Belønninger blev understyttet.

Om denne saavelsom nogle fleere Poster hidhenhørende, handler den ved anden Leylighed anførte Monfr. SÖREN Abildgaard i DET Oeconomiske Magazin Tom. V. p. 327. ved en Tractat om vore Danske Fiskeriers Hindringer saa vel som Befordrings-Midler. Der af vil jeg anføre Begyndelse, saasom svarende til nærværende Øyemærke. Hans Ord er l.c.p. 329. følgende: "Hvad Salt-Vands Fiske (638) er angaaende, ved hvilkes Fangst, de store Fiskerie fornemmelig drives, da lærer Erfarenhed, at ikke alleene Fiskene paa eet og andet Sted eller Landkant, opholde sig i mindre Antall eet Aar end er andet, men at de endog kand blive aldeles borte der, hvor de tilforn har indfundet sig i stor Mængde. **Fleere Formodninger her om.** Dette kand have adskillige Aarsager, saasom: der kand maaskee indfalde Sygdomme iblant Fiskene, eller nogen naturlig Hindring for deres Yngel: saadant kand rimeligen til deels foraarsages af underjordiske Dunster eller skarpe mineralske Vandes Udbrydelse, eller og Havets Grund kand i en vis Strækning, saaledes forandres og omtumles af Jordskielv, at der i lang Tiid ikke bliver noget behageligt Opholds Sted for Fiskene, hvilke desuden og formodentlig kand afvendes fra de Land-Kanter, fornemmelig fra Fiorder og Viger, hvor Folkerige Stæder anlegges, og hvor der udflyder fra Verkstæderne adskillige skarpe, suure og giftige Vædske. Canon-Skud af Fæstninger og Orlog-Skibe, saavelsom andre smaa Skud af Bøsser, forjage og de Fiske, som holde sig høyt oppe i Vandet. Visse stærke Storm-Vinde, som indfalde paa de Aarets-Tider, da Fiskene vil nærme sig til Landet, kand enten befordre eller afvende deres Ankomst udi en vis Strækning. Fiskenes Formeerelse hindres og meget, naar de fanges i deres Yngels-Tiid, hvilket og derfor ved Kongelig Forordning er forbuden, ved de store Fiske-Stæder. Visse slags Fiske kand og formindskes, formedelst et andet slags stærkeres Formeerelse, allerhelst, naar det første slags et Rov for det sidste: endelig naar de Flygtige ere ødelagte eller fordrevne, saa maa hine, som har haft sin Føde af disse, forføye sig bort til andre Stæder, hvor de finde deres Ophold. (639)

Stor Skade af Sælhunde. Iblant Rov-Dyrene i Havet, er der de, som jage visse slags Fiske i Mængde ind til Land-Kanterne i Fiorde og Vige, disse befordre altsaa Fiske-Fangsten for Mennisker. Nogle Fiske nødes, af visse Hav-Insecter, til at søge Land-Kanten; saaledes plages Laxen i Havet af et vist slags Luus, som han søger at blive befriet fra, ved at skylle dem af sig i de stridige Strømme og Elve, og derved beforders naturligen de nordiske Laxe-Fiskerier. Men der ere Rov-Dyr, som inde i Vigene og Fiordene ødelegge og forfølge Fiskene, fornemmelig gjør den store Mængde Sælhunde, som vimler ved de fleeste Søe-Kanter og Øer her imellem Landene, stor Afbræk og Hindring i Fiskerierne; thi de ikke alene deels opæde deels forjage Fiskene, men de sønderrive endog Fiske-Garnene. Den steenede Grund, og de mange Homer ved Fladstrand, saasom Græsholmen, Herzholmen og Dryen, maa være disse Dyr et behageligt Opholds-Sted, ligeledes skal de og i Mængde opholde sig ved Anholt, hvor der og er en steenet Grund: derimod opholde de sig ikke i saadan Mangfoldighed ved Skagen eller i Skager-Bugt, gjør og der meget sielden nogen betydelig Skade paa Fiske-Garnene, den herover alt sandige Grund og Landstrækning, hvor der ikke findes én eeneste Steen ved Søe-Kanten, paa hvilken de kand gaae op, at hvile sig, maa altsaa være dem mindre behagelig. Ottere derimod gjøre meest Skade paa Fiskene i de ferske Søer, fortiene derfor at ødelegges, da Jægerne eller Bondens Umage kunde betales (640) med Skindet, hvorledes disse Dyr kand tæmmes og afrettes til Fiske-Jagt, er beskrevet i de Svenske Videnskabers Handlinger XIII. P. 139. Iblant Søe-Fuglene fortæres vel en deel Fiske-Rogn og Yngel af Svaner, Ænder og Maager, dog kand her ved vel ikke foraarsages nogen saa stor og betydelig Ødeleggelse. Disse Fugle gjør et saa behageligt Syn, at jeg ikke vel vil anklage dem, men hvor de opholde sig i alt for stor Mængde, Fiske-Yngelen til Skade og sig selv til indbyrdes Hinder, der synes mig, det var billigt, at nogle burde opofre Livet for at befordre de øvriges bedre Vilkor. Jeg vilde hellere legge en almindelig Døds-Sag an imod nogle Land-Fugle, nemlig: de graadige og geile graae Spurrer, som gjøre Landmanden saa stor Skade paa Korn-Agerne, og gjør sig selv saaledes alt for vel betalt, fordi de ødelegge en Deel Oldenborrer, men hverken veed jeg, hvordan Sagen best skulde anlegges imod dem, ikke heller tillade nærværende Afhandlings-Grændser, at jeg begiver mig fra Stranden saa langt ind paa Landet: ” Saa vidt Hr. ABILDGAARD.

Endnu synes det tienligt at anføre til videre Eftertanke, og maaske til Tieneste for vore Fiskere, det Velarværdige Hr. H. STRÖM i sin Beskrivelse over Sundmørs Natur og Oeconomiske Historie P. I. P. 432. erindrer efter sine Naboers bestandige Forfaring, nemlig: 1) Alt Fiskerie gaaer bedre til i Flod end i Ebbe, og jo høyere Vandet stiger, jo bedre Tilgang. 2) baade med Garn og Angel, fiskes bedre i sydlige end i nordlige Vinde, maaskee fordi hine Vinde føre meer Tage-Slud og rusende Væyre med sig, som gjør Vandet uklart og hindrer Fisken meere at see sig for. 3) Al Slags Fisk søger imod Strømmen og fanges der allerbedst, maaskee fordi der findes det bedte og reeneste (641) Vand, eller og fordi Strømmen holder dem af fra høyere Grunde. Min i hvad Aarsagen end er, da haver Sagen selv sin Rigtighed. Særdeles holder Sildenes Flok sig gierne ved et Nes eller Landpynt, formedelst den der faldende stærkere Strøm, og det anstødende Vands Tilbageløb.

Hvor den meeste Fisk fanges her til Lands. De Stæder, hvor det største og bedste Fiskerie falder nu omstunder her til Lands, ere først i Liimfiorden og de mange Sund eller mindre Fiorder, som fra den indløbe i adskillige Lands-Egne, tilhørende visse Herre-Gaarde, saavelsom Kiøb-Stæder. Det fanges mange Slags Fisk, meget feed og god, endogsaa de, som ellers ere det ferske Vand egentligen tilhørende, saasom Giedder, Aborrrer, Skaller, ja undertiden Karper, men allermeest Sild, Aal, Helt, og Smelt. Denne Fangst er saa vigtig, at den i gode Aar, holdes for at indbringe meere end én Tønde Guld.

Dernæst er den heele Vendsysselske Søe-Kyst, heldst paa Øster-Siden, ved Skagen og Fladstrand rigeligen velsignet med Fiskerie, særdeles af Flynder, Aal, Langer, Koller, Kabeliau og anden Torsk, item Østers, som ved Fladstrand falde meget store og gode: Men i Skagens Bye paa Landets nordligste Spidse er Fiskeriet allervigtigst, ja Stædets egentlige Næring, saa at et hundrede Fisker-Familier aarligen om Juel- eller Pintze-Dag, fordeele sig i mange smaa Selskaber af 5 til 6 Mand i et hvert, hvilke gjøre fælles Udlæg og tage fælles Deel i deres Fangst. Udi Mariager- og Randers-Fiord falder got Fiskerie, særdeles i den sidste, den riigeste Laxe-Fangst her til Lands. Der fra indtil Veyle-Fiord fanges allevegne Sild, Torsk og Flynder, dog ikkun til Stedernes eget Behov, men ikke til Udførsel. (642)

Paa Jyllands vestre Side giver Havet de næstboende Bønder og Huusmænd, særdeles i Riberhuus-Lundenes- og Bouling Amter, megen Næring. (*) De fange, foruden en god deel Lax, Mængden af Koller, Torsk, Hvidling, Flynder, Rokker og deslige, tørre dem paa Sand-Bankerne, og føre dem, deels paa Bade til Hamborg, deels paa Vogne opstablede, ligesom Høe-Læs, øster ind i Landet, til Forhandling paa de aarlige Markeder. Vaar-Fiskeriet fortsettes her med al Fliid fra 1 Mart. Til St. Hans Dag, og Hæst-Fiskeriet fra Michels-Dag til Mortens-Dag, da mange tilbringer deres meeste Tiid paa Vandet. Disse Vesterboe-Fiskere ere et hardført Folke-Slag, arbejdsomme og ufortrødne, saavelsom uforfærdede i den daglige Fare som de underkastes ved Uveyr paa det meget urolige Vesterhav i hvilket ogsaa mange af dem finde deres Grav.

Det samme kand siges om de adskillige andre Øe-Boer i Ribe, Tønder og Husum-Amter, som af Hvidlinger, Flynder og anden Fisk, drage stor Fordeel, at jeg ey skal tale om dem, som arbejde paa Østers-Bænkene. Paa Sønder-Jyllands øster Side, er i Flensborg-Fiord, saavel som under Als, jevnlig got Fiskerie, dog best i Slie-Strømmen ved Kappel, hvor de smaa feede og meget delicate Sild fanges, som sprænges med lidet Salt, røges og føres i Mængde med Fragt-Vogne til Tydskland. (**) (643)

(*) Aggerboerne i Thy og Klitmøllerne have ogsaa betydelig Fiskerie, de første føre deres tør Fisk til Markeder i langt fraliggende Stæder.

(**) Dette Fiskeries Vigtighed sluttes blandt andet deraf, at An. 1618 af den Anledning, blev ført en Proces imellem Hertugen af Gottrop, og de adelige, som boede ved Slien. Kongen saasom Lehus-Herre, afsagde Dommen i Kolding, saaledes at Hertugen deels tabte, deels vandt sin Paastand: Se N. SLANGE Hist. CHR. IV. T. IO. P 415.

Samme slags smaa feede Sild, saavelsom en Mængde af anden Fisk, fornemmelig Aal, tages i Beltes snevre Giennemløb ved Middelfart. Der have og Marsvinene deres Giennemgang paa visse Tider, og oppasses af et eget Fisker-Compagnie, som undertiden gjør sig god Fordeel af den Tran, de faae ved Smeltning. Andensteds under Fyens Land, særdeles imellem de mange mindre Insuler paa den søndre Side, er god Tilgang af Torsk, Sild, Aal, Flynder og Makrel. Paa den nordre Side under Hinds-Holm, opholde sig mange Sælhunde, efter hvilke undertiden anstilles en Jagt, som ødelegger den farlige Fiske-Fiende i hundrede Tal, og det var ønskeligt, om samme Anstalt giordes paa flere Stæder, hvor den har sin Tilhold.

Paa den saa kaldte Røde-Sand ved Lolland, samt andensteds der omkring, særdeles i Guldborg-Sund, er god Fiske-Fangst, men drives af Øe-Boerne i store Belt og fra Femern, meere end af Landets egne Beboere, hvilke have saa meget at gjøre med deres store Korn-Avling, at Fiskeriet

lidet agtes. Paa Falster pleyer man at benytte sig bedre af den Fordeel, særdeles ved Giedsør, hvor Bønderne gjøre sig god Profit deraf.

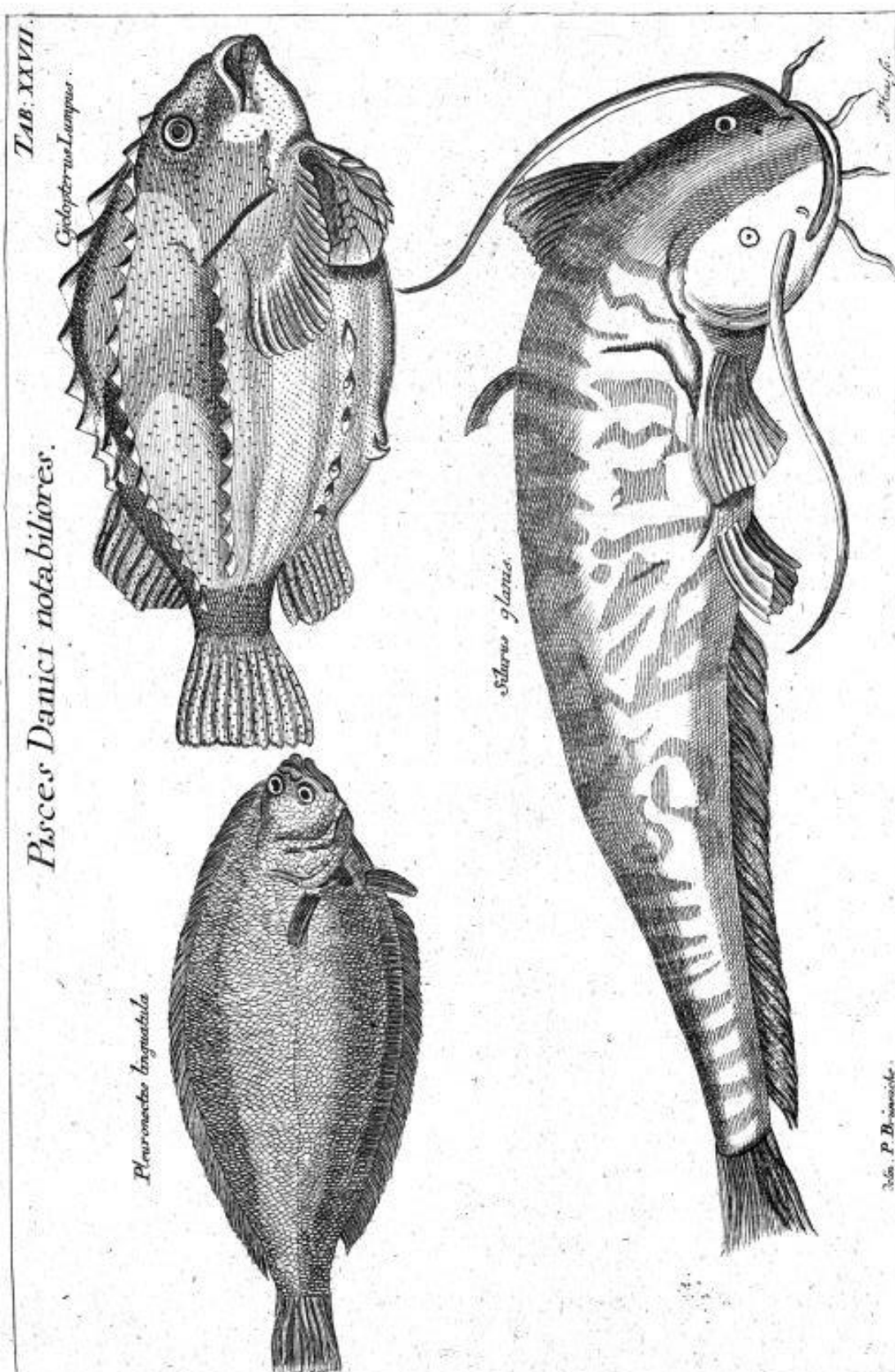
Paa de Siælandske Søe-Kyster gives god Leylighed til Fiske-Fangst, men bruges ikke meget, af samme Aarsag, undtagen i Roeskild og Holbek-Fiord, saavel som i Draxholms-Amt, hvor man og ødelegger Sæl-Hundene. Indbyggerne paa Samsøe, Agerøe, Omøe, (645) Hesseløe og fleere Eylande, tage en god Næring af Havet; ligeledes Strand-boerne i Cronborgs Amt ved Snekkerstens og Hornbeks-Leye, saavel som ved Gilleleye og andensteds, hvor Fiskene i Hast kand henføres til Kiøbenhavn. Under Amager og i Kiøge-Bugt haver Aale-Fiskeriet fordum været langt rigere end som nu, da nogle meene, at Svanernes Mængde ødelegger den Yngel. Bornholm og Christiansøe haver ingen Mangel paa Fiskerie, særdeles Lax og Torsk, hvilke af et eget Fisker-Compagnie føres levende til Kiøbenhavn, skjønt endnu ikke med den Fordeel, som man ved Oprettelse havde forestillet sig.

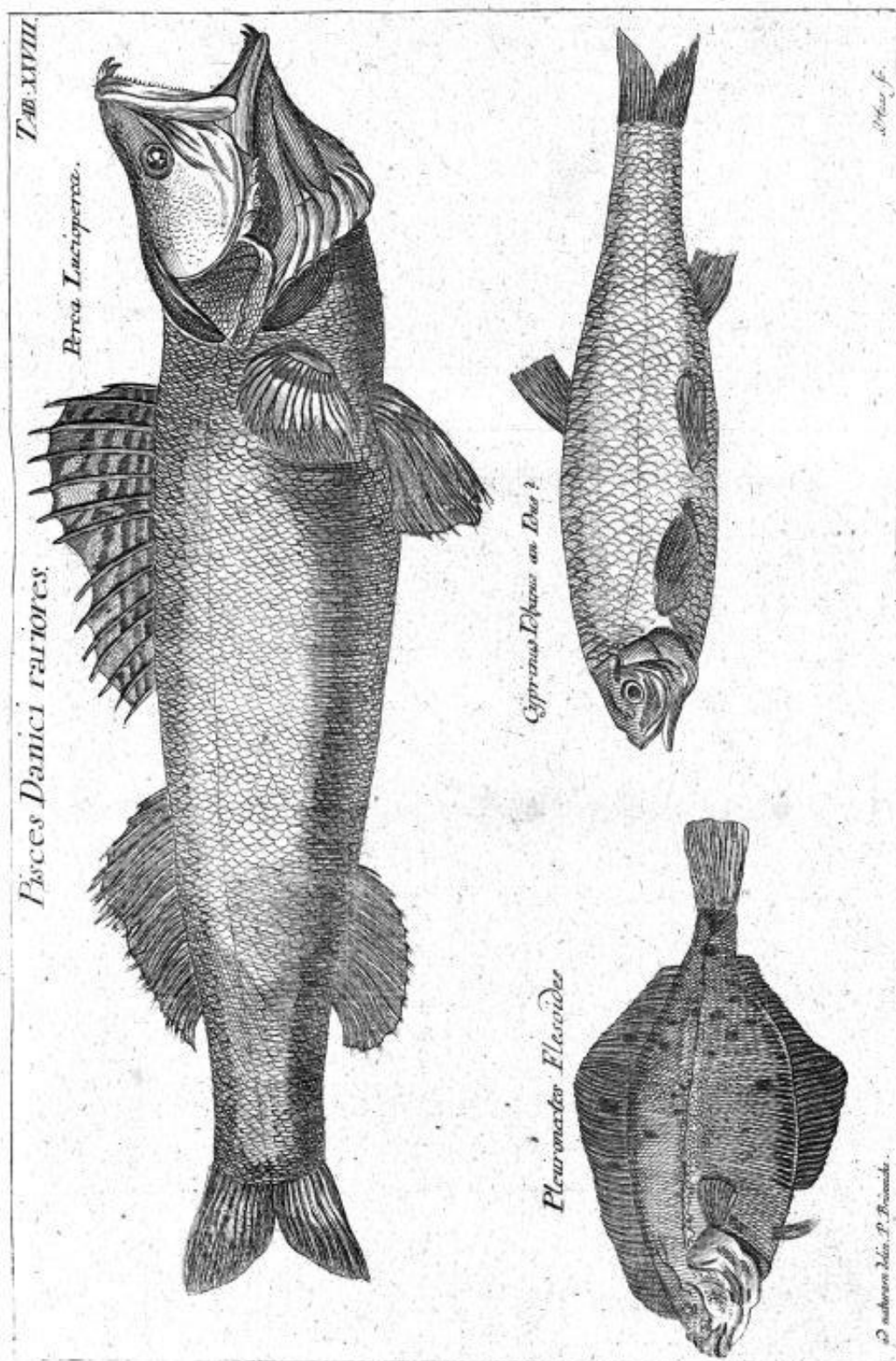
Fiskerier i ferske Vande. Om Fiskerierne i færske Vande; saasom Søer, Aaer og Damme, er paa dette Sted intet særdeles at berette. De fleeste af det Slags ere ligesom Jagt-Friheden, de næstliggende Herregaards-Eyere, under Navn af adelige Herligheder, tilhørende og pleyes med ulige Fliid, efter den ulige Leylighed og Anledning, som dertil gives, enten ved Vandenes Beskaffenhed, eller ved en beqvem Forhandling og Afsettelse i nærliggende folkrige Byer. Nogle Proprietairer nøyes med saa megen fersk Fisk, som udkræves til eget Huus-Behov. Andre vide at gjøre sig større Fordeele af færsk Vands-Fiskene, og indrette derefter deres Søers og Dammes Afløb i visse Aaringer. Særdeles skeer saadant i det Slesvigske og her i Siælland, hvor Afsettelsen er sikkerst. Blandt private Fiskerier ere i denne Provintz, de Giffelfeldske meest navnkundige, hvilket skeede for et par hundredes Aar siden, ved den navnkundige Ridder PEDER OXE, som siges at havde indført de første Karper i Danmark fra Frankrig. Siden have fleere efterfulgt hans Eksempel, og i de nyere Tider er det af Sr. Peder Willemsen ved Bendsens-Lund (645) saavel som af Hr. Justice-Raad FOGH, ved Kragerup indrettede Fiskerie særdeles bekiendt. De store Kongelige Fiskerier paa Friderichsborgs og Hirschholms-Amter ere snart under Forpagtning, snart under Forvaltning, og forsyne saavel Hof-Statens som Kiøbenhavn, for en god Deel med ferske Fisk.

Efter denne korte Beretning om de danske Fiskerier i Almindelighed, som siden ved Stædernes egen Beskrivelse skulle berøres lidet omstændeligere, vil jeg nu opregne, saa vidt jeg veed, eller ved troeværdige Correspondenters Hielp, har kundet bringe i Erfaring, de særdeles Arter af Fisk, som findes i Dannemarks ferske, salte eller brakke Vande.

Som de fleeste Læsere vilde undre sig over, om Hvalfiske, Marsviin, Regnøyen, Rokken, Haaen og Støren, efter Linnæi Inddeeling, bleve udelukte fra Fiskeslaget; saa har jeg taget mig den frihed, med de fleest, at sætte dem iblant Fiskene her i dette Skrift; dog vil jeg anføre dem efter Linnæi No. I hans Systematiske Inddelinger.

(fortsætter efter plancerne)

Balæna 37 Hval

De komme her iblandt ind mod Formodning; Paa Amager er for en deel Aar siden, én fanget, men hvad slags Hvalfisk det var, veed jeg ikke. Paa Sandrevlerne ved Jyllands Vester-Kyst sker det undertiden, at en Hvalfisk, som er indløben med høyere Vand, bliver staaende og falder i Bøndernes Hænder. (646)

Delphinus 39.

1 Phocæna 1.	Tumleren (*)
2 Delphis 2.	Marsvin.
3 Orca, (**)	

AMPHIBIA

Petromyzon 113.

1 Fluviatilis 2	Lampret, Negenøgen (***).

Raja 114.

1 Baltis 2	Roehale.
2 Pastinaca 8	Rokkenl.
3 Clavata 9.	Rokke, Rokkel (****)

Squalus 115.

1 Acanthias 1.	Haae, Haaefisk (*****)

(647)

(*) Ved Middelfart og andenstæds i smale Sunde, anstilles Jagt efter dem for Trannens Skyld, som smeltes af deres Flesk.

(**) kaldes ogsaa af nogle Marsvin, men paa Helligeland Tandtheye eller Springer, Fiskerne ved Aabenraa kalde den paa Dansk Øresvin.

(***) Den ansees af nogle for en slags Søe-Snog, men urettelig, da den har Finner, er den Fisk, og holdes af nogle for en Delicatesse, den har ikke 9 Øyne, men saa mange Pletter.

(****) Den hos os almindelige, og som til Fattige sælges ved Stranden, har paa Ryggen og Halen i en lige Linie, 15 store Torne, hvorved den afviger fra ARTEDI og WILIUGBÆI Beskrivelser, efter hvilke den skulle have 30. saadanne i en lige Linie siddende Torne.

(*****) Den ædes ikke gierne. Skindet bruges til at polere med.

1 Piscatorius I. Breedflab, Havsoe, Havtaske, Steen-Ulke, i Holsten Sehegantz (**)

Accipenser 118.

1 Sturio 1.	Større, Haastør, Selstør. (**)

PISCES.

Muræna 119.

1 Anguilla 1. Aal.

Anarhicas 122.

1Lupus 1. (***)

Ammodytes 123.

1 Tobianus 1. Sandgravling (****) Tobis.

Trachinus 128.

1 Draco 1. Fiærsing; paa Helligeland Schwertsish (*****)

Gadus 129. (*****)

(648)

(*) Er de gamles Raba piscatrix.

(**) Den har ingen Tænder, men suer til sig, det, den oproder af Bunden, den er en Ræt paa de Riges Bord.

(***) Falder særdeles i Vestersøen og kaldes af Indbyggerne paa Helgeland Wolff.

(****) Den graver sig ned i Sandet som en Orm, deraf har den i Jylland dette Navn, den kastes op, hvor Ebbe er, med en Jern Greeb af Sanden, den spises stegt, er for nogle en Delicatesse, Bønderne i Jylland bruge den til Madding for andre Fiske.

(*****) Stinget af dens 2 Spidser paa Ryggen er forgiftigt.

(*****) En overflødig Fisk i vore Vande, den mindste en fiendendeel og den største en Alen lang, dog kan Kabliauen være af en Karls Høyde. De fleeste ere graae, de guulagtige og lysegrønne de feedeste og kaldes Praggtorsk. Om de mange slags Torsk kand læses Hr. HANS STRÖMS Beskrivelse over Sondmørs Fogderie, et Skrift som i mange Henseender bør agtes høyt af Natur-Historiens Elskere. Man har forsikret mig, at man eengang har fanget en Torsk paa Christianshavn, hvis Kiød var Couleur de chair og meget behagelig.

1 Æglefinus 1. Kuller.

2 Callarias 2. Torsk, Tarestorsk.

3 Morrhua 3. Kabliau.

4 Barbatus 5. Smaa Torsk.

5 Merlangus 8. Hvidling.

6 Carbonarius 9. Rollemisse, Rollemoder.

.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

7 Pollachius 10 I Aabenraae, Seherrn, Graseherrn

8 Molva 12. Lange.

9 Lota 13. Qvabbe. Cimbr. Aale-Qvabe.

10 Mustela 14. Krollqvabbe, Moerqvabbe.

Blennius 130

1 Viviparus 10. Aaleqvabbe, Aalekone, Aalemoder (*)

Ophidion 131.

1 Imberbe 2. paa Helligland: Nugnogen.

Cyclopterus 132.

1 Lumpus 1. De Norskes Rognkeze, paa Dansk Steenbider, og paa Helligland Hasspode (**) See Figur Tab. XXVII.

(649)

(*) Den føder sine Unger levende. SCHONEVÆLDE siger, at han har seet 300 Unger i én.

(**) Den er best i Foraaret, da den spises af Fattige, men dens udvortes Anseelse gjør den ekel for de Fornemme, skjønt de med Begierlighed spise den naar den kommer speeget fra Island under Navn af Rundemave, og er ligesaa lækker som Ravrækling. Hunnen som er meget større end Hannen, og med guulagtige Bryst- og Bug-Finner, hvilke paa Hannen er røde, kaldes Qvabsøe.

Gobius 135.

1 Scorpius 5. Ulke, Vidkiest (**)

2 Gobio 6. i Slæsvig kaldes den Steinbicker, Müller, og af nogle Turtzbull.

Pleuronectes 139. Flynder (***).

1 Hippoglossus 6. Helleflynder.

2 Platessa 89. Rødspette, Skulle.

3 Flesus 9. Buitte, Skey, Sandskieble

4 Limanda 10. Skrubbe

5 Solea 11. Tunge, Yunge-Pledder, Hunde-Tunge, Hav-Agerhøne.

6 Linguatula 12. Bakskulle, Tungens Horeunge. See Figur Tab. XXVII.

(650)

(*) Den lægger sin Rogn fra sig paa en Steen ved Strandbreden.

(**) Kjødet er haard at fordøye, ædes dog af Fattige, den roses for en Læge-dom mod Blære-Syger.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

(***) Ved Skagen og Fladstrand er dens rigeste Fangst. Rødspetten eller Skuller fanges meest ved Fanø og føres saltede og tørrede til Hamborg.

Disse ere Vrang-Flyndre eller saadanne, som have Øynene paa den venstre Side:

7 Rhombus 13. Sletvar

8 Maximus 14. Pigvar, Tønne.

9 Flefoides oculis finistris lionea lateraliaspoera spinulis ad pinnas. SDee Figur Tab. XXVIII er tilforn ubekiendt med mindre det kunde være een af de I Linnæi Gotlandske Reyse pag. 186. beskrevne *Conf. Fn. Svec.* N. 329. Obs.

10 Liomandoides oculis finiftris, men i øvrigt kommer gandske overens med Beskrivelsen paa Limanda. (*).

Labrus 142.

1 Turdus 31. Berggylte (**)

2 Rupeftrios 26. Søe-Karusse. Norv. Raate.

Perca 144.

1 Fluviatilis 1 Aborre.

2 Lucioperca 2 Sandat, Sandart, Giers (***) See Figur. Tab XXVIII.

3 Marina 6. Strand-Aborre.

4 Cernuya 25. Horke, Farriske, Stibling, Kulbars.

(651)

(*) Denne saavel som den næstforegaaende P. Flefoides sælges ved Strande iblant Linguatula, og Flesus.

(**) Er rødagtig med 3 smale Stæger paa Ryggen, glimrende som Guld, fanges i Vester-Havet.

(***) Holdes for en Middelsort af Giedder og Aborrer, er en Ræt paa de Formuendes Bord.

Gaftyerosteus 145 (*)

1 Scombrus 1 Makreel.

2 Thynnus 3. Tante (**).

3 Trachurus 6. kaldes ved Skrenford Støkker.

Mullus 147.

1 Barbatus 1. Muille, Barbe (***)

Trigla 148.

I Hirundo 6. Søehane, Søekopk, Knurhane, (****). Norv. Riot.

Cobitis 149.

1 Barbatuila 2 Smerliong.

(652)

(*) Efterstræbes af anden Fisk, men er bevæbnet paa Ryggen med Tagger.

(**) Rar og velsmagende, den skal forfølge Makreelen. Jeg har spiist den eengang og smagte Kiødet som, det bedste Kalve Kiød.

(***) Fanghes sielden dog meest om Høstyen i Øster-Søen; dem er meget smuk farved med purpur røde og guldsकिनende Pløætter og Linier, kaldes ved Ekrenførd: Schmerbutten og Baguntken.

(****) Den siges mod ondt Veyr at springe op over Vandet og gale som en Hane, da andre Fisk ere stumme. Den fanges under Nørre-Jyllands Kyster, saltet og tørres.

2 Tænia 3. kaldes af Fiskerne ved Slesvig Schmeerputte, Steinbikker.

Silurus 150.

1 Glanis 2 Mall, Malle (*) See Figur. Tab XXCII.

Salmo 152.

1 Salar 1.	Hagelax (**)
2 Eriox 2.	Grtaaelax.
3 Trutte 3.	Laxørt (HJanmnen: Krogørt) (***)
4 Fario 4	Forelle.
5 Lacustris 6	Øret
6 Lavbaretus	Smelt (****)
7 Lavaretus 14.	Helt.
8 Albula 15.	Stint.
9 Thymallus 16.	Spelt, Stalling
10 Oxyrinchos 17	Snibbel, hvidfisk.

(653)

(*) Den største ferske Vands Fisk, da een kand giøre et Vognlæs, er rar o gen Herre-Fisk, den falder, mig vitterligt, ikke uden I Sorøe Søe, hvor hen den skal være ført fra Tydskland, og forplanted af Biskop Absolon.

(**) Hunnen som smager bædst har hvidere Kiød, de feedeste falde i Guiden ved Randers, hvorfra de bædst røgede og spægede faaes. Den fanges meest om Foraaret, da den af Havet søger ind i løbende Vande, hvor den renses fra Insekter og freedes.

(***) I Veile Fiord ere de feedeste, men de største i Varde-Aae, de kand Veye 10 Pund og meere.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

(****) De fem sidste falde meest i Jylland.

Esox 154.

1 Lucious 5.	Giedde (*)
2 Bellone 7	Hornfisk (**)

Culpa 160 (***)

1 Harengus 1	Sild.
2 Spattus 2	Hvas-Sild
3 Alosa 3.	Brisling, Sillinger.
4 Encrasiolus 4.	Bykling, Moderløse.

Cyprionus 161.

1 Barbus 1.	
2 Carpio 2	Karpe (****)
3 Gobio 3.	Grympel, Sand-Hest, Gundlinmg.

(654)

(*) Er en Rov-Fisk og sluger temmelig store Fiske, de kunne findes halv fordøiede i dens Svælg.

(**) Er bekiendt af sine grønne Been.

(***) Er fedest om Høsten, falder særdeles i Liim-Fiorden ved Aalborg og Ribe, hvor den saltes og udskibes, som den mindre i Beltet og Slie-Strømmen, eller røges til Udsendelse. Vindtørrede Sild bruges, men er ikke i alles Mund lige behagelig. De falde ofte i saadan Overflødighed, at en Ol; det er 80 Stykker, koste ikkun 4 á 6 Skil.

(****) De ægte siges at være indbragte i Friderici den 2dens Tiid fra Frankerige af den store Oeonomo Peder Oxe. De og Aborrer vare, efter MOLESWORTHS Smag, her, frem for i noget Land, gode. *Account of Danm.* p. 656. Et slags Karper store, men ey saa velsmagende skal falde i Liim-Fiorden, hvis Vand er brak.

4 Carafius 5.	Karuise (*)
5 Tinea 6.	Suder, Slie (**)
6 Phoxinus 10.	Elritze, Elbutte.
7 Dobula 13.	Hessele, Hesling (***)
8 Grislagione 14	Strømskalle.
9 Idbarus 15.	Emd (****) See Figur Tab. XXVIII.
10 Rutilus 16	Rudskalle.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

11 Idus 17.

12 Erytrophtalmus 19. Skalle, Rudskalle.

13 Nafus 21.

14 Alburnus 23. Luyer, i Slesvig: Witink, Witeke og Blikce.

15 Wimba 24. Flire, Blikke.

16 Brama 26 Brasen (****).

17 Ballerus 30.

(655).

(*) De guulagtige de bedste. Disse kunde udholde en stræng Vinter.

(**) Gjør godt Sælskab med Karper og Karusser, ansees som de andre Fiskes Læge. For sit bløde og mudderagtige Kiød, kommer den sielden paa de Riges Bord.

(***) Formodentlig er det kun en Varietet af den følgende Idus, da den er alene Forskiællig ved det at den haver en Straale meere i Rumpe-Finnen. Af samme Aarsag er det nok, at da Hr. LINNÆUS først har i sit System. Naturæ anført den som en Svensk Fisk, siden dog udeladt den i den sidste Edition af hans Fanna Svecica.

(****) SCHÖNEVELDE taler om et slags Brasen i Slier-Strømmen med en krumbøyet Hale.

Syngnatbus 168.

1. Typhle 1. (*)	
2. Acus 2.	Stork, Havnaal (**)
3. Æqvoreus 4	Snippe.

Foruden disse 95 Slags Fisk som falde i vore Vande, findes endnu nogle faa saadanne, som jeg ikke tør henhøre til nogen vis Klasse, mindre i en Klasse henhøre dem til nogen vis Species, efter Linnæi Systemma. Uden at være for driftig i min Gisning. Jeg vil dog ikke gaae dem forbie paa det, om de skulle forekomme nogen anden, han da ved nøyere Prøvelse, kunde henhøre dem til deres rette Stæd.

1. Havmuus, en liden sort lodden Fisk, falder paa Nørre-Jyllands Kyster, dog sielden.
2. Kelpaal, Aal med meget stort Hoved.
3. Knudde, en liden Fisk med sort Hoved og skarpe Finner paa Ryggen, noget større end en Horke, som den ligner, og har paa sine lysegraae Sider, skarpe Skiel.
4. Kurbasse, liig en Markreel af Anseelse og Smag, undtagen at paa dens hvide Bug, sidde tvende store og skarpe Skiel, som Pigge.
5. Munke, er kort og tyk, af Skabning som en Sild, fanges sielden,

(656)

(*) Holdes af Artedo for at være Nerophidion SCHÖNEVELDI.

(**) Er ikke tykkere end en Pibestilk, ofte en halv Alen lang, fanges kuns ved en Hændelse og er ey ædelig.

6 Rinte, Kunte, Fynske Egby-Giedde, Odense-Karpe. Ligner Karpen, og er velsmagende.

7 Sandride af Flynder-Art, sort med røde Spetter, uden Tvivl den under Pleuronectes anførte No. 9 som har røde Plætter, næsten som Rødspette.

8 Strand-Karusse, falder i Vester-Havet. An Labrus rupstris L. S. 142. 26.

(657)

Det Tolvte Capitel.

Om allehaande krybende og flagende Dyr.

Øgler, Slanger, Orme, Snegle og Muslinger,

Samt Insecter.

Jeg vil ikke opregne alle dem, som man med Rimelighed kunde ansøew at findes her i Dannemark, siden mine Læsere ere bedst tiente med lidet og vist, min Kundskab ey heller har kundet strække sig til alt.

Det første, som her bliver at anføre, er de Dyr, som af Linæo settes blandt Amphibia, men Amphibia Nantia udelades, og henføres, efter de flestes Meening, blandt Fiskene.

RPTILIA, Krybende Dyr.

Lacerta. L. S. 105. Øgle (*)

1. Palustris 8.	Den store Vand-Firbeen.
2. Agilis 15.	

(658)

(*) Paa Saltholmen siges at skulle findes et slags Fiirbeen med Kam paa Ryggen, et stort mørkebrunt Hoved som en Aal, Halen som en Muus, hvid under Bugen, med mange smaae Skiel, men jeg har ey seet dem; Hr. MATH WILLEMSSEN en Præst i Jylland, melder i et Manuscript, uden Tvivl sendt til Th. Bartholin eller J. Resenius, om en Fiirbeen, som han holdt for en Salamander, med en lang Tunge, den han kalder en Braad. Var Efterretningen paalidelig, da kunde man ansee den Art for en Slags Camæleon.

3 Vulgaris 25.	Skov-Fiirbeen, Snerris.
4 Aqvatica 26.	Den lille Vand-Fiirbeen.

Rana L: S: 106 Padden.

1 Buso 2	Busketudsen.
2 Rubeta 3.	Skrubtudsen
3 Temporaria 13.	Frøen, Boen.
4 Efculenta 14.	Kilde-Frøen.
5 Hyla 15.	Klokke-Frøen, Per Oxes Frøe, Vomtudse (*)
6 Arborea 16.	Løv-Frøen.
7 Rompetudsen?	

SERPENTIA, Slanger

Coluber 109 (**)

(659)

(*) Skal være indført af Peder Oxe, da denne Herre længe opholdt sig i Lothringen. Nogle holde den af disse Frøer anstillede Concert, i Ligning med Nattergalens Sang.

(**) I Th. BARTHOLINS Medicinæ Danorum Domestica p. 492. Meldes om en Orm, kaldet Lyngormen I Jylland, ved hvis Hielp, den Norske Konge HARALD SIGURSEN fandt fersk Vand til hans Armee. I et Manuscript af forbem. Hr. Mathias Willumsen, tales om en Orm paa Lyngheden kaldet Jesver, som pustede forgift fra sig med Vinden, og at det Lem, som blev dermed berørt, maatte vandre af, om det ey strax blev hiulpet; hovedet skal paa den været saa stort som Ledet af en

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

Tommel-Finger, med 2 Øren, og en breed Mund, brunagtig af Farve og Lodden. Sit fines penes Autorem.

Hr. P. VOLQUARTZ har i sin Samling deels Boa Seytale L. S. 108. 276. deels Amphisbæna fuliginosa L. S. 111. 230. Som begge skal være faldet mellem Kiøbenhavn og Helsingør.

1 Berus 183 Hugormen, Huggebassen. (*)

2 Natrix 230. Snog, Bueorm. (**)

Angvis 110

1 Fragilis 270. Staalorm (**)

Dernæst bliver at anføre de Dyr, som af Hr. Linnæo kaldes Vermes, Orme. (659)

INTESTINA.

Lumbricus 246.

1 Terrestris 1. Regnorm, Meedeorm, Spoolorm (***)

2 Marinus 2. Pyr.

Asearis 247.

1. Vermieularis 1.
2. Lumbricoides 2.

Fasciola 248.

1 Hepatica 1 Faareflynder, Iiler (***)

Hirudo 249.

- 1 Sangvifuga 1.
- 2 Medicinalis 2. Blod Igle.

Teredo 251.

1 Navalis 1. Skibsorm, Jægteorm.

(*) Den skal tage Halen i Munden og løbe om som et Hiul.

(**) Er meget forgiftig.

(***) Er den, som findes i Menniskets Indvolde

(****) Findes i Faarenes Lever, og i Aar i nogle syge Qvæg-Hoveders Lever.

(660).

MOLLUSCA.

Limax 252. Snegl

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

1 Ater. 1.

2 Agrestis 2.

3 Maximus 3.

Aphrodita 256.

1 Aculeata. Guldmuus

Priapus 258.

Sepia 262.

1 Offieinalis 1. Blækfisk, Blæksprute (*)

2 Loligo 2 Blækfisk, Blæksprutte.

Medusa 263.

1 Aurita 4. Manete, Brændeboble. (**)

Asterrias 264 (***).

1 Rubens 2 Viekfod.

2 Ophiura 9. Stiernfisk.

Echhinus 265 Søe-Æble, Søe-Pindsviin, Igelkær (****)

1 Spatagus 12.

Testacca, Skiel.

Lepas 267.

1 Balanus 5.

(661)

(*) I Norges Natur-Historie Tom II gives meere Efterretning om denne.

(**) Dens Saft bider i Huden. Bliver noget af den hængendes i Garnet, og tørres, kommer det Fiskeren til at nyse. See Linn. Skaanske Reyse p 280.

(***) Et Slags som er rødagtigt med 13 Fødder, kaldes Slugger.

(****) I Middelhavet og af de Franske her, spises de.

Mya 269.

1 Arenaria 17.

Tellina 271.

1 Balthica 53.

Cardium 272.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

1 Edule 77

Donax 273.

1 Trunculus 85.

Ostrea 278.

1 Edulis 180. Østers (*)

Mytilus 280.

1 Edulis 215. Musling (**)

2 Anatinus 219.

Buccinum 288.

(*) De falde paa Sønder- og Nørre-Jyllands Vestre-Side, føres i temmelig Mængde til Hamborg, Kiøbenhavn, Stokholm, Petersborg og andre Stæder i Østersøen. De falde meest ved Tønder og Fladstrand, findes og ved Lessøe. Man har gjort sig Umage for at plante dem i Issefiorden og andensteds paa de Siælandske Kyster men forgiæves. See *Oecon, Magazin Tom. 4.æ p. 170*. En Kongelig Forordning forbyder det uttilladelige Fiskerie paa Øster-Bænkene d. d. 16de Febr. 1709. I den Efterretning som Hr. Oberst-Lieutenant MOLLERUP har givet mig om Fiske-Arterne i hans Egn, nævner han et slags Østers, under Navn af Krugge, dybe og tykke paa Skalen, som er rund de ere haarde søde og delicate.

(**) Tages paa de fleeste Banker. I Aabenraa og Sønderborg de bedste. Skielskiør skal af Skielfisk eller Muslinger have faaet sit Navn. De nedlægges i Eddike og udsendes.

(662)

1 Lapillus 403.

Krukker.

2 Undatum 410.

3 Reticulatum 411

Strombus 289.

1 Pes Pelecani 422

Turbo 292

1 Littoreus 528 (*)

2 Clathrus 549

3 Terebra 562

4 Perversus 567.

Helix 293

1 Planorbis 578

2 Complanata 579

3 Cornea 587

4 Cornu arietis 590

5 Poatia 593.

6 Vivipara 603.

7 Nemoralis 604.

8 Stagnalis 612

9 Fragilis 613

Nerita 294.

1 VBitellus 625.

Serpula 298.

1. Triquetra 694.

(*) Iden findes Buehummeren Cancer Bernhardus.

(663)

Pinnna 281.

Pennnacea 230. funden ved Jylland See Tab XXX. Fig. 1. er Søe-Fiæren saaledes som den viiser sig svømmende A. er Hovedet, som er heel igiennem skinnende og opfyldt med en Fugtighed. A. er Spidsen hvormed den bider sig fast eller i Begyndelsen suer sig til noget. Fig. 2 B. Fordeelen af en tørret Sø'e-Fiær. C.æ det Stæd som Hr. Prof. HANAW. Kalder Nadel-Øhr. D. E. F. er et fiint Been som gaaer igiennem den heele Fiær; naar det er tørt, er det altid bøyet saaledes som i denne Figur sees, men paa friske Søe-Fiære, staaer det meere ud, saaledes som paa Fig. 1. A. & a, Fig. 3. saaledes seer den ud naar den nogen Tiid har lagt i en Fiskes Tarme 1. er den skarpe Spidse af Hovedet 2 – 15 ere Sue Knopperne. 16. en udhængende Tarm, maaskee til at afkaste Skarnet igiennem, 17. 18. overblevne Levninger af Fiæren, 19 Bugen ohg dens Tykkelse. 20. En Blære fyldt med Vand som sidder paa Enden af Baghdeelen.

Hvad Litophyta eller Corallartige saa og Zoophyta eller plantartige Orme angaaer, vil jeg ønske, at nogen deri maatte gjøre sig Umage for at berige Fæderne-Landets Historie med deres Kundskab. Uden Tvivl sidder én og anden ubekiendt paa Landet ved Søekanten, og besidder til sin egen Fornøjelse, baade Samling og Kundskab.

Af Insecterne er jeg saa lykkelig at meddeele mine Læsere en temmelig fuldstændig Fortegnelse, indrettet efter Hr. LINNÆI Systema; alle ere Danske: For den største Deel har jeg at takke én af bore værdigste (664) Candidatis i Natur-Læren, MORTEN TRANE BRÜNNICHE, som i sin Egn fornøyer sig ved at være en flittig og grundig Observator af disse og andre til Natur-Historien henhørende Ting.

Catalogus af Danske Insecter er følgende:

NB. De tal, som staae bag ved, saavel Genera som Species, have Hensigt til Ordenen i Linnæi Systema edit. 10mæ, undtagen hvor Fauna Svecica citers, da det er Tegn til at saadanne ikke ere der anførte.

INSECTA COLEOPTERA, d. e. heele Vingedækkede.

1 SCARABÆUS 170.

*Thorace cornuto d.e. paa Ryggen af et Mellemlivet forsynet med eet eller fleere børn.

1Naficornis 7. Næsehornet. Af disse ere 2de Forandringer, den eene af Størrelse som vore almindelige Oldenborer og rødagtige. Hannen hart ikkun et meget lidet Horn; den anden Forandring er dobbelt saa stor og Hannens Horn er næsten saa langt som den halve Krop, denne er meere sort. Hunnerne af begge have ikke ringeste Tegn til noget Horn. De ere her i Siælland ikke meget almindelige, findes ikke heller blandt dem som Hr. TEILMAN har observeret i Jylland. De opholde sig i Bark eller Sav-Spaaner, i haverne i Møg Bænke.

2 Lunaris 8. Hannens Horn paa Hovedet er meget længere end Hunnens, og har ved

Roden paa den til Ryg-Skioldet vendende Side 2 Tænder. Hannens Horn er lidet og i Enden deeleet. Begge funden ved Wordingborg af Monfr. Aaschow.

Cylindricus 9.

** Thorace inermi, capite cornuto. Mellemlivet uden Horn, men paa Hovedet eet eller fleere.

3 Nuchjicornmis 17. er først i Foraaret almindelig i Svine-Møg.

4 Subterraneus 18

5 Eraticus 19.

(665)

6 Fossor 21. Paa nogle er det mellemste Horn neppe kendeligt, og Mellemlivet oven paa uden nogen Indtryk.

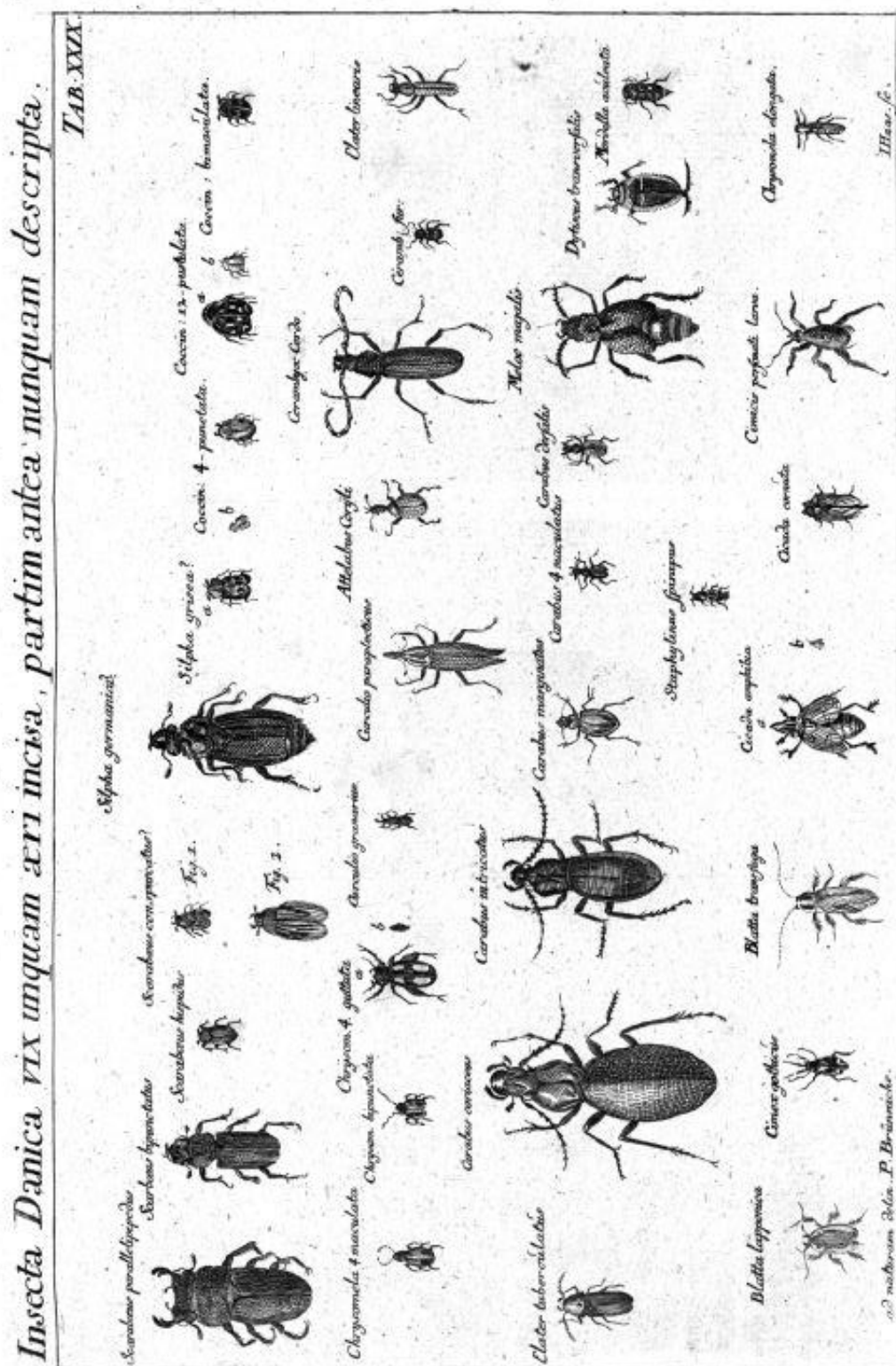
7 Fimetarius 22. a og b.

8 Hæmorrhoidalis 23.

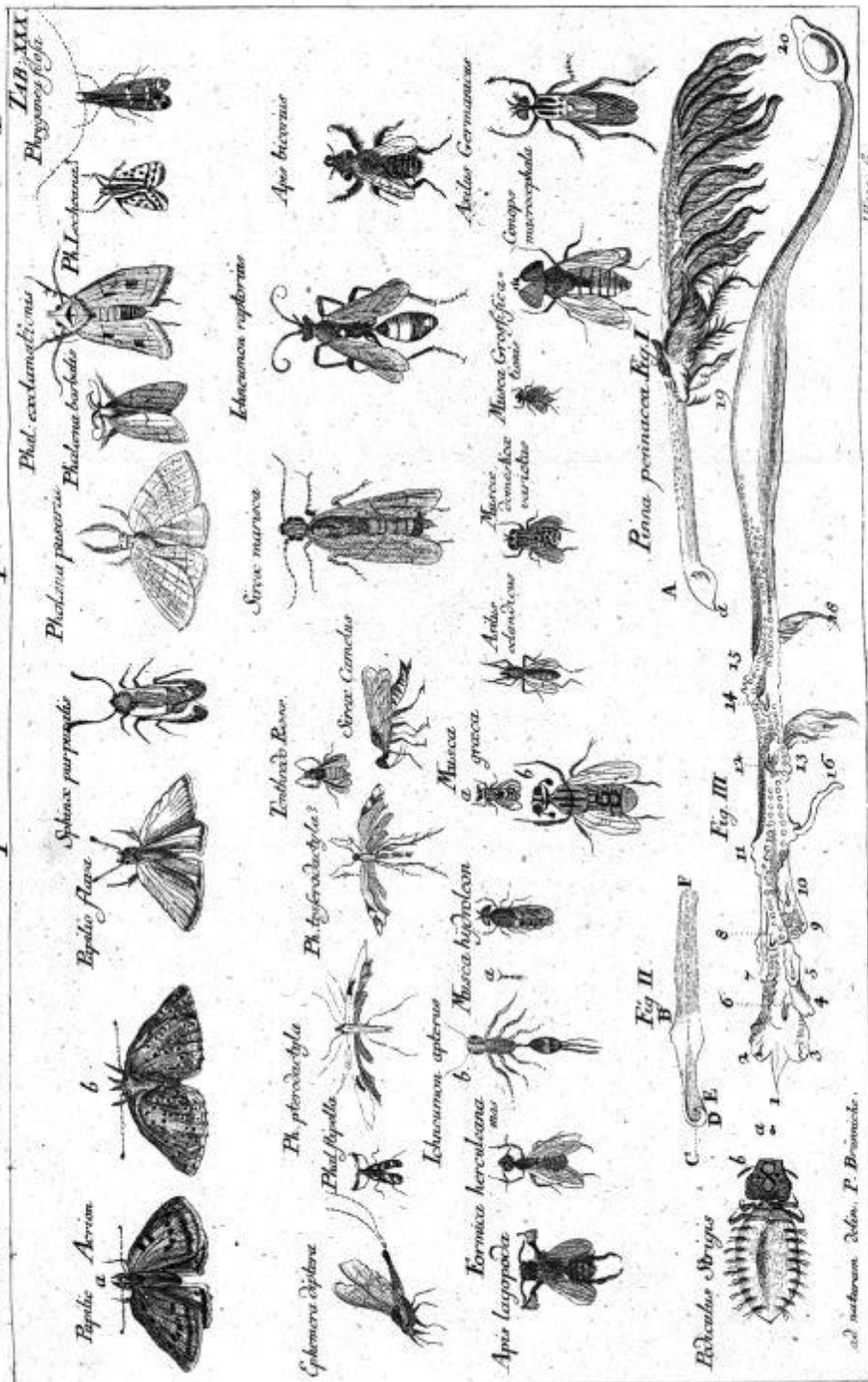
9 Conspurcatus 24. See Tab. XXIX. Figur 1 og 2 hvor den vises baade I og over naturlig Størrelse.

10 Stercorarius 30. Torbist, Skarbasse. Jydernes Skanbøddel. Af denne ville Bønderne sige forud, deres Udsæds og Høstes Beskaffenhed, thi sidde de smaa gamle Luus eller rettere kaldet Miider, som den først i Foraaret er fuld af, imellem de forreste Beene, da meene de at faa tidllig Udsæd eller Høst, men sidde de imellem de bageste Beene, da meene de, at det skulle betyde sildig Udsæd eller Høst. Masken eller Larven af denne, er en blaaeagtig Orm med 6 Fødder, som de Norske kalde Muld-Øre fordi den opholder sig i Mulden.

11. Vernalis 31. Jydernes Skællebasse, dog har den uden Tvivl dette Navn tilfælles med den anden, som begge komme overeens dei at de skiælde b. e. flyve med stærk Surren om Aftenen, fra en Koe-Kasse til den anden. Denne er noget mindre end den foregaaende, og af en høy blaae Farve.

Insecta Danica vix unquam æri incisa, partim antea non descripta.

12 Sabulofus 33

13 Horticola 42. I Jylland og Fyhn Gaase-Flue og Gaase Bilde, er meget skadelig for Græsserne, som døe, om de faae den i sig. Maaske denne har været Aarsag til den Sygdom blandt Giæssene, som LINNÆUS i sin Skånske Resa meener skulle foraarsages af en eller anden Urt.

14 Melolontha 43. Oldenborre rettere sagt Oldenborrer fordi den giennemborer den spæde Olden, saa at den visner. Paa nogle Stæder i Jylland kaldes den Oldentorer, og er os alt for vel bekiendt af den Skade som den tilføyer vore Frugt-Træer i Begyndelsen af tørre Summere, men tiener paa somme Tid smaae Fuglene, ja ogsaa de Kalkunske Høns til anseelig Føde.

15 Solsitalis 44. Af nogle kaldes den Brandenborre af andre St. Hans Oldenbore formedelst Tiiden, da (666) den lader sig see. Holdes af gemeen Mand for en Unge, hvorfor de og kalde den Ung-Oldenbore.

16 Auratus 52. Kaldes af gemeen Mand Spansk-Flue, hvorunder de indbefatte alle andre af samme grønne Smaragd-Farve, derfor er den og af nogle blandt de Gamle kaldet Cantharis. See MOUF. *Theatr. Ins* p. 160.

17 Rusipes 55.

18 Aquaticus 56.

19 Hispidus, af Størrelse som S. Fimetarius, er tilforn ubekiendt, men beskrives i *Prodromo Insectol. Sieland*. Pag. 26. n. I. og viises her Tab. XXIX.

**** Os maxillis forcipatis d.e. med tvende fra Munden udstaaende Knibe-Tænger.

20 Cervus 58. I Siælland kaldes den Eege-Hiort, Sønder-Jydernes Flyve-Hiort, Nørre-Jydernes Bibel-Hiort, Fyhnboernes Træe-Hiort, Træe Skrubbe. Af disse ere tvende

Forandringer i Størrelsen, som ere deri meget adskillige. Hunnerne kiendes af deres meget smaae næppe udstaaende Kiæber.

21 Parallelipedus 62. Ikke beskreven i Fauna Svecica, da den ikke er funden i Sverrig. Opholder sig her i Skovene. See Tab. XXIX.

22 Punctatus, er tilforn ubekiendt, ligner den Foregaaende meget, er noget mindre; sort med 2de næppe udstaaende meget korte Knibe-Tænger, paa Hovedet her den 2de smaae knopper jævnsides, og paa den øverste Flade af Mellem-Livet ere 2de smaae Huulheder ligeledes jævnsides. Maaskee en Forskiæl af Kiønnet fra den sidste. See Tab. XXIX.

II. DERMESTES 171

1 Lardarius 1. Opholder sig i Flesk, Kiød, tørret Fisk og Skind; er i sær en Fiende for dem som samle paa udstoppede Dyr, hvilkes Skind den tilføyer stor Skade. Kaldes paa dansk Klanner, dog har den dette Navn tilfælles med fleere af de Heel-Vingedækkede Insekter, som opholde sig i Husene, thi saaledes kaldes ogsaa den følgende, saavelsom og Curculio granivorus. Oprindelsen til dette Navn er uvis, da vi finde det i fleere Sprog, skjønt med nogen Forskiæl. De Tydske kalde saadanne Glander, Hollænderne (667) Klander, paa Franske Calandre, som betyder hos dem egentlig curculio grannivorus. See Jo. Gesn. *Diss indrykket i Exe. Literat. Ital & Helv.* 1761. Tom 2. p. 136.

2 Pellio 3. Lever med den Foregaaende

3 Pectinicornis 4. Opholder sig i Leer-Vægge paa Landet.

4 Pertinax 6. Lader sig før dræbe, end at den skulle give mindste Tegn til Liv, naar den er fangen.

5 Violaceus 13.

6 Fenestralis 14.

7 Domesticus 15.

8 Murinus 17. Holder sig til Aadsele. Man har i Julii Maaned fundet den i Jorden nedgravet ved Roden af et Træ

9 Pilula opholder sig paa Marken under Steenene.

10 Stercoreus 24. Opholder sig paa Veyene fornemmelig i Heste-Møget.

11 Pulicarius 26. Opholder sig i Mængde paa og udi Blomsterne, ligner en Loppe udi Størrelse, Farve og sin hurtige Gang, men kand ikke springe.

13. Niger Fn. Sv. 439.

14 Pedicularius 25.

III HISTER 172. Har af Hr LINNÆO faaet saadant Navn, fordi den trækker Hovedet snart ind snart ud, og skyder det saaledes som en Harlequin op og ned i Skuldrene. De af dette Slag bekiendte findes alle i Siælland.

1 Unicolor 1.

2 Pygmæus 2.

3 2 maculatus 3

4 4- maculatus 4.

IV. SILPHA 173. Af dette Slags opholder sig de fleeste Arter i Aadsele og ere derfor meget ilde stinkende.

1 Germanica 1. Findes ikke i Sverrig; men i Siælland har man i et død Aadsele seet nogle, de ere ikke ellers meget almindelige. See Tab. XXIX.

2 Vespillo 2. Kaldes paa Tydsk der Gråber, fordi de samle sig til Aadsele af Muus og saadanne smaae Dyr, som de grave under Jorden, for deri at lægge deres Æg, og

forskafe deres fremkommende Yngel den fornødne Føde. De udsøge sig undertiden Aadsele af døde Insecter. (668)

3 Littoralis II. Er ikke meget almindelig, af Størrelse som den Germanica, men meere tynd og langagtig i Kroppen.

4 Atrata 12. Er af Størrelse som Graveren og gandske sort glindsende.

5 Thoracica 13. Er kiendelig ved sit Rostfarvede Ryg-Skiold.

6 4-punctata Gull med 4 re sorte Prikker; saa stor som de 2de foregaaende og meget rar; er aftegnet i *Petiver Gaz.* T. 12. f. 2. men ellers ikke beskrevet førend den siden blev funden i Charlottenlund og beskrevet i *Prodr. Insect. Siælland.* Saavelsom og paa samme Tiid af Hr. SCREBER Ins 2. f. 5. og siden funden i Sverrig og beskrevet i den nye Edition af *Fn. Sverica.* N. 453.

7 Opaca 14.

8 Rugofa 15.

9 Sabulofa 16.

10 Obfeura 17.

11 Oblonga 20.

12 Aquatica 21

13 Bipustulata 3. Ligner, ved første Anseelse, *Dermestes pellio.* Hvorfor den og bærer Navn af den rødprykkede Blander.

14 Seminulum 7. Finndes uinder Gran-Træets Bark i Haugen ved Slottet Friderichsberg.

15 Æftiva 25.

16 Grisea, thorace pallide fusco, elytra testacea, marginibus & fascia suscis. See Tab. a. b. hvor den viises baade i og over naturlig Størrelse.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

Foruden disse findes 6 andre Arter med Forandring af Linier, Størrelse, o. s. v. som ikke ere beskrevne.

V. Cassida 174 Kaldes saaledes fordi hos alle Arter af dette Slags, er Ryg-Skioldet og Vingedækkerne saa store, at det ligesom et Skiold, skiuler Hovedet og den heele øvrige Krop, som oven fra aldeles ikke kommer tilsyne. Af disse findes i Europa alene 3de Arter, som og ere Danske:

1 Viridis 1. Er grøn og saa stor som en halv Hassel-Nød.

Nebulofa 2. Har en bleeg-guul sort-spragled Farve.

3 Nobilis 3. Er meget rar, kiendes alene i levende Live ved en grøn Linie, som forgaaer strax efterjdr Døden. (669)

VI- Coccinella, 1785. paa Dansk Jomfrue Mariæ Høne, Ager-Høne, vor Herres Høne. Af disse ere nogle røde og guule med sorte eller hvide Plætter, andre sorte, med røde eller hvide og guule Plætter. Tallet af Plætter adskiller gemeenlig Arterne.

VI. Coleoptris rubris flavisve punctis nigris mukulatis d. e. med røde og guule sortplættede Vingedække.

1 2-Punctata 2.

2 5-Punctata 5.

3 7-Punctata 8. er af alle dem almindeligste

4 9-Punctata 9.

5 10-Punctata 10

6 11-Punctata 11

7 13-Punctata 12

8 14-Punctata 13.

9 22-Punctata 16.

10 Conglobata 19.

** Coleoptris rubris slaviske albo maculatus. Med hvodplættede røde eller guule Vingedækker.kkk

12 14.Guttata 22.

*** Coleoptris nigris rubro maculatis, med rødplættede sorte Vingedækker.

17 Tirgrina 36.

Til Arterne i dette Slag bør endnu lægges følgende hidtil ubekjendte.

18 4-Punctata, thorace slavo multipunctato, coleoptris margine luteo, punctis marginalibus 4. Nigris. See Tab. XXIX.

19 12-Pustulata: coleo nigres punctis 12. Flavia ultimo in singulo elytro hamato. See Tab. XXIX. A. b. baade I og over naturlig Størrelse.

20 2-Maculata: coleoptirs nigris, maculis 2. transversalibus slavice margine exteriori adnatis, ante suturam versus basin elytrorum incurvatis, thorax niger margine flavescens. See Tab, XXIX. (670)

VII Chrysomela 176. Kaldes af nogle Guld-Flue, og paa nogle Stæder i Jylland Guldsmid, formedelst de høye emalillerede og Guldglindsende Farver, som de fleeste I dette Slags prale med. Samme Navn have og nogle Arter af dette slags i Norge. See STRÖM Söndm. Pag. 173 (*)

*Corpore ovato, Kroppen, Ægerund.

1 Hæmorrhoidalis 3.

2 Graminis 4.

3 Ænen 5.

5 Betulæ 7.

6 Hæmaptera 8.

7 Padi 10.

8 Armoraciæ 11.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

9 Hypochæridis 12.

10 Vulgatissima 13.

11 Vitellinæ 14.

12 Polygoni 15

13 Polita 18.

14 Populi 20

15 Sangvinolenta 26.

16 Marginata 27.

17 Minuta 34

** Saltatoriæ femoriæ femoribus posticis crassissimis. De hoppende med tykke Bag-Laar.

18 Oleracen 35. er vores almindelige Jord-Loppe; saledes kaldes fleere, saavel af dette som af andre slags, der formedelst deres tykke Baglaar, hoppe meget stærk, dog er denne den egentlioge Art, som tilføyer de nyelig opkommende Planter stor Skade; de fordrives ved at vlande Jorden med Alealia, saasom Aften af Torv, o.s.v.

19 Hyofeyami 37.

20 Hyoseyami 37.

20 Exoleta 40.

21 Nemorum 42.

22 Rusipes 43.

23 4-Guttata udekiendt, som beskrives saaledes: faltatoria caput & thorax nigra, basis antennarum slavescens, elytra nigra maculis testaceis 4. See Tab- XXXIX

25 2-Punctata 51. See Tab XXIX.

25. 4-Punctata 50.

26 Sericea 54. (671)

27 Labiata er først beskrevet I en Svec, edit. 2 da, n. 553.

28 Obscura 61

**** Corpore oblongo, thore ce angustiore. Kroppen aflang Mellemlivet smallere.

29 4-Maculata 65. See Tab. XXIX.

30 Merdigera 62.

31 Nymphæa 63.

32 12-Punctata 67-

33 Melanopa 68.

34 Phellandrii 69.

35 Asparagi 70.

36 Hirta 76.

37 Cerasi 71.

38 Elongata 78- Funden af Hr. Prof. Forskähl i Tyskland, er ikke bekiendt i Sverrig, men opholder sig i Siælland. Føle-Hornede ere noget Kamformige. See Tab. XXIX.

VIII. Curculio 177 kaldes af de Tydske Russel-Keser, form edelst deres lange Snude. Det latinske Curculio kommer af Gurgulio, hvilket Navn passer sig vel paa dette slags.

*Longirostres semoribus simplicibus, lang snudede med jævne Laar.

1 Violaceus 4. er iblandt de smukkeste i dette slags.

2 Alliarie 5.

3 Aterrimus 7.

4 Cerasi 8.

5 Granarius 12. kaldes af nogle Korn-Krebs, thi formedelst deres Mellemliv, have de en Lignelse efter Kræbs; de opholde sig i Kornet, paa hvilket de gjøre stor Skade. De krybe paa Veggene og ere sorte, derfor kaldes de ligesom Dermestes Klanner, paa Nederlandsk Klander, paa Fransk Calandre, at de Tydske Glander, Wippeln, schwartze Kornwurm og

Renter. Fordrives ved at overstryge Gulv og Vægge med Vitriol opløst i kaagende Vand. Act. Stockholm 1753. p. 159. Viises her i naturlig Størrelse Tab. XXIX.

6 Frumentarius 11.

7 Pini 15.

8 Rumicis 16.

9 Lapathi 17.10 Polygoni 22.

11 Scrophulariæ 27.

12 Cupreus 18.

13 Scaber 19.

14 Paraplecticicus 29. Denne Orm eller larva lever paa Vand-Petersilie eller Skarntyde, som voxer I (672) Moradser, og det saaledes, at den opholder sig i den huule Stilk: Faaer en Hest denne i sig, som skeer naar de drikke, eller afbide Stilke, hvori denne Orm findes, da faaer den et Slag i Bagdeelen saaledes, at den ikke kand staae paa de bageste Beene. Koen er frie, thi hun maler alting mindre, siger Hr. LINNÆUS; men hvorledes unddrikker hun da Vand-Kalven? Den retteste Aarsag synes vel denne, at hun æder aldrig disse omtalte Urter. See Tab. XXIX.

15 Betulæ 32. er iblant de smukkeste formedelst dens guld-grønne skinende Farve.

** Longirostres saltatorii lamngsnudede hoppende, med tykke Baglaar.

19 Ovalis 39.

20 Carbonarius 40.

21 Abietis 49.

22 Nueum 51

23 Hispidus 58

24 Germanus 50.

25 5-Puncatus 52

**** Brevirostres semoribus den tatis. Kortsnude med jævne Laar.

30 Viridis 63.

31 Lineatus 67-

32 Incanus 68.

33 Nebulosus 71.

Foruden disse, ere 5 ubekiendte, som paa et andet Sted skal beskrives af Monfr.

BRÜNNICHE siden intet besynderligt er ved dem observeret.

IX. ATTELABUS 178. Kommer det foregaaende Slags meget nær.

1 Coryli 1. er af alle den besyndeligste, formedelst denms overmaade smale Hoved og Mellemliv. Opholder (673) sig i temmelig Mængder i vore Nødde-Træer. See Tab. XXIX.

2 Formicarius 5.

3 Apiarius 7. Opholder sig i Bie-Kuberne, er her iblandt de rareste, og endnu ikke funden i Sverig, men i Holland af SWAMMERDAM og i Tydskland af Hr. FORSKÄHL,

4 Mollis 8.

X. CERAMBYX 178. Kaldes paa Dansk Tømmermand fordi den opholde sig i Træerne i Skoven, at samme Aarsag kalde de Tydske den Hiltzbock.

** Thorace marginato dentibus lateralibus. Mellemlivet langs Kanten bræddet og paa siderne tandet.

1 Coriarius 4.

*** Thotace rotundato spinis sixis lateralibus mucronato. Mellemlivet til rundet, paa Siderne opstaae spidse og stive Torne.

2 Lamed 16.

3 Hispidus 18.

5 Mosehatus 22. lugter som Moskat, medens den lever, Hannen er mindst, og har, eere guldglandsende Farver. Hunnen er meere Kobber farved.

6 Ædilis 24. Hannen er i sær liendelig af sine lange Horn. Kaldes paa nogle Steder i Tyskland Holtzmeister, og tør Indbyggerne ikke fælde det Træe, som de seer den krybe paa, da de ere saa overtroende at de frygte, de, i saa Fald skulle ramme nogen ulykkelig Hændelse i Skoven.

7 Sutor 25.

8 Cerdo 26. findes i Italien og Tydskland men endnu ikke i Sverrig, er dog hos os ikke meget sielden at see. Viises Tab. XXIX.

*** Thorace inermi subrotundo f. ex. Globoso depresso. Mellemlivet ubevæbnet næsten rund eller af Kuglerund flad nedtrykt.

11 Risticus 41.

12 Violaceus 43

13 Bajulus 48. (674)

14 Fenniecus 49.

15 Undatus 50. ho

16 Sangvineus 51.

17 Castanens 52

XI. Leptura 180. Er det foregaaende Slags meget liig, kaldes af de Tydske Weichjer Holtzbock-

* Thoroce ovato, elytris apice truncatis, Mellemlivet, Ægeruud, eller fortil noget aflang og smallere Vingedækkene have afskaarne Spidser.

1 Aqvatica 1. Heraf er en Forandring, som ingen Tand har paa de bageste Laar. Denne Art er besynderlig ved det at dens bagerste Fødder ere sorsynede med saadan en Haar-Tot, som Vand-Klavenes og have alligevel

Kløer, saa at det er et ægte Amphibion, saavel i Skabningen, som i Leve-Maaden thi dens Orm opfødes i Vandet og den fuldkomme saavel i Vander som paa Landet.

2 Melanura 2.

3 Rubra 3.

4 Sangvinolenta Fn. Svec. Edit 2 n. 679.

5 Interrogationis 8.

6 6 Maculata 9.

** Thorace subgloboso nec antice attennato elytris apice obtusis ned truncatis. Mellemlivet næsten Kugel rund, og ikke smal fortil. Vingedækkene ere i Spidsen stumpe men ikke afskaarne.

7 Virginea 13.

8 Arcuata 19.

9 Arietis 20.

10 Præusta 21.

XII CANTHARIS 181.

*Clypeo semiorbieulato antice rortundato. Fæmina aptera. Skioldet ere en halv Cireul med det runde foran. Hunnen uden Vinger.

1 Noctiluca 1. St. Hans Orm maaskee fordi den i Junii Maaned først sees om Natten at skinne i Græsset, dette Skin er meget stærk og vedvarer saa længe den lever og en Dag efter Døden, nemlig indtil Vædskerne ere borttørrede. Af dette Skin kaldes den af nogle Fakkell-Fluen. Hunnen har ingen Vinger.

*Clypeo planiuseulo utrinque truncato s. quadrato lateribus rotundatis marginatis. Med et fladagtig Skiold paa begge Sider afskaaren eller firekanted, og paa Siderne med tulrundede

Brædder.

2 Fusea 10.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

3 Immansculatus saaledes kalder Monfr.
BRÜNNICHE ÉN SOM ER
DEN FOREGAAENDE GANDSKELIIG,
UNDTAGEN PAA Mellemlivet, som er rødt
uden Plætter. Beskrives in. Prod, Siælland. N.
12. p. 28

4 Livida 11.

5 Sangvineus 13.

6 Obseura 14.

7 Ænea 16.

8 Bipust+ulata 17.

9 Fasciata 19.

10 Biguttata 20.

11 Minima 21.

12 Testacea 22.

*** Thorace teretuseulo. Mellemlivet noget
runddreyet.

13 Viridissima 28.

14 Melanura 30. Disse ere meget adskiælæige
i Størrelsen, maaske en Forskiæl paa Kiønnet.

XIII Elater 182. Er det Slags som de
Nordsake kalde Smælder e. Smæller fordi det
giver en Smæld eller lydelig Knæp fra sig,
naar de holdes imellem Fingerne, eller
liggende paa Ryggen hopper op fra Jorden
STRÖM. Søndm. P. 202. de Tydske kalder
demn Spring Kæser.

1 Brunneus 4.

2 Linearis 7. er formedelst sin Smalhed
kiendelig og ligner deri meget en Carambyx.
See Tav. XXIX.

3 Castaneus 10.

4 Sangvineus 12.

5 Marginatus 14

6 Sputator 15.

7 Obscurus 16.

8 Tristis 17.

9 Mirinus 19. er iblant de almindeligste i
Siælland.

10 Æneus 21

11 Pectinicornis 22.

12 Niger 23.

Foruden disse ere endnu 4 ubekiendte, blandt
hvilke Monfr. BRÜNNICHE alleene
beskriver dem meest kiendelig som han
kalder.

13 Tuberculatus magnitudine Pectinicornis
totus niger opacus thorax in medio ex duobus
tuberculis gibbus; elytra lævissime striata
plantis serrugineis See. Tab. XXIX. (676)

xiv. CICINDELA 183.

1 Campestris 1. Kaldes og skjønt urigtig
Spansk-Flue formedelst sin grønne Farve og
bliver af Mouseto regnet til Cantharides
Insectol. P. 145. Denne er hos os meget
almindelig.

2. Sylvatica 4. er ikke saa almindelig.

3 Riparia 6.

4 Aqvatica 7.

5 Flavipes Fn. Svec. Ed 2. § 750.

XV. BUPRESTIS 184. Kaldes af de Tydske
Stink-Käser.

** Elytris versus apicem ferratis,
Vingedækkene ere mod Spidsen hakede.

1 Rustica 8.

*** Elytris integris, med heele Vingedækker.

2 Nitidula 11.

3 4-Punctata 16.

4 Tenebrionis Fn. Svec. § 761.

XVI DYTISCUS 185. Dette Slags, I sær de store, kaldes hos os Vand Kalve, paa Tydsk Wasser-Keser, fordi de opholde sig alle enten oven paa eller neden under Vandet. Deres Orm som opholde sig i Vandet aander igiennem Bagdeelen; naar de skal forvandles søger de til Land, og graver sig en Huule under Jorden. De legge deres Æg i en Pose, som de spinde paa Vandet. De ere til stor Skade for Fiskeparkerne, thi de kand formedelst en svamagtig Kugle paa deres Forbeen, klæve sig saa fast til Fiskenes glatte Skiæl, at de paa ingen Maade kand faae dem løs, de ere til saa megen Skade at de søge helst Øynene som det feedeste paa Fiskene, og saaledes skiænde fleere end de fortære. Kørerne faae undertiden disse i sig naar de drikke, og da maae de døe; dog ere nogle blevne frelste, naar de i Tiide bliver paa Ryggen omkastede, da de igien udspyer dette Insekt.

*Atennis persoliatas med bladede Føle-Horn.

1 Piceus er iblandt de største ad dette Slags.

2 Caraboides 2. er uden Tvivl den samme som siden af Hr. LINNÆO anføres under Navn af Scarnbæoides 15.

** Antennis setaceis med stivhaarede Følehorn.

3. Latissimus 4.

4 Marginalis 5.

5 Striatus 6.

6 Fuscus 7. (677)

7 Cinereus 8.

8 Semistratus 9.

10 Erythrocephalus 11.

11 Maculatus 12.

12 Minutus 13.

13 Uliginosus Fn. Svec 776.

14 Transversalis tilforn ubekiendt.

Antennis setaceis, Caput postice nigrum thorax antice & ad. Latcra serrugineus, postice una cum elytris niger, elytrorum concolor transversalis ante basin elytrorum, abrupta in medio dorfo.

15 Natator 14 er et lidet sortskinnende Insekt, som løber om paa Vandet I en Circul saa hastig at den neppe kand øynes. Foruden disse ere endnu 4re ubekiendte, som vel ved en anden Laylighjed, beskrives af Monfr. BRÜNNICHE.

XVII. Carabus 186, paa Tydsk Ærd-Kaser.

* Majores de Større: disse kaldes i Jylland Skov Tiggere fordi de opholde sig meest i Skovene i raadne og med Motz begroede Træer, de sees og undertiden paa Agrene, efter de ere tilsaaede og kaldes i Norge Tordiveler, hvilket Navn de der have tilfælles med scarabæo stercorario.

1 Coriaceus 1. findes i Siælland men er endnu ikke seet i Sverrig. See Tab. XXIX.

2 Granulatus 2. Heraf ere 3 Forandringer; den 1 ste og 3die adskilles ved Følehornene, thi disse ere paa den 3die ved Rodeb Rostfarvede men paa den 1ste heel sorte, den 2den er kiendelig ved sit grønne Ryg-Skiold og Vingedækker.

3 Clatratus Fn. Svec. § 782.

4 Leucophtalmus 3

5 Nitens 4 er af alle den smukkeste.

6 Hortensis 5.

7 Violaceus 6.

8 Cephalotes 7.

9 Inquisitor 8.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

10 Intricatus beskrives i Fn. Svec n. 780 og sees her aftegnet. See Tav. XXIX.

** Minores de mindre.

11 Lividus.

12 Cyanocephalus 14.

13 Melanocephalus 15.

14 Latus 17.

15 Ferrugineus 18. (678)

16 Vulgaris 20.

17 Coerulescens 21.

18 Cupreus 22.

19 Piceus 23.

20 Marginatus 24. See Tav. XXIX.

21 Multipunctatus 25.

22 6-Punctatus 26.

23 Ustulatus 27.

24 4-Maculatus 30. Skiuler sig om Vinteren uíinden for Barken af Gran-Træet.

25 Dorsalis findes beskrevet i Prodromo Insectolog. Siælland. N. 14. pag. 29. See Tab. XXIX.

26 4-Guttatus capite thoraceqve cæruleo nitido, pedes & basis antennarum serruginei, elytra susca, fingula maculis 2. Albis, qvarum una ad basin altera ad apicem, era f ubekiendte den kiendeligste See. Tav. XXIX.

XVIII. TENEBRIO 187.

* Alati Vingede.

1 Molitor 1. gjør Skade meere paa Meel, end paa Korn og kaldes gemenlig Bilde.

2 Culinaris 3.

** Apteris Vingeløse.

3 Mortisagus 10.

XIX Melos 188.

* Apteris Vingeløse.

1 Proscarabæus 2.

2 Majalis findes her, emdskjønt sielsen; men er endnu ikke fundes i Sverrig og Hr. LINNÆUS meener at den opholder sig alleene in Europa Australiore. See Tav XXIX

** Alati Vingede.

3 Vesicatorius 3. den rette Spanske Flue som bruges i Apotekerne.

XX MOPRDELLA 189

1 Aculeata i. See Tab XXIX

2 Flava 5.

XXI NECYDALIS 190.

1 Minor

XXII. STAPHYLINUS 191.

1 Maxillosus 3.

2 Murinus 2.

3 Erythroterus 5.

4 Politus 5.

5 Flavescens 10.

6 Chryfomelinus 15.

7 Fuscipes 18.

Iblandt de ubekiendte er værd at mærke.

9 Spinipes totus niger, exceptis marginibus elytrorum omnibus; pedes testacei tibiis spinosis. (679) Magn. Cimicis lectularii, See Tav. XXIX.

XXIII. FORFICULA 192.

1 Auricularia 1. Øre-Tvist, Øre-Orm, og paa nogle Steder I Lylland Qvinkel-Stiirt. De Tydske kalde dem Øhrwurm, Øhrhøllen..

2 Minor 2. forekommer undertiden i Græset.

XXIV. Blatta 193. Møll.

1 Orientalis 7. er, saa vidt man veed, ikke bleven almindelig, den føres i Skibene fra Vestindien og ved Udlosningen komme i Land, hvoraf findes endeel siden hist og her levende.

2 Lapponica 8. er hos os allerede bekiendt, findes i vore Skove men er endnu ikke saa almindelig, at man hører noget til saadanne Uleyligheder, som den i Lapland er bekiendt for, hvor den opholder sig i Hytterne opæder Lappernes tørre Fisk. See Tav. XXIX.

3 Transfuga. Saaledes kalder Monfr. BEÜNNICHE eb af dettye Slags som endnu ikke er beskreven af Hr. LINÆO eller andre, men er fra China hidbragt imellem Klæder og Vahre, og er i nogle Huuse, hvor disse er indbregt, bleven gandske almindelig, i sær er bekiendt, at de o et Brændeviins-Huus opholde sig i saa stor Mængde ved Brænde-Kiedelen, at man ikke hidtil paa 2de Aar har kundet faae dem reent udryddede. De have foraarsaget Folkene saa megen større Sorg, som de have ødelagt dem deres For-Kyllinger; hvilket Insekt nydes af Almuen, undtagen naar de indbilder sig at de spaae om Liig.

Monfr. Brünniche beskriver den chinesiske Møøl saaledes:

Blatta magnitudine sorsiculæ auriculæariae tota testacea in thorace lineæ 2 nigrae longiudinales a capite versus elytra parallelæ ductæ, qvoad strias elytrorum convenit cum blatta oeienrali. In ano cornicula duo articulate recurve utin blatta lapponica- Oculi nigri linea consolor inter oculos ducta,

Antennæ corpore longiores, Mas & fæmina alati: See Tav. XXIX.

XXV. GRYLLUS 194. Græshoppe som og kaldes I Norge Eng Tiding, fordi (680) den giver en Lyd fra sig i Engene eller Græsset; saa og Lang-Trold.

***Bulla thorax carinatus autennæ breviores- Ryd-Skioldet har en Kiøl, Føle-Hornene ere kortere end Mellemlivet.

1 Subulatus 18. Ryg-Skioldet strækker sig ud over Rumpen.

2 Bipunctatus 17. Paa denne er Ryg-Skioldet saa lang som til Rumpen

**** Acheta cauda setis duabus i Rumpen 2 stive Haar.

3 Gryllotalpa 19. Klades paa Dansk Jord-Krebs gjør stor Skade i Asparges-Bederne, som de undergraver, og opæder Rødderne.

4 Domesticus 20. Paa Dansk Faare-Kylling eller Forkylling, som det skrives af M. Porsio i hans Bog de Nomeclaturis Romanis 1594. i Norge kaldes den Sirixe.

***** Tettegonis. Hunnen har i Rumpen et Sværd, som bestaaer af tynde paa hinanden liggende lange og smale Plader, dette stikker hun i Jorden, naar hun vil legge sine Æg, hvilke hun nedskyder imellem disse Plader, saa dybt som de kand naae.

5 Viridislimus 38. Med et lige Sværd.

6 Verucivorus 39. Med et krum Sværd eller Sabel; begge disse ere af vores de største, den sidste er i sær bekiendt af det, at, om den holdes til Vorter, bider den paa dem og udspytter en Materie, hvorved de gaae af.

***** Locusta cauda simplex med en jævn Rumpe.

7 Migratorius 45. Er den bekiendte Stryg-890bekiendt af den store Skade den

foraarsagede. Dens egentlæige Boepæl er Tartariet, hvorfra den adskillige Aaringer har streift ud over Europa,

8 Stridulus 50.

9 Biridulus 55.

10 Biguttulus 56.

11 Rufus 57.

12 Groffus 58.

II HEMIPTERA.

Med halve Vingedække.

XXVI Cicada 195. Saaledes kaldes et slags smaae Insekter, som med en strittende Lyd, hvilken meget ligner Græshoppernes, hoppr meget stærk i Græsset og paa smaae Busker. Ved første Øyekast have de Anseende af (681) Græshopper, ikkun at de ere meget smaae. Men skilles fra disse, fornemmelig ved deres meget smaae Følehorn og det indbøiede Sue-Rør, hvilket Græshoppen adeles mangler. Nogle af dette Slag kaldes Spumantes eller fraadende, af de Tydske Schaum-Wurm, fordi de fra den Tid de ere udkomne af Æget, indtil de blive fuldkomne, findes siddende paa Blade i et hvid Skum eller Fraade. Denne udsue de af Bladet til deres Næring og udsprude den siden igiennem Bagdeelen, da den tiener til at bevare dem for Heden, som ellers i en Hast vilde borttørre deres Legemer. Dette Skum kaldes i Jylland Giøge-Spyt fordi man meener at Goøgen har spyttet det ud, naar man har seet ham paa de Slags Træer, hvor han opsøger disse Dyr til sin Føde: I Norge kaldes det Lappe-Spye, maaskee fordi man troer at Frøerne udspytte samme thi Frøen kalde de Norske Lapp. STRÖM Söndm. P. 187. Andre kalde det Troldkierring Spye.

*** Cruciatae, thorace utinqve cornoto, Rygskioldet til begge Sider Horned.

1 Cornuta 10. See Tav. XXIX.

**** Manniseræ

2 Bisasciata 14.

**** Spumantes.

3 Coleoprata 23.

4 Spumaria 24. Er den almindeligeste opholder sig paa adskillige Træer, men I sær paa Vie-Pilen, under den forhen omtalte Skum.

5 Nervosa 25.

6 Lateralis 29.

7 Striata 30.

8 Populi *Fn. Svec.* 890.

***** Deslexæ.

9 Viridis 38.

10 Leporina *Fn. Sveci* 890.

11 Ulmi 41

12 Rosæ 42.

13 Amphibia er hidindtil ubekiendt oh en af de særdeles besynderlige og rare Insekter, den beskrives saaledes: Cicada magnitudine pulicis, elytris duabus, alis nullis antennæ crassa alavatae peders postici salatorii, hornum tibiæ dentibus dupbus & lamella natatoria instruclæ; abdomine ensisero hinc sæmina. See Tav. XXIX. A og b, baade i og over naturlig Størrelse. Vingedækkene vare paa det naturlige Exemplar reyste i (682) Veyret, saa man ikke med Vished kan sige hvorledes deres naturlige Lag er.

XXVII. NOTONECTA 196. Paa Tydsk Wasser-Wantze eller Kücken-Schwimmer, fordi den ligger i Vandet paa Ryggen og med Bagbeenene skyder sig baglænds frem. Af dette Slag er kun 3 Arter bekiendte som alle findes i vore Vande.

1 *glauca* 1.

2 *strita* 2. Heraf ere nogle smaae men andre store, nogle har gjort dem til 2de adskillige Arter, men Hr. LINNÆNS meener at de ere ikkun en Art, siden man ingen anden Forskiæl end Størrelsen har kundet opdage.

3 *minutissima* 3. Er vel ikke større end et Sandkorn, men bliver dog kiendelig ved sine lange Been.

XXVIII. NEPA 197. Opholder sig tillige med det foregaaende Slag, alene paa Vandet, dog med denne Forskiæl, at disse krybe gierne paa Bunden og i sær ved Landkanten. Af Europæiske er alene bekiendt som og findes i vore ferske Søer.

1 *Cinerea* 5. Er gandske Flad med 3 stive Haar i Bagdeelen og tvende lange udstaaende Fange-Fødder.

2 *Cimicoides* 6.

3 *Linearis* 7. Er meget rar og nyelig funden hos os i Peblinge-Søen.

XXIX. CIMEX 198. Alle af dette Slag, saavel fuldkomne som deres Sue-Rør opholde sig, enten af Planter eller og andre Insekter; De fleeste røde sig ved deres slemme Stank.

a *Apteri* Vingeløse.

1 *Lectulatus* 1. Vægge-Luus, Vægge-Tingest. Nogle have den Overtroe, at om de nævnes ved disse Navne skulle de blive være,

Og formeeres, de kalde dem derfor de Røde. De opholde sig i vore Senge og kand paa ingen Maade udryddes, dog har man nogle Midler ved hvilket de nogenledes forhindres i deres Formeerelse, saasom ved at smørre Stædet med Terpentin-Olie og antænde samme, da Æggene af disse, som ellers kaldes Snidder ødelegges. Den lider ikke Agermynte, Pors, stinkende Storeke-Næb, Padde-Hat som dræber Fluer, og stor Penge-

Urt, man kand og tage Masken af *cimex personatus*, og forplante i Sengene, thi dennes beste Føde bestaaer i disse Dyr. (683)

e *Spinosi*. Ryg-Skioldet har paa begge Sider en Torn.

2 *Bidens* 18.

3 *Rusipes* 19.

4 *Marginatus* 20.

f *Rotundati* Ægrunde, med et jævnt Ryg-Skiold.

5 *Griseus* 32.

6 *Baccarum* 34. Er almindelig hos os Hunnen er størst og meere hvid under Bugen.

Juniperinus 37. Er mig sendt med et dansk Navn Nødde-Pissere fordi at man meener den skulle pisse i Nødderne og foraarsage den heslige Smag, som nogle har. Men det er mig ikke bekiendt, at denne lever paa Nødde-Træe, det maae derfor høre til en anden paa Nødderne sig opholdende Insekt, saasom *Curculio nucum* eller *attelabus coryli*.

8 *Prasinus* *Fn. Svec* § 931.

9 *Oleraceus* 40.

10 *Biguttatus* 41.

11 *Bicolor* 42.

12 *Acuminatus* 45.

13 *Personatus* 48. Masken af denne er besynderlig formedelst det meget Støv, den velter sig i og formedelst hvilken den bliver gandske Lodden, der gaaer snart frem og snart tilbge uden Orden, og er mig af nogle tilbragt som et af de forunderligste Dyr. Den ødelegger Væggeluusene, hvilke den, endog imedens den er liden, anfaldet meget graadig og tapper. See Tav. XXIX.

14 *Gothicus* 51. Heraf gives 2de Forandringer, *scutellum* paa den eene er rød,

men paa den anden sort, denne sees Tav.
XXIX.

h Oblongi.

15 Hyoscyami 53.

16 Pabulinus *Fn. Svec.* §. 947.

17 Kalmii 58.

18 Pratensis 59.

19 Campestris 60.

20 Crasficornis 62.

21 Nemorum *Fn.* 953.

22 Arenarius 64.

23 Pini 65.

24 Ferus 72

25 Populi 73

26 Mutabilis 77

k Spinipedes Skinnebenene tiørnede.

27 Abietis 79.

’/* Corpore angusto & lineari med et
smallang Legeme. (684)

28 Lacustris 81.

Af ubekiendte beskrives følgende som den
kiendeligste.

29 2- Pastilatus seticornis statura &
mahnitudine cimicis gothici, sed totur niger,
exceptis maculis duabus cocineis ad apices
elytrorum, maaskee en Forandring paa
Kiønnet af cimes gothicus.

XXX APBIS 199. Ere de saa kaldte Bladlus,
som opholde sig paa Urternes og Træernes
Blade. Nogle har Vinger, andre ikke; vi have
mange af disse Arter, som ey her kand
anføres; thi formedelst deres smaae Legemer
ere de vanskelige at beskrive, og tørre let naar
de ere døde. De have faaet Navne, enhver Art

efter den Plante, paa hvilken den fornemmelig
opholde sig paa Ribs-Træet *aphis ribis*, *aphis*
brasicae kaldes Kaal-Luusen, *aphis cardui*
Titsel-Luusen, *aphis falicis* Piletræets Luus
o.s.v.

XXXI CHERMES 200.

XXXII COCCUS 201

XXXIII THRIPS 202.

Af disse trede Slags have vi vel de Fleeste,
men formedelst at de ere meget smaae og
blive, naar de ere døde, og indtørrede,
gandske ukiendelige, kand endu ikke en
nogenledes fuldstændig Fortegnelse paa disse
meddeeles. De opholde sig, enhver Art, paa
visse af Planterne og blive ligesom Blad-
Lusene kaldte efter de adskillige Væxter, af
hvilke de i sær have deres Føde.

INSECTA LEPIDOPTERA.

Meelvingede, eller Insecter med fire Vinger,
som alle ere bedækkede med farved Støv eller
Meel. De Tydske falde dem Schmetterlinge,
Zweifalter, Sommer-Vögel.

XXXIV. PAPILIO 203 Disse flyve om Dagen
og ere derfor gemeen Mand meest bekiendte,
ere og de som i sær kaldes Sommer-Fugle,
fordi nogle som have vedligeholdet deres Liv
Vinteren over i huule Træer eller andre Skiul,
fremkomme i Foraaret og formedelst deres
flagren, lættelig komme os for Øyne, de blive
da agtede for Sommerens Bebudere, siden de
fornemmelig og i Mængde sees paa denne
Aarets Tiid. I Norge kaldes de Mari-Høne.
Den Maske eller Orm, af hvilken disse og de
andre af Lepidoptera fremkomme kaldes i
Almindelighed Kaal-Orm, formedelst af
nogle, (685) af dem opholde sig i stor
Mængde paa Kaalen, som de gjøre megen
Skade. Andre kaldes Knob-Orme formedelst
at de ere besadte med Knopper, og andre
Græs Orme, fordi de leve meest i Græsset paa
en eller anden Mark-Urt.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

*Danai a) sneehvide.

1 Cratægi 57.

2 Brasficæ 58.

3 Rapæ 59.

4 Napi 60.

5 Cardamines 63.

6 Rhammi 73

*Danai b) bunted.

7 Hyperantus 85.

8 Pamphilus 86.

**Nymphales a) Øynede.

9 Jo. 88.

10 Mæra 96.

11Jurtina 104.

12 Janira 106.

13 Cardui 107 eller den smukke Frue.

** Nymphales b) bræmmede.

14 Antiopa 112,. eller Morian.

15 Polycloros 113.

16 Urticæ 114.

17 C. album 115. har et hvid c under hver af de bagerste Vinger.

18 Atalanta 119 eller Ammiralen.

19 Lucina 135. Er iblant de rareste af Sommer-Fuglene.

20 Cinxia Græven.

21 Phaphia 138. Keyseren.

22 Aglaia 140 Kongen

23 Lathonia 141.

24 Euphrosyne 142. Printzen

25 Niobe 143.

26 Cydippe Fn, Svec. 1066.

27 Betulæ

28 Argus 152

29 Argiolus 153.

30 Idas Fn. Svec 1075.

31 Rubi 164.

32 Virgaureæ.

33 Phlæas Fn. 1078

*** Plebeji Kiøbstædboerne.

34 Comma 162

35 Malvæ 167.

36 Flava ikke bekiendt tilforn og beskrives af Monfr. Brünniche saaledes: P. P. alis integerrimis flavis limbo nigro albo terminato, supra infraque concoloribus. See Tav. XXX.

37 Acrion ubekiendt, men kommer gandske overeens med Beskrivelsen paa Arion undtaget at discus alarum superiorum (øverste vinger) er oven paa fulvus maculis atris, alæ inferiores (686) supra fuscæ margine fulvo nigro maculato: Viises fra begge Sider Tav. XXX. Hvar a er den øverste men b den underste Side.

XXXV. SPHINX 204. Disse flyve alene i Tusmørket saavel Morgen som Aften. Paa Tydsk kaldes de Demmerungs-Vögel.

*Legitimæ med kantede Vinger.

1 Ocellata.

**Legitimæ med heele Vinger og jævn Rumpe.

2 Ligustri 7.

***Antagne, som ere i Skikkelse og Orm adskilte fra de Foregaaende.

5 Filipendulæ 32

6 Statices 38

7 Purperalis beskreven i *Prodrom ius*.
Siælland p. 29. n. 18. og sees her Tav. XXX.

XXXVI PHALÆNA 105. Disse flyve alleene
i Mørket og om Natten. Nogle see meget
brusende ud og ere særdeles lodne, som af
gemeen Mand kaldes Ugler. Andre kaldes
Møl., som opæder Klæderne og krybe
omkring med deres Huuse paa Ryggen.

*Bombyces eller de hvis Horn, i sær paa
Hannerne, see ud som en Kam, Tungeløse
med aabne Vinger.

1 Povonia minor 6.

**Bombyces. Tungeløse med tilbagebøiede
Vinger.

2 Pruni 10.

3 Potatoria 11.

4 Qvercus 13.

5 Rubi 14.

6 Vinula 16. Dennes Orm som er størst 2 en
halv Tomme lang, opholder sig fornemmelig
paa Piletræerne og er græsgrøn marmoreret;
paa Ryggen har den o gen Ophøjelse og i
Stiarten 2 lange Spidser som en Gaffel,
hvorfor den kaldes af de Tydske, Sabel-
Schwantz-Raupe, i Norge kaldes den Løv-
Aame.

7 Mori 18. Ormen hvoraf denne kommer, er
Silke Ormen, det nyttigste af alle bekiendte
Insecter, trives ret vel i vor Luft. (*) (687)

(*) Af den Silke som her avles haver man seet
got Arbeyd i Baand og Strømper.

8 Neustria 19. 20. Dennes Orm som er lodden
og har bundtede Striber af hvidt rødt og blaat,
lige fra Hovedet til Rumpen, er gandske

almindelig i vore Frugt-Træer, paa hvilke de
giøre megen Skade.

***Bombyces Tungeløse med nedtrykte
Vinger og glat Ryg.

9 Caja 22.

10 Monacha 26.

11 Chryforrhæa 28.

12 Salicis 29.

**** Bombyces Tungeløse med nedtrykte
Vinger og topped Ryg.

13. Coeruleocephala 38.

14 Ziczac 39. opholder sig paa Piilen.

15 Coffus 40.

*** ** Bombyces med en Spiral-Tunge, paa
Ryggen glat, og Vingerne nedbøiede.

16 Lubricipeda 47.

***** Bombyces med en Spiral-Tunge,
Ryggen topped, Vingerne nedbøiede.

17. Libatrix.

2 Noctua hvis Følehorn see ud som et stift
Haar. Eæingues Tundeløse.

18 Bucephala 61.

19 Humuli 62. ere i sær at mærke formedelst
sine meget smaae Horn.

** Noctua med Spiral-Tunge, glat Ryg uden
Top.

20 Glyphica 16.

21 Jacobæa 81.

22 Quadra 84 er endnu ikke funden i Sverrig.

23 Complana 85.

*** Noctua med Spiral-Tunge og topped
Ryg.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

- 24 Pecta 86
25 Pronnaba 87.
26 Chryfidis 90.
27 Gamma 91.
28 Interrogationis 92.
29 Psi 96.
30 Chi 97.
31 Aceris 98.
32 Exclamationis 106 har oven paa Vingen en sort Streg med en Prikke eller Plæt under, hvoraf den har sit Navn. See Tav. XXX.
33 C. nigrum 110
34 Brassicæ 111.
35 Rumicis 112.
36 Oleraceæ 114.
3 Geometræ som sidde med aabne og i lige Linie udstrakte Vinger. (688) Følehornede som en Kam, de bageste Vinger noget kantede.
37 Sambucaria 129.
- - Falcataria 128.
38 Alniaria 131.
39 Pruniaria 133.
**Geometræ Følehornene som en Kam, Vingerne rundagtige.
40 Elingvaria 137.
41 Fafciaria 142.
42 Betularia 143.
43 Wavaria 145.
44 Purpuraria 147.
45 Pufaria 150. Paa de Snee-hvide Vinger 3 utudelige Striber. See Tav. XXX.
*** Geometræ med stivhaarede Følehorn og runde Vinger.
46 Atrata 162.
47 Undulata 164.
48 Groffulariata 167. Ormen af denne opholder sig paa vores Ribs og Stikkelsbær-Torne, hvor den drager fiine Traade fra et Stæd til det andet, og hænger undertiden i Veyret ved saadan en Traad, hvorfor den kaldes paa Dansk Snare-Orm.
49 Cratægata 168.
50 Bilineata 170.
51 Chenopodiata 171.
52 Prunata 176.
53 Fluctuata 185.
54 Urticata 195. opholder sig i temmelig Mængde paa vore Næller.
55 Lemnata 199.
56 Brumata 201. opholde sig i Æble-Haverne, paa hvilke den gjør stor Skade.
57 Viridana 203
58 Hamana 205. er iblant de meget sieldene.
- - - Lecheana 214? Med denne synes nogenledes at komme overeens den som sees Tav. XXX under samme Navn.
59 Avellana 210
60 Branderiana.
5 Pyrales Vingerne holde tæt sammen, og udgiøre en bag til udskaaen Treekandt.
61 Farinalis 226. er meget almindelig i Kiøkkener hvor den lever af Meel.
62 Tentacularis 146.
63 Barbalis Fn. Svec. 1345 er meget (689) sielden af faae at see. See Tab. XXX.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

64 Pinguinalis 232. opholder sig i feede Ting, saasom Smør og andet i Kiøkkenet, findes undertiden i Menniskets Mave, og er den værste iblant Ormene, *Act Stokholm* 1755. p. 51. t. 2.

65 Purpuralis 233.

6 Tineæ med sammenrullede Vinger og udstaaende Forhoved.

66 Evonymella 239.

67 Padella 240 er ikke saa almindelig som den foregaaende

68 Tapetzella 253. Dens Orm forderver vores Betræk og Foerværk.

69 Pellionella 254. Ormen opholder sig i Foerværk, og giemmer sig i et lidet Huus som den gjør sig af Haarene, og slæber om med sig.

70 Granella 259 gjør stor Skade i Korn-Magaziner.

71 Cynosbatella 251.

72 Pomonella 270. Ormen opholder sig i Æbler og Pærer.

73 Refinella 275.

74 Stipella 278 er først funden af Solander i Sverrig og er hos os ogsaa meget rar. Følehornene paa Mr. BRÜNNICHES Exemplar ere hakkede. See Tav. XXX

75 De Geerella 286 ere kiendelig af fine Følehorn, som er vel 6 gange saa lange som Dyret selv.

76 Frischella 289.

77 Goedartella 291.

7 Alucitæ Vingerne ere fingrede og deelede lige til Roden.

78 Pentadactyla 304. er gandske hviid, dens Vinger seer ud som de bestoed af 5 Fiere.

79 Pterodactyla, er først beskrevet i den nye *Fannæ Svecic*. N. 1456. See Tav. XXX.

80 Tefferadactyla? Til denne kunde maaskee henføres den Tav. XXX. Under samme Navn anførte, og som her for meere Tydelighed beskrives saaledes. P. A. æis anticis patentibus angustis postice latioribus angulatis fubdivisis grifeis maculis marginalibus; alis posticis pedibus antennisqve albo nigroqve annulatis.

INSECTA NEUROPTERA.

Marlin eller Næt-Vingede Insekter, med 4re Vinger

XXXVII, LIBELLULA 205. kaldes i (690) Siælland almindelig Guld-Smede, men i Norge Orm-Styng, af de Tydske Libellen, Wasser-Nymphen.

*Med aabne og liggende Vinger.

1 4 – Maculata.

2 Flaveola 2.

3 Vulgata 3.

4 Rubicunda 4.

5 Depressa 5.

6 Cancellata 7.

7 Ænea 8.

8 Grandis 9. Er af alle den største og kaldes I Jylland Fandens Ride-Hest.

** Med adskilte og fra hinanden udstaaende Øyne.

9 Virgo 17. hvoraf er 4re Forandringer.

10 Puella 18. Disse 2de Arter ere i Farverne de prægtigste, men dog med den Forskiæl, at de af den første Art beholde deres Farver efter Døden, men de af den sidste Art, tabe dem saaledes, at de ikke meere kand kiendes.

XXXVIII. EPHEMERA 207 lever kun en eeneste Dag efter at den har faaet Vinger, i hvilken Tiid den søger sin Mage, parres og legger Æg. Paa Tydsk kaldes de Ufer-Astz, formedelst at de i Mængde ligge døde paa Vandet og flyde til Lands. Af disse have Fiskene en god Føde.

* Caula trifeta med tre Haar i Rumpen.

1 Vulgata.

** Cauda biseta med to Haar i Rumpen.

2 Horaria.

3 Diptera er den almindeligste, som sees om Sommeren, at sidde hist og her paa Murene, viger fra de andre i det, at den har kun tvende Vinger. See Tav. XXX.

XXXIX. PHRYGANEIA 208. Denne Orm

Ligger under Vandet i Rør-Huuse, som den gjør sig af Sand og smaae Steen. Disse Huuse opsøges af Fiskerne og Ormen udtages som er god til at angle med, hvortil den og bruges; den kaldes i Siælland Sprok, men i Norge Vatz-Kalv item Ugg.

1 Strita 2

2 Grifea 3.

3 Grandis 4.

4 Rhombica 5.

5 Nigra 9.

6 Azurea Fn. Svec. 1491.

7 Longicornis 10. (691)

8 Filosa I. guulagtige med hvide Plætter. See Tav. XXX.

9 Wæneri 12.

10 Bilinea 14.

11 Flava.

XL. HEMEROBIUS 209 kaldes af de Tydske Land-Libelle, Nacht-Nymphe.

1 Perla 1.

2 Chryfops 2.

3 Latarius 11.

4 Albus 13.

XLI. PANORPA 210.

1 Communis. Hannes Rumpe er opad tilbagebøyet, som Skorpionens, det sidste Leed er tykkest og bevæbnet med en Krabbe-Kloe.

INSECTA HYMENOPTERA.

Blære-Vingede Insecter med 4 Vinger.

XLII. Cynips 213. De fleeste legge deres Æg inden for de Æbledannede Knuder, som findes paa Planterne og af de udkomne Orme foraarsages. Af disse ere mange Arter, som formedelst deres smaae Legemer, lettelig undflye vore Øyne, de almindeligste ere.

1 Rofæ 1.

2 Glechomæ 3.

3 Qvercus folii 5. Paa Dansk Egge-Orm.

4 Fagi 9.

5 Viminalis 10.

XLIII. TENTHEREDO 214. Denne legger sine Æg paa Planterne hvis Blade maa tiene Ormen til Føde.

*Antennis elavatis med Følehorn, som i Enden have ligesom en Kølle.

1 Lutea 2.

*** Antennis subclavatis continuis Følehornene ikke aldeles Kølledannede, og bestaae af et Stykke med ingen Leed.

2 Uftulata 10.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

****Antennis filiformibus articulis 7. v. 8.
Følehornene som en Traad, bestaaer af 7 til 8
Leed foruden Roden.

3 Padi Fn. Svec. 1544.

4 Carafi 14.

5 Atra 19.

6 Scrophulariæ 12.

7 Ovata Fn. Svec. 1563.

8 Campestris 18.

9 Viridis 20.

10 Cincta.

11 Rofæ 21- Larven af denne ødelegger ikke
alleene Rosen men og Stikkelbær-Træer, og
det undertiden saaledes at de blive heel
skaldede, og (692) bære ikke ringeste Frugt.
See Tav. XXX.

XLIV. SIREX 215 (*Icheumon*) disse opholde
sig i gammel og raaden Træe, og findes alle
som hidtil ere bekiendte, ogsaa hos os.

1 Gigas 1.

2 Spectrum 2.

3 Juvencus 2.

4 Camelus 4. kaldes saa af sin udstakte Hals
og ophøiede Ryg. See Tav. XXX.

XLV. ICHNEUMON 215 Hunnerne af disse
have 3 udstaaende Stilke i Rumpen, som de
bruge til at nedlegge deres Æg med, udi andre
Insekters Legemer, som der udklækkes indtil
de paa engang bryde ud af den levende Orm,
som da strax maae døe.

**Scutello albido antennis fascia albida
annulatis. Ryg-Skioldets Skildt hviid,
Følehornene have en hviid Ring.

1 Sugillatorius 5.

2 Raptorius 5.

3 Extenforius 8

4 Saturatorius 11.

5 Varius er tilforn ubekiendt, Monfr.
BRÜNNICHE beskriver den saaledes: J.
Scutello albido antennis fascia alba annulatis;
thorax flavo maculatus; abdomen
ferreugineum apice nigro; pedes rufescentes
tibiæ posticæ annulo exalbido.

6 Nigratorius ubekiendt totus niger, scutello
apice abdominis & annulo antennenarum
albidis, pedes ferruginei, Femora tibiæqve
posticæ clavatæ.

*** Scutello albido antennis nigris toris. Ryg-
Skioldets-Skildt hviid, Følehornene overalt
sorte.

7 Fosforius 21.

8 Ferruginatorius er tilforn ubekiendt: I
thorace nigro apice albo abdominis petiolus &
fegmenta dua extima nigra apice albo, reliqua
ferruginea pedes & antennæ nigræ.

**** Scutelloo thorace concolore antennis
fascia annulatis. Ryg-Skioldet og dets Skildt
eensfarvede. Følehornene ere hviid-ringede.

9 Comitator' 10 Peregrinator. (693)

11 Rurator Fn. Svec 2304

***** Seutello thoraci concolore, antennis
nigris setaceis, Ryg-Skioldet og dets Skildt
eensfarvede, Følehornene sorte og som et stivt
Haar.

Med Glas-Vinger.

12 Manifestator.

13 Compunctor 31 Dennes Rumpe-Stilke ere
ofte dobbelt saa lange som den selv.

14 Delufor 32.

15 Exarator 35.

16 Refinella 39

17 Turionellæ 36.

18 Gravidator 44.

19 Inculcator 45.

20 Jaculator.

*** ** Guulagtige, stivhaarede Følehorn.

21 Luteus 51.

22 Circumflexus 54.

23 Cinctus 5.

***** Minuti. De meget smaae med traadede Følehorn.

24 Muscarum 56.

25 Puparum 59.

26 Ovulorum 66.

27 Globatus 67.

28 Glomeratus 68.

29 Apterus beskreven som ubekiendt i *Prodr. Ins. Siælland*. P. 30. n. 21. og sees her Tav. XXX. a) naturlig Størrelse, og b) overnaturlig Størrelse.

XLVI. SPHEX 216 Stikker med en skiult Braad, ligesom Bierne fra hvilke de dog viige, formedelst at de mangle Tungen, een eeneste undtagen, som har en lang udstrakt Tunge. De bygge næsten alle i Leer, Jord og Sand.

*Abdomine petiolato petiolo elongato, en Pæredannet Bagdeel med en lang Stilk.

1 Sabulafa 2. har Tunge, som de øvrige, til dette Slag henhørende, mangler.

**Abdomine subsessili Baglivet sidder næsten tæt op paa Mellemlivet.

2 Viatica 10.

3 Pectinipes 11.

4 Gibba 16.

5 Leucostoma 20.

6 Fofsoria 19.

7 Vaga 21.

XLVII. CHRYSIS saaledes kaldes I Fn. Svec. Et Slag, som før var indbefattet under det foregaaende Sphex. Navnet har de stærke Lueforgyldte (694) og høye Farver, som dette Slag prale med. Vi eye hos os alle de som hidindtil ere bekiendte paa én nær. De bygge i Muurene.

1 Ignita 23.

2 Aurata 24.

3 Cyanea 25.

4 Fulgida Fn. 1669.

XLIIX, VESPA 217. Adskilles fra Bierne, ved det at de folde Over-Vingerne, og have ingen Tunge. Disse bygge i Træ og Leer-Vegge.

1 Crabro 1. Gedde-Hams; Sinding er et dansk Navn, som af MATTHIA i hans Bog, de *Nomenclat. Roman*. Tillægges én af dette Slag, som om Aftenen skal jage efter Fluer colo. 256. Denne kand med rette kaldes Bie-Høgen, fordi den sparer hverken Bierne eller deres Arbeyde, men røver til sig alt hvad den kand faae deraf.

2 Vulgaris 2. Denne og de øvrige mindre kaldes af bemeldte M. PORSIO paa Dansk Hueuse. I Norge Qvex eller Hveps.

3 Rufa 3.

4 Parietum 4.

5 Muraria 5.

6 Spinipes 7.

7 Arvensis 10.

8 Uniglumis 11.

9 Campestris Fn. Svec. 1677.

XLIX APIS 218. De under dette Slag henhørende ere de som vi gemeenlig kalde Bier, dog adskille vi dem eftersom de ere meere eller mindre laadne og kalde dem som ikke ere meget lodne Bier allene, men de som ere mangfoldig haarrige og store, Humle-Bier.

1 Longicornis 1.

2 Tunulorum 2.

3 Centuncularis 4. Denne gjør de runde Huller, som vi seer paa vore Rosen-Blade, af hvilke den udskiær runde Stykker og deraf gjør sig Rum som see ud som Kræmmerhuuse.

4 Rusa 8- Vand-Bie.

5 Bicornis 9. Har i Panden tvende Horn. See Tav. XXX.

6 Truncorum 10.

7 Helvola 13.

8 Mellifera 17. Honning-Bie, hunnen som allene bør være en eeneste I hver Kube, laldes med adskillige Navne: Liggebie kaldes den af M. PORSIO, af andre Viiseren og nogle Dronningen. Hannerne (695) som indtet forrette af Arbeyde i Kuben, men alene ere skabte til Biernes Formeerelse, har de Gamle meent bare Vand til Kuben, og derfor kaldte dem Vand-Bier. De Svenske kalde endnu WatuBier i Act. Stokh. 1741. p. 38. Man finder undertiden af disse Bier vilde Sværme, som i et huult Træ i Skoven, have begyndt deres Arbeyde.

8. Cunicularia 18.

9 Lagopoda. Er først beskrevet i den nye *Fauna Scec.* 1702. See Tav. XXX.

10 Rostrata 20.

11 4-Dentata 22.

12 Manicata.

13 Florisomnis 23.

14 Conica 24.

15 Retufa 7.

Bombinatrices hirsutissimæ Humler, Humle-Bier.

16 Terrestris 30.

17 Hortorum Fn. Svec. 1710

18 Pratorum Fn. Svec 1711.

19 Sylvarum Fn. Svec. 1713.

20 Lucorum Fn. Svec. 1716

21 Lapidaria 31- Nogle jave Glas-Vinger, paa andre ere Vingerne gandske mørke og sorte.

22 Muscorum 32.

23 Hypnorum 33.

L. FORMICA 218. Disse kaldes i Almindelighed Myrer, paa Norsk Mimauer eller rettere Mige-Mauer. Deres Republique bestaae, ligesom Biernes af Arbeydere, Hanner og Hunner, men med den Forskiæl at her ere fleere Hunner; Hannerne og Hunnerne have Vinger med Arbeyderne ikke.

1 Herculeana 1. Heste Myren som er af alle, den største, opholder sig i raadne Træ-Stammer. Hannen sees Tav. XXX.

2 Rufa 2. I Norge kaldes den Klæmmer-Migmauer, slæber store Tuer tilsammen, som man bruger til Bad.

3 Fusea 3.

4 Nigra 4. Sorte Myrer.

5 Rubra 6. Pisse Myrer, som stikke slemt og efterlade en Væske, som vi kalde Myre-Pis. De Norske kalde dem Eiter-Myrer.

6 Cæspitum 10.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

LI. MUTILLA 219. Have ingen Vinger, men en skiult Stikke-Brood.

1 Acarorum 7. (696)

INSECTA DIPTERA,

To-Vingedede Insekter.

LII. Oestrups 220. Legge deres Æg paa de firefødde Dyr, af hvilke de udkommende Orme, som i Norge kaldes Værre eller Vaar5-Orm, tage deres Føde indtil de blive fuldkomne. Disse foraarsage hos os Kørne men i sær Hestene og Faarene, visse Sygdomme. Deres Flue kaldes paa Dansk Bremse.

1 Bovis 1.

2 Nasalis 3.

3 Ovis 5.

LIII. TIPULA 221. Store Myg Vand-Myg i Norge kaldes de Øre-Stikker, i Jylland Stankelbeen.

*Alis patentibus med aabenstaaende Vinger.

1 Pectinicornis 1.

2 Crocata 3.

3 Oleacea 4.

4 Hortorym 5.

5 Contaminata 7.

6 Lunata 8.

7 Pratensis 9.

8 Terrestris 10.

9 Cornicina 11.

10 Nigra 2.

11 Atrata 13.

12 Flavescens 16.

13 Replicata 18.

14 Plumosa 19.

15 Putris 28.

16 Febrilis 29.

17 Hørtulana 31

18 Phælænoides 32. Ere gandske smaae og meget almindelige paa Muurene ved Møgdynger.

19 Palustris 35.

LIV Musca 222. Flue; hvilket Navn i Almindelighed gives de Insecter, som have 2de Vinger og nogen Overeensstemmelse i Skabningen med dette Slag.

*Filatæ Følehornene som en Trad og enkelte.

1 Plebeja 1.

2 Chamælon 3.

3 Morio 7.

4 Hydroleon 5. Sees Tav. XXX.

4 Græca er tilforn ubekiendt, men beskreven I *Prodr. Ins. Siælland*. P. 29 n 19. Sees her Tab. XXX. a. naturlig og b overnaturlig Størrelse.

**Tomentofæ lædbe med Fiære.

5 Mystacea 15.

***Tomentofæ lodne med Haar.

6 Pendula 17. (697)

7 Florea 18.

8 Nemorum 19,

9 Tenax 21.

10 Oestracea 23.

11 Arcuata 28.

12 Ribesii 38.

13 Pyrastri 39.

14 Menthastri 41.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

15 Scripta 42.

16 Mellina 43.

17 Pipiens 44.

****Pilosæ plumatæ.

Haarede med Fiære.

18 Pellucens 48.

19 Cæsar 50.

20 Cadaverina 51.)

21 Vomitoria 52)

22 Canaria 53.) Spie-Flue paa Dansk.

23 Domestica 54. Vores almindelige Stue-Flue. Den som under dette Navn anføres Tav. XXX er maaskee en Forandring af denne.

***** Pilosæ fetariæ Haarede med stive Haar.

24 Fera Fn. Svec. 1836.

25 Grossa 56.

26 Larvarum 58.

27 Canicularis 60.

28 Fenestralis 63.

29 Roralis 64.

30 Meteorica 67.

31 Putris 68. Denne Orm som opholder sig foruden andre Stæder ogsaa I Æst, kaldes Ost-Springer.

32 Cupraria 71

33 Polita 72

34 Petronella 75.

35 Ungulata 76.

36 Scybolaria 79.

37 Stercoraria 80. Pisse-Flue.

38 Fimetaria 81. Møg-Flue.

39 Grosificationis 84. Holdes for rar I Sverrig, men falder I Mængde hos os paa længe tillukte Stæder, See Tav. XXX.

40 Vibrans 86. Blinker med Vingerne saavelsom den foregaaende.

41 Flava 88.

42 Germinationis 92.

43 Germinationis 92.

43 Urticæ 94.

44 Cerasi 95.

45 Cardui 97.

LV. TABANUS 233. Denne kaldes lige saavelsom Oeftrus paa Dansk Bremse.

1 Bovinus 1.

2 Bromius 7.

3 Tropicus 9. (698)

4 Pluvialis 11.

5 Cæcutiens 12.

LVII. Empis 225.

1 Borealis.

LIIX. Conops 226.

1 Calcitrans 2.

2 Macrocephala See Tav. XXX.

LIX Asilus 227.

1 Crabronisormis 3

2 Ater 5.

3 Gikvus 6.

4 Germanicus 8. Er funden I Tydskland men endnu ikke I Sverrig See Tav. XXX.

5 Forcipatus 9.

6 Tipuloides 10.

7 Oelandicus 11. Synes den at være somm
sees under samme Navn Tav. XXX.

LX BONBYLIUS 228.

1 Majir 1.

2 Medius 2.

LXI HIPPOBOSCA 229

1 Eqvina 1. Heste-Flue.

2 Ovina 4. Faare Tege, uden Vinger

INSECTA APTERA,

Uvingede eller Vingeløse Insekter.

LXII. LEPISMA 230.

1 *Saccharina* 1 Den forsølvede Møl.

LXIII. PODURA 231. Vand-Loppe, Disse ere
formedelst deres smaae Legemer vanskelige
at faae fat paa og endnu vanskelige
at beskrive, men kand aldeles ikke glemmes i
Samlinger. De hoppe, formedelst deres
udtrakte og kløftede Bagdeel; Nogle opholde
sig paa Planterne andre i Vandet og nogle i
Jorden.

Aqvatica 8. Er beskrevet af Hr. D. LANGE i
hans Bog om Vandene ved Kiøbenhavn, og
aftegnet Tav. 1 fig. 2 – 4.

LXIV. TERMES 232.

1 Pulsatorium 2. Træe Orm fordi den
opholder sig i Træer, hvor den giver sig
tilkiende med en stærk Pisken eller Banken,
og kaldes af de Norske, hvis Huus-Vægge paa
de fleste Stæder ere af Træe, Vægge-Smed.
Den kaldes ellers Bog-Miid fordi den løber i
gamle Bøger. (699)

LXV, PEDICULUS 233.

1 Humanus 1. Menniske-Luus. Dens Æg
kaldes Gnid.

2 Pubis 2. Flad-Luus, Tir-Høns.

3 Vespertilionis 4.

4 Suis 5.

5 Ovis 9.

6 Bovis 10

7 Anseris 19.

8 Gallinæ 33.

9 Hirundinis Fn Svec, 1963.

10 Apis II er meget rar.

11 Strigis tilforn ubekiendt, aftegnet igiennem
Forstørrelses Glas. Tav. XXX. b. da er dens
naturlige Størrelse, den beskrives saaledes:
Pediculus capite magno clypeato tri. Angulari
testaceo, oculis nigris, ab his linea ducitur
nigra ad thoracem, qvi exiguus est respectu
reliqvi. Abdomen diaphanum lobatum
pilosum macula oblonga nigra transparente,
qvæ cor. Antennæ & pedes testacea.

12 Aquaticus ubekiendt og beskrives af D.
Lange I hans Bog om Vandene og finds
aftegnet igiennem Forstørrelses-Glas Tav. 1
fig. 8. pag. 91. Den kand ikke, saavidt
skiønnes, paa andre Stæder henføres.

LXVI. PULEX 234.

1 Irritans Loppe.

LXVII ACARUS 235.

1 Ricinus 6.

2 Cancroides 7.

3 Passerinus 10.

4 Siro farinæ 15. Mider I Meel.

5 Siro scabiei 15. Krid-Orm, Ring-Orm.

6 Aquaticus 18.

7 Holosericus 19.

8 Muscarum 21.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus I 2. Bog, 1769

9 Coleoptratorum 23.

10 Fungorum 28.

LXII. PHALANGIUM 236.

1 Opilio 1. Meyere forbi Fødderne, naar de ere rykkede fra Kroppen, bevæge sig en lang Tid frem og tilbage.

LXIX. ARANEA 237. Edderkop. Af dem have vi mange fleere end her kand opregnes; thi formedelst at de tørre bort og Farverne forgaae, kunne de ey giemmes in Museis.

1 Diadema 1.

Reticularis 2.

3 Bipunctata 5. (700)

4 Domestica 8.

5 Riparia 10.

6 Redimita 12.

7 Scenica 29. Er den som almindelig løber om paa vore Muure.

8 Aquatica 32.

9 Saccata 33. Ombærer sine Æg som ere sammenspundne i en Kugle.

10 Palustris 35.

LXX. CANCER 239.

1 Mænas 14. Krabbe.

2 Pagurus 18. Taske-Krabbe.

3 Araneus 20.

4 *Bernbardus* 40. Lever altid i et forladt Snegle-Huus.

5 Gammarus 42. Hummer.

6 Astacus 43. Kræbs.

7 Squilla 46. Rege

LXXI. MONOCULUS 240.

1 Polyhemus 1. Er vel ikke Dansk med dog funden ved Helsingør 1653 paa en Tiid, da 5 Hollandske Skibe laae der, som vare komne fra Ostindien. WORM. Mus. Pag. 249.

2 Apus 3.

3 Pulex 4. Er beskreven og aftegnet D. LANGES Bog om Vandene p. 88 Tab. 2. fig. I og 13.

4 Quadricornis 6.

5 Conchaceus 7.

LXXII. ONISCUS 241.

1 Aquaticus 9.

2 Asellus 10. Benkebider; Væggehuus kaldes den i Jylland, og Skrukke-Trold i Norge.

3 Armadillo 11.

LXXIII. SCOLOPENDRA kaldes i Norge Skaal eller Skoll-Orm.

1 Lagura 1.

2 Forsicata 3. Øre Tvist, Øre-Orm kaldes den formedelst en nogenledes Liighed imellen den Knibe, som Forsicula og denne har i Bagdeelen

3 Electrica 6. Fødderne ere adskillige i Tallet. Hr. Linnæus har talt 70 paa hver Side, Frisch 54. Hr. Ström 49, og Monfr. Brünnicke paa 2de Stykker 52.

4 Marina 9.

LXXIV. JULUS 243.

1 Terestris 3. Findes i Jorden; paa Dansk Tusind-Been. (701)

Til Slutning af denne anden Bog om Dannemarks Affødninger og naturlige Egenskaber, vil jeg sette, saasom et Epihoméma, nogle Ord af det prægtige Gratulations Vers, med hvilket Jesuiter-Ordnen i Inspruck indfandt sig ved vort Hoff, i Anledning af den Jubel-Fest, med hvilken vi, Aar 1760 fornyede vor Taknemmelighed mod Gud, for den indførte arvelige Enevolds-Regering. Opskriften og begyndelsen er denne. *Insulæ fortunatæ ad mare balthicum priscis ab Regibus sæpe qvæsità, á FRIDERICO III. Bonis avibus inventæ, bodierno á Monarcha scintiis, bonis Artibus & pacis olea ornatæ, bodierno Serenissimo, Potemtissimo atqve inviclissimo FRIDERICO V. D. G. Dania & Norvegiæ, Vandalorum item, & Gatborum Regi, Sleswici, Holsatiæ, Stormariæ & Teutomarsiæ Duci, Oldenburgi & Delmenhorstii Comiti. Ccv. Cc. Domino, Domino suo Clementissimo; cum Imperii Monarchici Annum sæcularem IV. Idus Octobris, inter vota multa decennialia, optimis auspiciis aperiet, fincerissimo ac demississimo assectu dicatæ, dedicatæ, conseratæ á sparsis per Daniæ universæ ditiones, Societatis Jesu Sacerdotibus, Sacræ Regiæ Majestatis suæ Servis infimis & obsequestissimis. Anno á reparata salute MDCCLX.*

702 II. Bog. XII. Cap. Om allehaande krybende og ic.

INSULÆ FORTUNATÆ
AD
MARE BALTHICUM.
CARMEN SÆCULARE.

Herculeas ultra metas, finésque potentis
Hesperia: qva lassus Atlas sub mole laborat,
Et lavat auratos tepido sol æqvore currus;
Semper ubi sunt veris opes, ubi lacteus humor.
Profluit, & dulci distillant neclare quercus.
Non Fortunatas mihi cura est qvædere sedes:
Dum nova sese aperit, FRIDERICO Præsîde, tellus,
Tellus grata Jovi, nota orbi, & somnia priscæ
Exsuperans famæ: qvæ fictæ baud indiga laudis
Se Fortunatæ non vano nomine jactat.
Tu modo, qvi gentes boreali fidere natus
Pacifico regis imperio, Rex Magne! polóque
Auspice, sceptrâ rotas oleis innexa, poëtæ
Sis facilis; tenuémque, precor, ne sperne Camænam.
Est vetus, & clavis olim celebrata triumphis,
Longo in secessu regio: Qvam cærulea Tethys
Hinc atqve hinc fluctu pulsat, resluóque salutat
Gurgite, cum revehit Danorum ad littora lymphas.

Heic

II. Bog. XII. Cap. Om allehaande krybende og ic. 703

*Heic totum Eois stratum stat classibus æquor,
 Et patriæ prostant merces: quas DANIA dives
 Mittit ad occiduas, ursæve Lybistidis oras.
 Heic largas expromit opes, atque ubere cornu
 Effundit natura parens, quæ pontus, & æther
 Educat, & gravida tellus quæ parturit alvo.
 Heic campos JUTIA ingentes, heic mollia prata
 Explicat, & pictos Pæstani floribus hortos.
 Parte alia ostentat silvas, saltusque virentes,
 Nec non ærius certantes quercubus ornos.
 Inde levis trepidat per pingvia pascua rivus,
 Et simæ tondent gramen cum matre capellæ.
 Pubentes heic mille errant armenta per herbas,
 Mille errant pratis tauri, totidémque juvenci:
 Hirtæ illis aures frons torva, torosâque cervix,
 Et pingvi late fluitant palearia mento.*

*Non opibus JUTIÆ felix DITMARSIA cedit
 Hæc cernit lætis flavescere frugibus arva
 Et pendere suis Pomonæ munera ramis;
 Hæc fortes progignit equos, qui Martia possint.
 Castra sequi, glomerare pedes, & cursibus Euros
 Vincere, vel pressò gressum componere fræno.*

Quid

704 II. Bog. XII. Cap. Om allehaande krybende og ic.

*Quid reliquas species pecudum, & genus omne ferarum
Enumerem: quarum densis pars abdita sylvis,
Pars rupes, atque antra colit: pars ludere campis
Gaudet, & irriguis captare in vallibus umbras?
Quid ferri memorem venas, quid mille metalli
Pondera, vicinis quæ quondam abstrusa cavernis
Nunc lucem subeunt, validisque recocta caminis
In læves Martis galeas conflantur & enses?
At pisces tacuisse nefas, gentemque profundi
Squamigeram, variis quæ picta coloribus undæ
Innatat, & miros præbet per cærule ludos.
Ingentes hac merce onerat gens nautica naves,
Quas vehat ad Batavos, peregrinæ aut litora terræ. &c. &c.*

Ende paa den første Tome.

Register.